

5920

دامیر کروپر سور ی دولس سوہ پنځو سم تلین
۱۵۴ - ۱۴۰۴ هـ ق

5

د ژبنيو نې مسالې

ليکوال

محمد صديق پروهي

۱۳۶۱
Ketabton.com

5920

د ژبنيو نوي مسالې

ليکوال

خېر نېدوي محمد صديق روڼي

خپرونکي

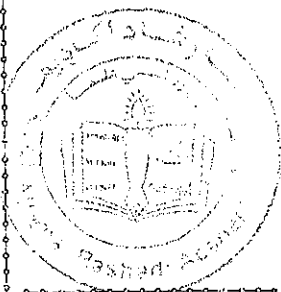
د افغانستان دعابو سواکادېمي

د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز

پښتو ټولنه

د زيری جريده

۱۳۶۱

سر یزه

په (۱۳۴۸) هل * کال کی می (د ژب ښوونې مسالې) تر عنوان لاندې یوه رساله لیکلې وه او پښه هغه کې می د هماغه وخت پر تعلیمي نصاب په تیره دلوست پرکنا بونو انتقاد کړی و. دا رساله چې تر اوسه پورې د افغانستان ددمو کراتیک جمهوریت د علومو داکاډیمي په کتا بخانه کې خوندي وه دیوه علمي کمیسیون په سپارښتنه ماته راوسپارله شوه چې د مطلب داساسي ټکو په پام کې نیولوسره نوموړې رساله داوسنیو علمي اړتیاو سره عیاره کړم او له سره یې ولیکم.

د (ژب ښوونې مسالې) په سر یزه کې درسالي دلیکلو انگیزه داسې ښودل شوې وه: ((تر اوسه پورې د ژب ښوونې په باب زموږ په هیواد کې ښایسته زیاتې مقالې اورسالي لیکل شوي یا ترجمه شوي دي مگر دغسې لیکنې غالبا دافغانستان له عیني شرایطو سره اړخ نه لکوي. د دی دپاره چې د ژب ښوونې اصول زموږ دمحیط په شرایطو کې تطبیق شي دلته یولومړنۍ کوشش شوی دی چې په هیواد کې د ژب ښوونې پر اوسنیولارو رڼا واچوله شي، نیمګړې تیاوې

* - هل د (هجري لمريز) لنه بڼه ده.

بی به گوته شی ، او له هغی وروسته دحل لاری وپلټل شی . د دی لیکنی بنیادی هدف په افغانستان کی د ژب ښوونی مسالو ته یوه لنډه کتنه اود هغو مشکلا تو او پراېلمونو څیر نه ده چی زموږ ښوونکی او زده کوونکی ورسره مخامخ دی . که څه هم دارساله د ژب ښوونی دیر - نسیمونو په رڼا کی لیکل شوی ده لیکن اصلی مطلب د ژب ښوونکی د اصولو څیر نه او گروپ نه نه ده . سره له دی د ژبی د څرنگوا لی په باره کی په لنډ ډول ځینی عمده ټکی وړاندی شوی دی چی ښایی د ژب ښوونی د متخصصانو دپاره هم داستفادی وړ وی .)

په دی اثر کی هم پور تنی روحیه په نظر کی نیول شوی ده . سره له دی په دی رساله کی د مضمون اومحتوا په لحاظ ځینی مهم تغییرات او تعدیلات مینځ ته راغلی دی :

لومړی دا چی د (د) کلمه په (و) بدله شوی ده - یعنی پسر تعلیمي نصاب چی کوم انتقادونه شوی دی هغه ټول اوس په ماضی پوری اړه لری . د (۱۳۵۷) کال د ثور پر تمین انقلاب د ښوونکی او روزنی زوړ فیوډالی سیستم چی دیووه مفتخور استثمار وونکی اقلیت گټی یی ساتلی د تل دپاره د تاریخ کندی ته وغور ځاوه . نور نو ددی مکان نشته چی د ښوونکی او روزنسی زوړ او تاریخ وهلی سیستم بیر ته په پښو ودریږی خو په عین زمان کی باید دغه اصل هم له یاده ونه باسو چی د ټولنیز انقلاب په بریا لیتوب سره پخوانی ارزښتونه ، زړی روښایی موسسی او مفکور ی په اتوماتیک ډول او بی له کوم ځناو او ځنډه صحنه نه خوشی کوی حتی دا هم باید وویل شی چی د فرهنگ دموکراتیک ، سپیڅلی او وده کوونکی ارزښتونه نه یوازې داچی له مینځه نه ځی بلکه د هغو دانکشاف او پایښت دپاره لاره آوار یږی . له دی امله ، په ښوونه اوروزنه کی د ډیالکتیکی اړیکو پیژندنه د اړولو او څرخولودپاره دمناسبی شیمی ټاکنه ، او له ټولنیزې سولیکالوجی څخه سمه او منطقی گټه اخیستننه د تعلیمی تگلاری اوتر - بیټی سترا تیژی دپاره خاص ارزښت لری .

دوهمه دا چي د ښو هدفو نـودرلودل هر وخت د ښو امکا ناتوله درلودلو سره مترادف نه وي. له دې امله داو لتيو نو دانتخاب مساله راځي مینځ ته کيږي. په دې برخه کې چي هر څومره زیاته پاملرنه وشي په پای کې به یې گټورې نتیجې ترلاسه شي. په تعلیمي نصاب کې ډیر ځله پېښيږي چي د اولیست ټاکنه زیات غور او سوچ غواړي. د مثال په توگه فرضاً دلوست په یوه کتاب کې ځینی داسي مطالب راغلي دي چي د فیوډا لیزم ارزښتونه منعکسوي اودفزيک په یوه درسي کتاب کې دنونسمي پېړۍ قوانین چي دنن ورځي په تناسب له موده لویډلي او په ساینس او ټکنالوجي کې په دردنه خوري، راغلي دي، ښه، نو اوس بایدله ځان سره پرېکړه وکړو چي د کوم کتاب نوی کتنه او خپرونه. دلومړي یتوب حق لري. البته که امکان ولري درسي کتابونه او تعلیمي نصاب باید ډیر ژر نوی شي خو له بدمرغه هدفونو او هدفونو ته درسیندو دامکاناتو ترمینځ همیشه یو واټن پروت وي.

انکشاف همیشه تگلاره غواړي اود تگلاري د ټاکنې دپاره دمعیارونو او لیتو نو مساله رامینځ ته کيږي.

ښایي یو څوک پوښتنه وکړي چي دا یادونه دژب ښوونې له مسالو سره څومره اړه لري؟ رښتیا خبره داده چي لاتر اوسه زمونږ دلوست ځینی کتابونه په هماغه پخوانۍ حال پاتي دي او په دې رساله کې ځینی تخنیکي انتقادونه د (ماضي بعید) بڼه نه لري. یا په بله ژبه، له همدې رسالې څخه لاتر اوسه په ځینو تطبیقي مواردو کې گټه اخیستل کیدی شي.

دریمه دا چي په دې پامفلیټ کې راغلي مطالب، دلیکونکي په عقیده یو ژر بله اوزگانیک پیوستون لري دژب ښوونې دمسالو دڅیړلو په ترڅ کې باید د ژبي ماهیت، دزده کړې سایکالوجي، اود درس محتوا (دهغي د حیاتي ارزښت له نظره) په علمي توگه تشریح شي. کله چي

ټوبه تدریس کړې باید ټوبه وپیژندل شي . لیکن مجرده ټوبه وجود نه لري - یوازی مشخصې ټوبې شته لکه پښتو، دری، ازبیکي، روسی، انگریزی او داسی نورې. له دې امله هر وخت چې د ټوبې پر بنسټونه باندې خبرې کوو باید مشخصه ټوبه او دهغې مشخصات د پاملرنې په مرکز کې پرا ته وی. د زده کړې د سایکا لوجی پرنسپيونه عمومي دي لیکن تراوسه پورې هیچیر ته د زده کړې داسی ساه یکا لوجی نشته چې د ټولو د پاره دمنلو وې وي. سره له دې، په دې برخه کې ډیر کار شوی دی او د علمی تجربو په اساس ځینې ارزښتناک پرنسپيونه لاس ته راغلي دي چې په خپله موقع به تشریح شي.

د درس محتوا باید سر بیره پر تخنیکي اړخونو د ټولنیزو ارزښتونو له نظره وڅیړل شي. د زده کړې سایکا لوجی مونږ ته داراښتي چې څنگه یو مطلب په آسانه طریقه، په ارزانه توگه، په لږ وخت، او موثر ډول زده کیدی شي او په دې پروسه کې څه ډول میکانیزم په کار لویږي. لیکن دا یوازی تخنیکي اړخ دی.

د درسي کتاب لیکونکي باید په دې هم وپوهیږي چې څه ډول مطا لب په زده کولو اړ ځیږي. دلته د درسي موادو حیاتي ارزښت تر څیړنې لاندې نیول کيږي.

په دې اساس، د رسالې دیزاین داسی جوړ شوی دی چې لومړی د ټوبې په باره کې، بیا د زده کړې، داروا پوهنې په برخه کې او ورپسې د تدریس د هدفونو او میتود په باب معلومات وړاندې کيږي.

لوسړی برخه

ژبه

د ژبې پېژندنه :

د ژبې پر موضوع باندې د بيلا بيلو پوهنو له لارې او مختلفو جهاټو څخه بحث کيدی شي .

سميو تيك ، بشر پېژندنه (انټروپالوژۍ) ، ټولنپوهنه (سوسيولوژۍ) ، فيزيولوژۍ (د غړو دندو پوهنه) ، او ژبپوهنه د ژبې د موضوع بيل بيل اړخونه مطاً له کوي . په دې وروستيو وختو کې د سيمانتیک فلسفې (چې عمومي سيمانتیک يې هم بولي) د ژبې په باره کې ژورې څيړنې پيل کړي دي . اوس به په لنډه توگه ژبه د مختلفو پوهنو او فلسفې له نظره وڅيړو :

د بشر پېژندنې (انټروپالوژۍ) له نظره ژبه د ثقافت د انتقال عراده ده او له کلتور سره خورا نژدې اړيکې لري . د ځينو بشر پېژندونکو په پوهه ، ژبه او ثقافت د يوې سکې دوه مخونه دي .

هر مليت خپلې کلتوري ځانګړتياوې د ژبې په وسيله څرګند وي او له همدې امله له يوې ژبې څخه بلې ژبې ته د ادبي آثارو اړونه (ترجمه) يو سخت او ستونزه وړ کار دی. په يو زيات شمير مواردو کې د يوه مليت متلونه ، ټوکي ټکالي ، طنزونه او کنايې ، ادبي ښکلاوې او نزا - کتونه په لفظي صنايعو کې انعکاس مومي چې په بله ژبه کې بيا هغه خوند او رنگ نه لري. سر بيره پردې ، په ژبه کې د يوه قوم ټولنيزه سايکا لوجي (احساسات، هيځانات خوږونه ، مفکوري ، انگيزې ، اړ - مانونه ، ارزښتونه ، او نورې ځانګړتياوې) هم په يوه يا بله بڼه ځان څرګند وي. د مثال په توګه ، کله چې د (هوږي) قبيلې يوشمير خپل زوی له ناوړه کار څخه منع کوي نو ور ته وايي : (داد هوږي لار نه ده!) په داسې مواردو کې جرمني مشر وايي : ((زويه ، پر ليکه سم څه!)) او پښتون سپين ږيري داسې وايي : ((ګوره زويه، چې شمله مي ټيټه نه کسړي)) او داسې نور .

د ټولنپوه هنې له نظره ، ژبه يوه ټولنيزه پدیده ده چې د ګډو کار او توليد په ترڅ کې د ټولنيزو اړتياوو د پوره کولو په منظور مينځ ته راغلي ده . د ټولنپوه په عقیده ، ژبه د ټولنې محصول ده او د ژبې موجوديت له ټولنې څخه دباندې نشي تصور کېدلی . البته په اوسني عصر کې ، د بشري حقوق او انساني عواطف هېڅاته د دې اجازه نه ور کوي چې مثلاً يو ماشوم دې د تجربې په غرض له ټولنې څخه بيل کړي شي . اما په لرغونې تاريخ کې مونږ داسې مثالونه پيدا کولی شو چې ځينې ماشومان دې له خپلې ټولنې څخه په تجربيد او انزوا محکوم شوي وي . دمصر د فرعونانو له وخت نه رانيولسې دسکا ټليمنډ د (شپږم) جيمنز تر وخته پورې داسې واقعې ډيسرې ليدل شوي دي . په اوسني عصر کې دوی مهمې پيښې چې د ژبې پر مساله باندې هم رڼا اچوي ديا - د ډولو وې دي .

لومړۍ پيښه: په کال (۱۹۲۰) کې د هند په کومه سيمه کې يوې

ښځې د کور په شاو خوا کې کالي مينځل او دوی وېرې لوبې يې آزادې پراېښي وی چې په ځنگله کې لوبې وکړي . په دی وخت کې یو لیوه راغلی دی او دواړه نجونې يې خپل غار ته وېرې دي . ډیره موده ورو - سته دواړه نجونې دلیوه په غار کې وموندل شوی . یوه نجلی دوه کلنه او بله اته کلنه وه . کوچنی نجلی چې (امیلا) نومیده پس له څومیا - شتمو مړه شوه او دوهمه نجلی (کمیلا) تر ۱۹۲۹ پورې ژوندی وه د (کمیلا) دژوند جریان چې دډو لنپوهانو له خوا په دقیق ډول ثبت شوی دی داڅر گندوی چې د نو مپړی نجلی په سلوک کې هیڅ ډول انساني خصوصیت او وصف نه لیدل کیده . (کمیلا) به په څلور بولي تله ، د لیوه په شان آواز ونه به یې له خولې ایستل مگر خبرې يې نشوی کولي او نه د بل چا په خبرو یو هیده . نوموړی نجلی چې تر روزنې لاندې ونیول شوه داجتماعي ژوند له نویو شرایطو سره یې پوره توافق ونکړ . دی فقط یو څو ډیرې ساده جملې زده کړې . دکالیو اغوستلو اود خوړلو د عادت په زده کولو یې چندانې مو فقت په برخه نشو .

دلته دا پوښتنه مینځ ته را ځي . ددی ماشوم د دماغ په جوړښت کې چې کومه نیمگړتیا هم نه وه ولې یې سمې خبرې نشوی کولي ، او ولې یې دانسان په شان سلوک نه کاوه ؟ داسې ښکاري چې گویا د انساني شعور د لرلو دپاره یوازی دسالم دماغ در لودل کفایت نه کوي بلکه انسان باید په ټولنه کې ژوند وکړي څو دنورو انسانانو په شان فکرو کړي اود دوی په شان خبرې وکړي . اجتماعي شعور او ژبه له ټولنې څخه دباندې وجود نه لري .

دا پېښه د ودی دسایکا لو جی یوه بله مهمه مساله هم توضیح کوي او هغه داچې د زده کړې دپاره دسن څرنګوالی هم باید په نظر کې ونیول شي . دځینو کارو د زده کولو دپاره یو ټاکلی مونګ (سن) زیات اهمیت لري او که دهغه کار زده کړه ناوخته شروع شي مښته نتیجه نه ور کوي .

له دی پېښې څخه بله مهمه نتیجه لاس ته راځي او هغه داچې ژبه غریزه نه ده بلکه له ټولنې څخه زده کېږي .

دوهمه پېښه : دا واقعده امریکې په متحدو ایالتو نو کې پېښه شوی ده . یوه امریکایی نجلی چې په اصطلاح ، په نامشروع ډول دنیاته راغلی وه د شپږو میاشتو په عمر داجتماعي دودونو او قیودو په جرم په یوه کوټه کې بندې شوه او هلته یې تر پنځو کلو پورې له انساني نړۍ نه لیرې دانزو او په توگه ژوند کاوه . د دی دپاره چې له لوږې او تندي څخه مړه نشي یو څه به دخو راك او څښاك په نامه ور کول کیده . داله نورو انسانانو نه جلا ساتل شوی وه او له هیچاسره یې تماس نه در لود . په ۱۹۳۸ کی د دی ((مجرم)) ماشوم د موجودیت له راز پرده پور ته شوه . ټولنیو هانو او ارواپوهانو د خپلو علمی څیړنو په منظور ددغه ماشوم ژوند ته پاملرنه وکړه . پوهانو پر نوموړې نجلی باندي د (انه Ana) نوم کینود . (انه) خبرې نشوی کولی دخارویو په شان به په څلور بو لوگرځیده ، اود خپلو همنوعانو (یعنی نورو انسانانو) په مقابل کې یې هیڅ ډول عاطفي او احسا - ساتي عکس العمل نه ښوده .

(انه) چې تر (۱۹۴۲) کال پورې ژوندی وه په دی بریالی شو . چې ژبه او انساني سلوک زده کړي .

له دغو پور تنیو مثالونو څخه دا واقعیت په ښه توگه څرگند یږي چې ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده او داجتماعي مناسباتو په ترڅ کې زده کېږي . همدا رنگه ددغو پېښو په رڼا کې دټولنیز شعور د پیدایښت ، منبع ، او ودې په هکله یو شمیر پوښتنو ته هم ځوا بونه تهیه شول اودا ثابته شوه چې انساني شعور له اجتماعي گډ ژوند څخه دباند ی تشکل نشي کولی . البته پخوا عمومي ذهنیت داسې وچې دانسان شعور یوازې یوه فزیکو لوژیکي موضوع ده چې د عمر له زیاتښت سره مستقیم لړیکي لري او په ټولنیزو مناسباتو

پوری اړه نه لری . د مثال په توګه ، په لرغونو اساطیرو کې یو شمیر ماشومان چې د مرغانو یا لیوانو له خوا روزل شوی د ی هغوی د پوره عقل او فراست خاوندان وو ، له ټولنې څخه د هغوی لیری والی د دوی د ټولنیز شعور د انکشاف په مورد کې هیڅ ډول اغیزه نه درلوده . اما تر څو واقعیتونو ثابتېده چې دغه ډول ذهنیت له حقایقو سره سمون نه خوری اود افسانه جوړ وونکو د خیال زیر نده دی . په نورمال حالت کې یعنی کله چې ماشوم په ټولنه کې لویږی د ده شعور (د ژبې د زده کړې په ګډون) له فزیکي ودې سره مستقیم اړیکې لری . یا په ساده ژبه خومره چې ماشوم لویږی هماغومره یې پوهه زیاتږی . لیکن که ماشوم له ټولنې څخه لیری وروزل شی او یوازې خوراک او څښاک ورکړ شي اجتماعي شعور یې انکشاف نه کوی . څرنگه چې ژبه د فکر د انتقال عراده ده نو ژبه هم نشي استعما لولی .

ژبه او فلسفه :

ژبه خو په اصل کې له معنا لرونکو آوازونو څخه جوړه شوې ده . دا چې معنا څه شی ده ، او څنګه یو انسان کولی شي خپل مقصد په الفاظو کې راو نغاړي او مقابل شخص ته یې ور انتقال کړي یوه فلسفي موضوع ده . مونږ تر اوسه په دقیق ډول نه پوهیږو چې ماغزه یو فکر څنګه عکاسي کوي او معناله یوه شخص نه بل ته په څه ترتیب او میکا نیزم سره انتقال کوي . منطق چې د فلسفې څانګه ده هماغه د (نطق) له ریښې سره اړیکه لري ، د عربی ژبې د (لغت) لفظ هم د یوناني له (لوګوس) څخه اخیستل شوی دی . (لوګوس) او لوژی د (لوژیک - منطق) په ریښه پورې تړلی دی .

که څه هم د منطق او نطق تر مینځ له پخوا وختو څخه یوه منطقي رابطه موجوده وه خو په شلمه پیړۍ کې یوشمیر فیلسوفانو د ژبې پر تحلیل ډیر زور واچاوه . نن ورځ د اکثرو بورژوا فیلسوفانو په نظر

ژبه د فلسفې اساسي موضوع ده او یوزیات شمیر فلسفي مکتبو نه د ژبي د تحلیل پر محور را څرخيږي د دی کار عمده علت دادی چی د ساینس او ټکنالو جی دبی ساری پرمختگ په نتیجه کی یو شمیر بورژوا ایديالو جیستانو ته داسی ذهنیت پیدا شو چی گویانور نو د فلسفي نقش او ار زبیت پای ته رسیدلی دی . که کومه موضوع د ساینس له خوا حل نشی فلسفه یی هم نشی حل کولی . (د نیویاز- یتویزم) له نظره ، فلسفه باید خپله عنعنوی وظیفه پرېږدی او دځان د پاره بله نوی وظیفه وټاکي . د دی فلسفي پلویان وایی چی فلسفه به هیڅکله اساسی پوښتنو ته د ډاډور او قناعت بخښو نکی ځواب ورنشی کړی ځکه هیڅوک دا خبره اثبات ته نشی رسولی چی جهان قدیم دی که حادث ، محدود دی که نامحدود ، په نهایت کی انکشاف کوی او که د فساد خواته درومی ، شعور مخکی دی که ماده ، اوداسی نور . د دوی په عقیده ، انسان نشی کولی د علم او تجربی له مخی دغو پوښتنو ته ځواب ور کړی او لازمه نه ده چی مونږ پر نه حل کیدونکو مسایلو باندی توقف وکړو . (نیو بازیتو یستان) توصیه کوی چی فلسفه باید هغه نظریی او پسر نسپیونه په ژوره توگه تحلیل کړی چی ساینس پوهان یی ورته وړاندی کوی او په دی تحلیل کی ژبه تر هرڅه لومړی او اساسی رول لوبوی د فلسفي دنقش په نفی کولو سره (نیویاز یتویستان) هڅه کوی چی کار گره طبقه او زیار ایستو نکی خلک له تیوریکي وسلی څخه بسی برخي کړی . د دوی د فلسفي پسه ویا له کی چی کومی او به رو ا نی دی په نهایت کی دامیر یالیزم ژر- نده څرخوی .

سیمیو ټیک (semiotic) : سیمیو ټیک د نښو دسیستم مقا - یسوی څیړنی ته ویل کیږی . په سیمیو ټیک کی له ساده نښو جوړونی (signalisation) څخه تیورلی تر طبیعی او علمی ژبو پوری ټول سیستمونه مطالعه کیږی . د سیمیو ټیک علم په درو برخو ویشل شوی دی : (۱) نحو (سنتکس) چی د نښو د سیستم داخلي جوړ -

نښت (بی له دی چی وظیفه یی په نظر کی ونیوله شی) تر څپیر نی
لاندی نیسی، (۲) سیما نټیکس چی د معنا د څرگندولو دوسیلي په
توگه دنښو پرسیسټم باندی بحث کوی او (۳) پراگما تیکس چی د
نښو د سیسټم (sign system) اود هغو داستعما لوونکو ترمینځ
اړیکي په نظر کی نیسی. نحو داسی علم دی چی په یوه ټاکلی ژبه کی له
کلمو څخه د جملو او عبارتونو د جوړولو بیلگی (نمونی) مطالعه
کوی. سیما نټیک هغی پوهنی ته ریل کیږی چی د کلمو او نورو
ژبنيو شکلونو پر معنا او معنوی تغییرونو باندی بحث کوی. پدی
وروستیو وختو کی سیما نټیک د (عمومی سیما نټیک) تر عنوان لاندی
دیوه فلسفی مکتب بڼه غوره کړی ده د (عمومی سیما نټیک) مؤسس
(کور زیبسکی) وایی چی سیما نټیک نه په ټوله معنا فلسفه ده، نه
سایکالو جی، او نه منطق. دا یوه نوی موضوع ده چی د خلکو ترمینځ
اړیکي مطالعه کوی او دانسان د عصبي سیسټم داغیز ټاکی او مو -
ثری استفا دی دپاره اسا نټیاوی برابروی. (عمومی سیما نټیک) چی
اوسن یی د امریکي په متحدو ایالتونو کی زیات عمومیت او نفوذ
پیدا کړی دی په حقیقت کی د ذهني ایندیا لیزم یوه ځانگه ده چی د
انسان او عینی واقعیت ترمینځ رابطه په غیر علمی توگه شرح کوی
(عمومی سیما نټیک) ادعا کوی چی شیان په ټوله معنا نه پیژندل کیږی
او ژبه نشی کولی چی مفاهیم په سمه توگه افاده کړی. د دی نظریی
پلویان وایی چی د جگړو او نړی والو بحرانو د مینځ ته را تلو
اصلي علت دادی چی اولسو نه اوطبقی دیوبل په ژبه نه سره پوهیږی.
که صحیح تفا هم مینځ ته راشی نو ستونزی او لانجی به حل شی.
د (عمومی سیما نټیک) پلویان ژبی ته خاص اهمیت ورکوی او زیار
باسی چی طبقاتی تضادو نه د (سوء تفاهم) مرحلی ته رانښکته کړی.

یعنی د دوی په عقیده د طبقاتی تضادونو علت دادی چی استثمار -
دوونکی پانگه وال او کار گر طبقه دیو او بل په مطلب نه سره پو -

هیري . په داسی حال کی چی دا خبره بالکل بی اساسه او غیر علمی ده .

د علمی نړی لیدله نظره دا خبره اثبات ته رسیدلی ده ترڅو پوری چی د تولید پروسا یلو خصوصیات مالکیت اود فرد له خوا د فرد استثمار پای ته نه وی رسیدلای انټا گونیستی تضاد و نه نشی حل کیدی . د (عمومي سیما نټیک) پلویان فکر کوی چی د ژبی څخه موثره استفاده اود هغی ما هراڼه استعمال د ټولو ستونزو د حل کلی ده په داسی حال کی چی ژبه په دی برخه کی یوازی یو فرعی نقش لری . د پکتیا د خوست خلک په دغه خاص مورد کی یوبڼه متل لری او وایی : ((په جار جارمی بنمر نشی څو می گیڼه مړه نشی)) یعنی په جار او قر بان ویلوسره وژی گیڼه نه مړیږی او پراېلم نه حل کیږی .

د ((منطقی پاز یتویزم)) پلویان او همدا رنگه د «نیوپاز یتویزم» زیات شمیر نور پیروان ادعا کوی چی د ساینس په خلاف ، فلسفه ترکیب (سنتز) په برخه کی مرسته نشی کولی اود هغی وظیفه یوازی تحلیلی ده . دا تحلیل په عمده توگه ژبني تحلیل دی او سیما نټیکي بڼه لری . د دوی په نظر ، فلسفه نوی معلومات نشی وړاندی کولی او له ترکیب څخه (چی د علمی تجربی زیږنده دی) کار نشی اخیستلی . په دی ترتیب گورو چی په معاصره بورژوا نړی کی د ساینس فلسفه پر ژبه او ژبني تحلیل باندی تکیه کوی .

د تحلیلی فلسفې پلویان چی زیاتره یی د امریکي په متحدوايا - لتونو ، برتانیه ، سکا ندیناوی هیوادو ، فنلینډ ، استراليا ، اتریش اود لویدیځی اروپا په نورو هیوادو کی پر میتودو لوژیکي څیړنو بوخت دی د فلسفې مسا یلو په تحلیل کی د ژبی نقش اساسی بولی . دوی د معرفت (ایپستیمو لوژیکي) مسایلو د څیړلو پر ځای د ژبی د تحلیل وسیلې او مشخصی بڼی پلټی . په تحلیلی فلسفه کی د ننه دوه ډوله تمایلات لیدل کیږی : (۱) ځینی زیار باسی چی د یوه ټاکلی منطقی جوړښت له موازینو سره سم مصنوعي ((بیلگه model)) ژبی جوړی کړی اود فورمول په بڼه یی راوولی یی

په دی ډله کې منطقي امپریسیستان نوی پراگما نیستان ، او مستقل
انالیستان هم شامل دی . (۲) ځینی نور د اوسنیو طبیعي ژبو
تاریخ مطالعه کوی او ژبني فلسفه پرمخ بیایی .

د دی پور تڼیو یادو نو څخه مقصد دادی چی ژبه د فلسفی ،
سایکا لو جی ، انټرو پا لوجی ، فیزیو لوجی ، سوسیالوجی ، ژبپو-
هنی ، پیدا گوژی ، او نورو علومو له خوا دمختلفو هدفونو دپاره مطا-
له کیږی . ادبیات هم له ژبی څخه زیاته استفاده کوی .

څرنگه چی ژبه له ادب سره ډیره نژدی رابطه لری او ځینی
کسان پر دغو دواړو موضوعو عگانوباندی د مترادفو کلمو په توگه
بحث کوی نو ځکه دلته لازمه گڼله کیږی چی د ژبی او ادب تر مینځ
رابطه څه ناڅه وڅیرلهشی .

ژبه ۱ وادب :

ځینی پوهان ادبیات ((ژبني هنر)) بولی . د دی خبری پوه معنا
داده چی ژبه د ادب میویم اود څر گندولو ذریعه ده . هماغسی چسی
موسیقی د آهنگو نو ، نقاشی درنگونو ، او نڅا د حرکتونو په
ذریعه ځان څرگند وی ادب د ژبی په واسطه تبلور پیدا کوی . اما د
دی خبری بله معنا داده چی د ژبی الفاظ د آهنگو نو ، رنگونو ، حر-
کتونو ، اود پلاستیک هنر د موادو په نسبت زیات فعال دی او کله
کله د ((وسیلي)) له سرحد نه په هاخوا اوږی اود هدف بڼه غوره
کوی . د ژبی ټول الفاظ بیطرفه (نیو ټرال) او بی اثر نه دی .
ځینی الفاظ جادویی دی ، یو پس منظر یا پرداس لری ، دانسان پر
احساساتو لوبی کوی ، له هغه څخه نذرانه او حتی قر بانی غواړی .
کیدي شی چی په ځینو مواردو کی دی رنگونه او حرکتو نه هم سمبو-
لیک بڼه غوره کړی لیکن په هیڅ صورت د لفظ مقام او مرتبی ته نه
رسیدي .

دلته زمونږ اصلی موضوع دلو مړی خبری پر محور را څرخیدي
یعنی دا چی ادب ژبه نه ده خو له ژبی څخه دیوی وسیلی په توگه

کار اخلی . هماغسی چی یو لا یقار کنیکت (معمار) دیوی ښکلی او پرتیمینی مانی د ودانولو د پاره له خښتو ، تیزو او نورو موادو څخه کار اخلی شاعر ، ډراماتیسټ ، اوادیب هم د ژبی له الفاظو او کلماتو څخه د ښکلی ادبی اثر د تخلیق دپاره استفاده کوی . طبعاً معمار زیار باسی چی دمانی دښکلا دپاره ډیر ښکلی ، ظریف ، او قیمتی مواد استعمال کوی . ادیب هم د خپل اثر دښکو لږو د پاره زړه وړونکی او تسخیر وونکی الفاظ انتخابوی . الفاظ باید دمضمون سره متناسب وی . په ادبی ژبه کی الفاظو ته داسی تاب ور کول کیږی چی دژوند او تحرك سپر غی تری پورته شی . له یوی خوا ادبی کلمی دیوه مرموز شپول (هاله) په واسطه احاطه شوی وی او له بلی خوا په داسی قرینه کی استعمال لیږی چی که ممکنه وی بایدڅو اړخیزی معنا وی او ابعاد پیدا کړی . یو چا به ویل : «دځمکنی توت هغه دا نه چی په شمیرنځ (آیس کریم) کی استعمال لیږی له هغی دانی سره په خپل خوند کی ډیر توپیر لری چی په جلا توگه خوړل کیږی » په هغو ادبی آثارو کی چی اوسس کلاسیک یعنی لومړی درجه او نه زپیدو - نکي آثار بلل کیږی ژبه ډیر عمده نقش لری . په دغو آثارو کی یو زیات شمیر یی پر فولکلور او افسانو باندی بنا شوی دی خو د ژبی په قدرت یی خپل عمر اوډ د کړی دی . سره له دی ، دا خبره باید داسی تفسیر نشی چی گو یاشکل له مضمون نه مخکی دی . دا څرگنده ده چی مضمون د شکل ټاکوونکی دی او فورمالیزم هیڅ کله پر ریالیزم باندی تفوق او برلاسی نشی درلودی خو په عین زمان کی باید شکل (په عمده توگه دیوه ادبی اثر ژبی) ته لږه بهر ور نکړه شی . ادبی ژبه له عادی او دورځنی معاو وی له ژبی سره پوره او جوت توپیر لری . د ادبی ژبی مرتبه دافهام او تفهیم نه لوړه ده . ورځنی عادی ژبه فقط د یو او بل د پوهولو او را پوهولو دپاره پکار یږی خوادبی ژبه د یوه فنکار د ذهن زین نده ده اود یوی متاع حیثیت پیدا کوی .

سره له دی ، ښایی دا خبره به عقل ته ډیره نژدی وی که ووايوچی

دعادی ژبی او ادبی ژبی ترمینځ توپیر. دنوعیت په لحاظ نه دی بلکه د درجې په لحاظ دی. دمثال په توګه، مونږ کولی شو چې یوه ساده جمله په مختلفو عبارتونو افاده کړو چې البته پر اوږدو نکو باندې ټولې جملې یو راز اغیزه نه لري. دالاندې جملې وگوري.

(۱) احمد مې شو. (۲) احمد له فاني نړۍ نه سترګې پټې کړې. (۳) احمد په حق ورسید.

(۴) احمد وفات شو. (۵) احمد په ابدی خوب ویده شو. (۶) احمد له دنیا نه رخصت شو.

(۷) احمد په ابدی سفر ولاړ، بیا نه راځي. (۸) احمد له دنیا نه کپه وکړه. (۹) احمد له دنیا نه تیر شو. (۱۰) احمد له دارا لفنانه دارالبقا ته ولاړ.... او داسې نور.

دا هم باید ووايو که یوه جمله هر څو مړه رنگینه او په زړه پورې وي باید دحال له مقتضا سره سمه وویله شي او که بالعکس بی ځایه بې وخته، او په نامنا سببه غاړه (لحن) وویله شي نه یوازې دا چې خپل ارزښت له لاسه ورکوي بلکه دملنډو بڼه هم غوره کولی شي. ادبي ژبه، لکه مخکې مو چې وویل له کلتور او فرهنگ سره ډیرې نژدې اړیکې لري په داسې حال کې چې فور مالیزه شوی ژبی یاپه بل عبارت علمی ژبی تر ممکنې اندازې پورې د یوه ټاکلي فرهنگ له اغیزې څخه خلاصی او لیرې دی.

دژبي دپیداېښت په باب فرضيې: دکلتوري بشر پیژندو نکو له څیړنو او گروپونو څخه څرګنده شوی ده چې هره ټولنه ځانته یوه ژبه لري. هره ټولنه که څه هم د تمدن په ډیره ابتدایي مرحله کې وی دیو او بل دپوهولو دپاره له ژبي څخه استفاده کوي. حتی ځینې انټرو پالو جستان په دی برخه کې یوه افراطی نظریه پراندي کوي او وایی چې دافادی د قوت او کیفیت له مخې دنړۍ هیڅ ژبه پر هغه بله ژبه تفوق نه لري. هره ژبه د دی جوګه ده چې دویونکي مقصود په بڼه توګه افاده کړي اوله دی امله دنړۍ ټولې ژبې سره برابري او انډولې دی. ځواک تر ژبېو هان او ټولنپو هان له دی نظر سره مخالف دی. ددوی په عقیده، احتمال لري

چی یو ملیون کاله مخکې به انسانانو ژبه درلوده خوکه له دی تاریخ نه
لامخکې ولاړ شو تاریخي اسناد او پاتې شونی د ژبی د موجودیت د
اثبات په برخه کې له مونږ سره مرسته نشي کولی .

د ژبی د پیدایښت په باب عامو مادوه ډوله نظریې لیدل کیږي . لومړی
نظریه په دی ظاهري واقعیت او قشری پدیده باندې ولاړه ده چې ټولنــی
بشری ټولنې ژبی لري او ژبه دبشر له پیدایښت سره یو ځای مینځ
ته راغلی ده . ځینی وایی چې ژبه غریزه ده خو دا نظریه هیڅ علمي
بنسټ نه لري . غریزه فطري (ذاتي) او جها نشموله (عمومي) وی ، په
داسې حال کې چې ژبه له ټولنــی څخه زده کیږي . هر ماشوم د خپلې
مربوطې ټولنې ژبه زده کوي . که ژبه غریزه وای نو باید ټولو انسا-
نانو یوه ژبه درلودی او بی له استاذانو ښوونکي څخه یی په فطري توگه
خبری کولی شوی . د دوو هندي ښوونکو (امیلا) او (کمیلا) داستا ن
دغې نظریې ته خاتمه ورکړه . په همدې کټیگوري کې ځینی پوهان
په دی عقیده دی چې ژبه یوه آسماني عطیه ده او لومړی انسان ته ورو -
ښودل شوه . خود دغو پوهانو په مینځ کې څو فرقي پیدا شوی . ځینو
په ویل چې ژبه انسانانو نه ده جوړه کړی بلکې له پخوا نه موجوده وه چې
د لومړي انسان د پیدایښت انتظار یی بوست اوده ته ور زده کړی شوه .
نور وایی چې ابوالبشر پخپله د ټولو شیانو دپاره - چې د ده په مخکې
تیریدل - نومونه او الفاظ وضع کړل یوې فرقي عقیده درلوده چې دغه
ژبه نیمگړې وه او وروسته بشپړه شوه په داسې حال کې چې د یوې
بلې فرقي په عقیده د ژبی ټول بنسټونه او جوړې بنسټونه په لومړي سر کې
بشپړ شوی وو . دغو نظریو وروسته یو څه تغییر وکړ . په اوهلسمه
میلادی پېړۍ کې د (Polygenesis) نظریه ډیره عامه شوه . دا نظریه
وایی چې ژبی په مختلفو سیمو کې ، په بیلو بیلو وختو ، او مختلفو نژادو-
ونو کې جلا جلا مینځ ته راغلی دی . سره له دی چې دا نظریه پیر وانهغه
فرضیه رد کړه چې ویل به یی لو مړی ژبه (Lingua Adamica) عبراني
وه خو په عمومي ډول دوی د ژبــی مبداء مافوق الطبیعی گڼله .
له اتلسمې پېړۍ راهیسې د علومو د انکشاف سره موازی دو هم ټیپ

نظريه مينځ ته راغله . د دې نظريسي عمده پرنسپپ دادی چي ژبه دافرادو ياکولکټيف اختراع ده . د دې نظريي تر ټولو خامه بڼه داسي وه چي ژبه دلرغونو قهرمانانو اختراع ده مگرداچي ولي ؟ ، چيرته ؟ او څنگه ؟ تر اوسه نه ده معلومه . ورپسي داآواز ونو دتقليد (Onomatopoeia) نظريه د روشنفکرانو په محفلونو کي باب شوه . د دې نظريي له مخي ژبه د حيرانانو د آواز ونو اود طبيعي آوازونو د تقليد په نتيجه کي مينځ ته راغلي ده . د مثال په توگه ، هغه وخت چي انسانانو به په گډه ښکار کاوه او ياد څنگله ميوې به يي ټولولي ديوه څيرو ونکي حيوان (لکه زمري، پړانگ او نورو) په ليدلو سره به يي دهماغه حيوان په شان آواز ونه له خوي ايستل او په دې وسيله به يي نور ملگري له خطر څخه خبرول. ددغو آوازونو د تکرار او اختصار په نتيجه کي قرار دادی ژبه رامينځ ته شوه. ورو ورو د (دال) او (مدلول) تر مينځ ضروري رابطه وشکيده اود قراردادی سگنا لونو شمير زيات شو . د دې نظريي يوه بله بڼه داده چي وايي ژبه دطبيعي آواز ونو د تقليد په نتيجه کي مينځ ته راغلي ده. د مثال په توگه په پښتو کي لااوس هم په لسگونو کلمي شته چي د طبيعي آواز ونو څخه د تقليد په نتيجه کي وضع شوي دي لکه: چرچرک، (د دروازي) ټک ټک، (دسپي) غپ غپ، (دتوپو) ډزهار، (داوبو) شرهار، (دپښمو) تريا، کټ کټ (خندل)، بر بـر (غريدل)، اخ و ټوخ، ششنيدل (دپزي) سمو ټول، او داسي نور. دې نظريي ته په انگريزي ژبه کي د (bow-wow) تيوري وايي خوداکثر وژبپوهانو په عقیده، دا فرضيه سمه نه ده ځکه چي په هره ژبه کي د داسي آواز ونو شمير محدود اود گوټو په شمار دی. خود دې نظر پلويان وايي چي ښايي د ژبي جوړښت په دې ترتيب پيل شوی وي. داختمی نه ده چي همدغه پروسه دې پر ټولو مواردو باندې تطبيق شي.

همدې فرضيې ته ورته يوه بله تيوري شته چي دخولي ژستونه (Mouthgestures) په نامه ياديږي. د دې نظريي پلويان وايي

کله چی انسان غواړي دمپو ، لاسونوگوتو او نورو غړو په خو څولوسره
ځینې شیان او حالات تمثیل کړي په دې وخت کې خو له همد شونډو.
غابښونو ، او ژبي په وسیله دنوموړوحرکتونو پېښې کوي او ځینې ژبني
آوازونه را باسي . دمثال په توگه، په انگریزي ژبه کې هغه کلمې چې د
غټ ، لوی ، پراخ او آرت مفهوم څرگند وي په اوږده واول راځي
لکه : high large, wide broad ار نور . همدا رنگه په انگریزي کې یو
شمیر تیره او څوکی لرونکي نومونه د (Spi) په آواز سره پیل
کېږي لکه
Spire, spine spike spin Spindle
او له دې څخه ښکاري چې د (Spi) آواز دنړی او څوکی لرونکي شی
مفهوم افاده کوي .

د ژبي دمبداعپه برخه کې یوشمیر نوري فرضيې هم شته چې د ټولو
یادونه ضروري نه بریښي . اوس به دیوې شیبې دپاره دژبي د منشاء پر
موضوع باندې د علمی نړۍ لیدله نظره بحث وکړو . مترقي جهانپېښي
دا خبره اثبات ته رسولې ده چې ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده او د بشر ی
ژوند د تکامل په مسیر کې دگډکاراو تولید په پروسه کې مینځ ته
راغلي ده . د دې نظریې په اساس داوسنیو انسانانو ډیرو لرغو نو
نیکونو له نورو حیواناتو څخه دېد ن دجوړېښت په لحاظ توپیر در لود او
هغه د ا وچي دانسان د نیکه مخکینۍ پېښې له وروستنیو دوو پښو څخه
لښای وي او په ولایې به دریدلۍ شودی استعداد انسان ته د دې امکانات
ور په برخه کړل چې ځینې آلی استعمال کړي . د آلاتو او افزارو
استعمال په خپل وار سره دانسان ذهنی استعداد ته انکشاف ور کړ او
عقل یې تکامل وموند . په لومړۍ سر کې به د انسان نیکونوافزازلکه کانی
او لرگي کله کله او په تصاد فی توگه استعمال لول خو څرنگه چې د افزارو
له استعمال لولو نه به یې همیشه منبتي او گټوري نتیجې تر لاسه
کولې د هغو استعمال دعادت سطحې ته پورته شو . د افزارو پرله پسې
استعمال دانسان د عصبي سیستم له بشپړولو سره مرسته وکړه . په
پای کې انسانان د گډ کاراومتقابلواریکو په ترڅ کې داسې پړاو ته
ورسیدل چې هرو مرو یې باید یو بل ته څه ویلي وای . یاپه بل عبارت

ژبه دطبیعی اړتیا او ټولنیزو شرايطو زیږنده ده. ژبه دسمبولونو د یوه سیستم په توګه دمعلولو تو دذخیره کولو، انتقالولو، او په جریان کې اچولو وسیله وګرځیده. کوم الفاظ او کلمات چې د شیانو او پېښو دښودلو دپاره وضع شوی وو دوخت به تیر یېدو سره داصلي شیانو او پېښو په ځای کښینا ستل او خلکو به د هغو په مقابل کې کټ مټ لکه داصلي شیانو او پېښو غو نښې عکس العملونه څرګند ول. دمثال په توګه: کله چې به یوه تن چیغې کړي: ((زمری!)) اوریدو نکی به ددغه غږ په اوریدلو سره دغسې عکس العمل ښوده لکه په خپلو سترګو چې یې زمری لیدلې وی.

دا هم باید وویل شي چې د کلمو له لاری د واقعیت منعکسول یوازې انساني خاصه ده. نور حیوانات ترڅو پورې چې پخپله له واقعیت سره مخامخ نشي او د هغو نښې نښانې مستقیماً احساس نه کړي نشي کولی د وینا او غږونو په واسطه د واقعیت یا انگیزی په مقابل کې له ځانه عکس العمل ونیسي. البته، په ځینو استثنايي حالاتو کې به روزل شوي حیوانات لکه سپي، چرګي، او څاروي دمشروط انعکاس له لاری دآوازونو په مقابل کې عکس العمل یاغبرګون ورو ښیي لکه د پاولوف سپي به چې د زنګ له اوریدلو سره له خپلې خولې څخه ناری تویولی. لیکن پهعمومي ډول دغسې موارد د یوې کلیي ځای نه نیسي. ژبه د انسان یوه ممتازه خاصه ده او له عمدي امله پخوا نیو منطق پوهانو حق درلود چې انسان یې د ((ناطق حیوان)) په توګه تعریف کړی دی. د «ناطق حیوان» څخه د هغو مراد زیاتره منطقي حیوان و ځکه چې منطق او منطق په لغوی لحاظ یو له بله کوم توپیر نه لري. دلغت پوهانو په عقیده (منطق) میمی مصدر دی چې د منطق په معنا راځي. دمحمّد هوتک په نظر، د (کرمن) تاج هماغه د منطق تاج دی چې لوی شېستن انسان ته ور په برخه کړی دی او په دې وسیله یې له نورو حیواناتو څخه امتیاز ورکړی دی.

ژبه په حقیقت کې د فکر د موجودیت اود هغه د څرګند یډنې بڼه ده. یاهه بله ژبه، ژبه هماغه دانسان شعور دی چې به کلماتو کې نښتېل شوی دی.

دژبې ماهیت: ژبه د فزیکي طبیعت یو رمزی سیستم دی چی د بشري فعالیت په جریان کی دپو هولو او خبرولودنده تر سره کوی کیدی شی چی ژبه طبیعی او همدارنگه مصنوعي وی .

طبیعی ژبه هغه ژبه ده چی په ورځنیو معمولی چارو کی تری کار اخیستل کیږی اود خلکو تر مینځ دیوبل دپوهولو دپاره دیوی وسیلی په توگه استعمالیږی . مصنوعي ژبه دځینو خاصو اړتیاو زیږنده ده او معمولا د علمی او تخنیکي مقاصدو دپاره پکا ریږی لکه دریاهضی سمبولونه ، دیلابیلو سگنا لونه سیستمونه ، د فزیکي فرسیو ژبه او نور . دمثال په توگه ، په دی لاندو فرمول کی د اتومسی فزیک یوه ډیره مهمه نظریه نغښتل شوی ده :

$$E=MC^2$$

ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چی داجتماعی تولید دانکشاف په مسیر کی مینځ ته راغلی او دبشري فعالیت د تنظیمولو یوه اغیزناکه وسیله ده . که څه هم ژبه دټولو لنیز تولید په پروسه کی د یسوی اړتیا په توگه ایجاد شوی ده او دتولیدی قوتونو له پر مختیا سره یی یوځای پراختیا موندلی ده خو هغی ته نه زیر بناویل کیدی شی او نه روښنا . ژبه د فکر د موجودیت اودهغه څرگندولو بنهده . خو په عین وخت کی باید دا هم وویل شی چی ژبه دشعور په شکل او جوړښت کی هم ستر نقش لری . شعور له ژبې نه دباندی وجود نه لری او نه یی درلودلی شی . ژبه دبشری پوهی د ذخیری اود فرهنگ دساتنی او انتقال ډیره مهمه او عمده وسیله ده . ژبه انسان ته د مجرد تفکر زمینه برابروي او له تعمیم generalisation سره مرسته کوی . که څه هم ژبه د فکر دانتقال عراده ده خو ددی معنادانه ده چی ژبه او فکر دی دواړه سره یوشی وگڼل شی . ژبه له فکر نه یوه نسبی خپلوا کی هم لری اوځانته جلا قوانین تعقیبوی چی د فکر له هغو سره جوړ توپیرلری .

ژبه د خلاقه قوی په توگه : هماغسی چی انسانی تفکر یو

میخانیکی عمل نه دی او په خپل وار بیرته محیط باندی عمل کوی ژبه هم صرف میخانیکی نه ده بلکه دیوه ابداعی او تخلیقی صفت خاونده ده .

هغه کسان چی ژبه یسوازی دوا قعیتونو هینداره گڼی د خرافاتو داثبات دپاره هم دلایل ترا شلسی شی د مثال په ډول ، دوی وایي که «عنقا» وجود نه در لودای نودغه نوم څنگه پخپل سر پیدا شو ؟ دوی غواړی چی د «عنقا» له نوم نه د هغی موجودیت استنباط کړی . که دغه دلیل درست وی نو د لر غونی یونان اساطیر هم باید په پتو سترگو قبول کړو . مثلاً په دی اساس سنتور centaur چی نیم آس او نیم انسان و ، سفینکس (یاد مصریانو ابوالهول) چی سری دانسان او تنه یی د زمري وه باید په رښتیا وجود ولری او یا یی وجود درلودلی وی .

دا مثالونه مود دی دپاره راوړل چی ځینی تشس په نامه فیلسو فان زیار باسی وا قعیتونه پرا لقا ظواو نومونو ختم کړی په داسی حال کی چی ذهنی خیالونه او ایه یا لیستی تصو رو نه خامخا د هغوی دآفاقی او عینی موجودیت دلیل نشی کیدی . تاسو به لیدلی وی چی ځینی عوام غولونکی یولر بی معنا او مهمل الفاظ له خولی وباسی اووایی چی داپلانی ژبه ده او یادغه الفاظ ځینی خاصی معناوی افاده کوی . البته هر څوک کولی شی مهمل الفاظ جوړ کړی او ناخبره خلک وغولوی . مونږ کولی شوله محیطی موادو څخه په خپلو ذهنونو گټه تجرید او تعمیم په مرسته عجیبه شاته خیالی نقشو نه جوړ کړو (لکه ایټالوی دانتي چی په ربانسی کمیدی کی داکار کړی دی) بی له دی چی دغه نقش دی بهرنی وجودولری (دگولیور سفر یی یوبل ښه مثال دی .) دانسان شعور پاسیف او ماشینی نه دی بلکه اکتیف او فعال دی مگر د دی فعالیت اوخلاقییت حدود او شرایط له پخوانه ټاکل شوی دی او په خالیگاه کی تشکل نشی کولی . زمونږ د ذهن دتجرید او تعمیم ملکات له زمان او مکان څخه بیخي نشی بی نیازه کیدی . هغه سویډنی شاعر څه ښه ویلی دی :

زمان او مکان

یو نا محدود زندان دی

په دی ډول ، نننۍ علمی نظریات له یوې خوا میخانیکي ماتریا لیز م
اوله بلې خوا د ایډیا لیزم مختلف غیر علمی شکلو ته تردید وی . ژبه
یوازې مادی شیان نه بلکه ذهني حالتونه هم شرح کوي . د ذهني
حالاتو تعریف او توصیف ډیرگران کاردی په تیره بیا هغه چي له خوند
رنګ او کیف سره اړه لري .
له همدې امله کله چي ژبه د کم له معقولي څخه د کیف و مقولي ته
تیرېږي اود محسو ساتول ه میډیم نه د معقولاتو ساحي ته ور ننسو .
زی د ابهام په غبار کي پېچل کیږي او په ښکاره ډول ځان ونورو ته
نشي څرګند ولي .

د ژبي سمبولیک خاصیت انسان ته د دی امکان ور کوي چي خپلي
اړتیاوي د واسطې په استعمال سره پوره کړي . دانسان د امتیاز
مهم رمز همدغه د (واسطې) استعمال دی . دا بېله خبره ده چي ځیني
واسطې ښي او ځیني بدې دي خو پخپله د واسطې موجودیت د تفوق
او برتری ښه ده .

ژبه نه یوازې واسطه ده بلکه د وسایطو له ایجاد او اختراع سره
هم پوره مرسته کوي . را ځي دا خبره لږه وسکنډیو (وڅپړو) . د مثال
په توګه ، کله چي د کونډي نازولي پيشو مستي وويني کونښنې کوي
مستقیما مستو ته ځان ورور سوی او ویني څپي . دا نشي کولي چي د
کور له میرمنې څخه غوښتنه وکړي لیکن د کونډي نازو لي لور له مور
څخه غوښتنه کولي شي چي مستي ور ته راوړي او حتی کولي شي
خپلي مور ته ووايي چي تر بستري پوري یی ور ته راوړي . د پيشو
فارمول داسي دی :

انګیزه عکس العمل دنجلی فارمول داسي دی :

انګیزه غوښتنه (ژبه) عکس العمل یعنی په لومړي صورت کي انګیزی
ته باید مستقیما ځواب ورکړي شي یا په بله ژبه ، پيشو باید پخپله
خپله غوښتنه ترسره کړي خو په دوهم صورت کي نجلۍ له واسطې
(یعني ژبي) څخه کار اخلي او خپل کار د بل په مرسته سر ته

ژبه د ژبپو هانو په نظر کې:

د ژبې یو ساده شاتنه تعریف داسې دی: ((هغه ټولې کلمې او جملې چې خلک یې د یو بل د یو هولو دپاره استعمالوي، ژبه بلل کېږي.)) دغه تعریف د ژبپوهانده ژب خپرونکي، او ژب ښوونکي دپاره د قناعت وړ نه دی. د دې تعریف ستره نیمګړتیا داده چې دلته یو مجهول دېل مجهول په واسطه تعریف شوی دی. د (دوېستې) انګلیسي قاموس والې چې ژبه ((داوړیدو وړ څرګنده انساني ویناده چې د ژبې او مرکبو غږیزو غږونه واسطه صادرېږي)) دا تعریف په انساني فعالیت او آواز پورې منحصر شوی دی: یعنې حیوانات ژبه نه لري او په لاسونو، پښو او نورو غږو باندې اشپ، هم ژبه نشي ګڼل کېدې. یو بل تعریف وایي: ((هره وسیله صوتي وي. که بل څه چې فکرونه او احساسات ښودلای او نقلولی شي ژبه بلل کېږي.)) په دې وروستۍ تعریف کې د تندی تریو والی، مو-سکا، په لاس او سر اشاره کول هم د ژبې په قلمرو کې داخلېږي. همدا رنگه د دې تعریف له مخې د ماشوم ژبا چې د غذا دغوښتلو دپاره وي او د سپي غپاچې د دروازي د خلاصولو په هیله یې پر چا اوړوي ژبه بللې شو. لیکن اوسنۍ ژبپوهان دغه تعریف نه مني او دوی اکثر په دې عقیده دي چې له انسان نه پرته نور حیوانات ژبه نه لري. په دې کې شک نشته چې مچۍ د مخصوصې نخا په ذریعه کولی شي خپلو همنوعانو ته د ګلانو ځای او دهغو لوري لودن وروښيي او حتی د فاصلي په باب یې هم معلومات ورکړي خو سره له دې ژبپوهان دې ته نه دي تیار چې د مچۍ نخا ژبه وبولي. په لومړنيو فلمونو کې د (پانتومیم) په ذریعه د سینما ماهر لوبغاړو ځیني دا - ستانونه تمثیلولي شول خو بیا هم نوموړي فلمونه ګونګ وبلل شول اوسنۍ ژبپوهان په دې نظریه دي چې د ژبې یو مهم خصوصیت دا دی چې باید ژبني فعالیتونه د آواز په بڼه له انساني غږیز سیستم یا جهاز (ژبې، شونډې او حنجري) څخه راووزي. ددوی په عقیده د ژبې ځیني مهم خصوصیات دا دي:

۱- ژبه رمزی (سمبولیک) ده چی په عمومی ډول له خپل مدلول سره کوم منطقی او ضروري اړیکې نه لری اود وخت په تیریدو سره نوموړی رمز ونه (سمبولونه) هم تغییر کوی .

۲- ژبه سیستماتیک ده او په همدی دلیل دښودلو او زده کولو وړ ده . ژبی په عمومی ډول ځانته ټاکلی قواعد لری که څه هم چی د یوی ژبی قاعده د بلې ژبی له هغی سره په ټوله معنا یو شاتنه نه ده .

۳- ژبه بشری ده اود حیوانا ټوله ((ژبی)) سره جوت توپیـــــر لری .

۴- ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چی دهغی په واسطه د ټولنی ترمینځ یوډول اجتماعی مناسبات مینځ ته راځی .

۵- ژبه غریزه نه ده بلکې له ټولنی څخه زده کیږی . که ژبه غریزه وای نو په ټوله بشری ټولنه کی به فقط یوه ژبه وای او زده کړی ته به یی هم ضرورت نه پاتی کیده .

۶- ژبه د فکر دانتقال وسیله ده خو په عین زمان کی یوه نسبی خپلواکی هم لری .

لنډیز : ژبه د آواز ونو یوورمزی سیستم دی چی د ټولنی له خوادیو بل د پوهولو دپاره وضع شوی اودانسان په مخصوص صوئی جهاز پوری اړه لری .

ژب بنوو نه او ژبیو هڼه :

تر ډیره وخته پوری داکثرو خلکو دخیال وچی دساینس پوه وظیفه دانه ده چی د ارزښت مساله له علم سره ګډه کړی بلکې ویل به یی چی دا د ارزښت پیژندنی axiology او مخصوصا د اخلاقیاتو او سیاست کار دی چی دساینس ګټور اوزیا نمې اړخونه سره جلا کړی . ددوی په عقیده ، ساینس پوهان اړتکنا لوجیستان فقط د علم اوتخنیک له پرمخ بیولو سره علاقه لری او داپه دوی پوری هیڅ اړه نه لری چی دهغوی له کشفیاتو او اختر اعاتو څخه څه ډول استفاده کیږی . د مثال په توګه ، دوی اتومی بمو نه جوړوی مگر په هیرو شینا او نا -

گاساکی باندی د دغو بمونو په استعمال لولو کی خپل ځانونه مقصر نه بولی .

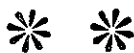
لیکن اوسنی منطق دا خبره نه منی او وایی که علم بی طرفه دی عالم باید بی غرضه او بی طرفه نه وی . ساینس پوه ته ښایی چی د خپلو څیړنو په ترڅ کی له خپل وجدان سره هم سلا او مشوره وکړی او بشری سوله او نیکمرغی په نظر کی وساتی .

دا پورتنی مقدماتی خبری د ژب ښوونې او ژبپوهنې په مورد کی هم صدق کوی . په دی معنا چی ژبپوهنه زیاتره تشریحی ښه لری خو ژب ښوونه باید تجویزی او توصیوی ښه غوره کړی . ژبپوهنه دارزښت مساله یوی خوا ته کوی او یوازی د ژبی اوسنی او موجوده ښه تر څیړنې لاندی نیسی . آیا د ژبی ښوونکی باید د ((بازار او کوڅی)) ژبه کت م استعمال کړی؟ آیا د ژبی ښوونکی یوازی ((استعمال)) دمعیار په توگه قبلوی او که دمختلفو استعمالو لرونو، ترمینځ دانتخاب حق هم لری :

د ژب ښوونکی کار د ژبپوهاند له کار سره توپیر لری . ژب ښوونکی باید د ژبی چلانی شوی او تصفییه شوی برخي زده کوو نکوته وروښی . دلته مونږ دیو ډول اشتباه مخه نیسو او هغه دا چی د ژبی تصفییه شوی شکلونه هرو - مرو دامعنا لری چی گویا نور مروج او مستعمل شکلونه غلط او ناسم دی . په داسی حال کی چی مثلا مونږ د (حقله) پر ځای (باب ، باره ، برخه) استعمال لولی شو او دغو وروستیو الفاظو ته د «حقله» په نسبت ترجیح هم ور کوو دانه وایو چی (حقله) صحیح نه ده او غلطه ده . دا فیصله ځینی لیکوال په لغوی منطق باندی کوی او وایی چی د (په حقله) ترکیب ناسم دی مگر په ژبه کی مخصوصا په دی وروستیو وختو کی - د لغوی منطق په ځای (استعمال) ته زیات وزن ورکول کیږی . همدا چی یوه کلمه یا ترکیب په ټولنه کی عمو میت پیدا کړی او د خلکو په خولو کی جاری شی بیانو پر هغه باندی د غلط حکم کول پخپله یو غلط حکم

دی ځکه چی ژبه د ټولنی له خوا جوړېږی او تغییر ور کول کیږی .
لیکن د ژبی ښوونکی کولی شی چی د سخیفو او مبتدلو عبارتونو
له راوړلو څخه ډډه وکړی .

داد درسی کتاب د مولف او د ژبی دښوونکی وظیفه ده چی د
فصیحو کلمو او بلیغی ویناخصو صیات وپیژنی او زده کونکو ته یی
وروښی په داسی حال کی چی ژبو هاند د محلی لهجو له ثبتولو
سره غلاقه لری د ژبی ښوونکی باید معیاری ژبی ته پاملرنه وکړی او
د تدریس دپاره یی د معیار په توگه ومنی پخوا له دی چی د ژب ښوونو
نی مسالی په مفصله توگه وخیږی ویو څو خبری به د زده کړی دسا -
یکالوجی په باره کی هم وکړو ځکه چی د تدریس او ښوونی موضوع
د زده کړی له سا یکا لو چی سره نه شلیدونکی اړیکی لری .

دو همه برخه:

د زده کړې اروا پوهنه

د ژبې ښوونه او تدریس پخپله یو علم دی اوله دی امله ښوونکي ته پکار دی چې د زده کړې دسایکا-لوجی (اروا پوهنې) له اصولو او پرنسپمونو سره آشنا شي او له هغو څخه دښوونې او روزنې په چارو کې ګټه واخلي. پخوا له دی چې ښوونکي په تدریس پیل کوي باید دغه لاندې پوښتنې یې لپه ځان سره حل کړي وی: (۱) دڅه شي درس ور کوي؟ (۲) څنګه درس ور کوي؟ (۳) چاته درس ور کوي؟ (۴) څومره موفق دی؟

دلومړۍ پوښتنې حل د ښوونې او روزنې په فلسفه پورې اړه لري دښوونې او روزنې فلسفه د زده - کوونکو دپاره هدفونه او ارزښتونه ټاکي او تعلیمي نصاب له هغو سره عیار وي. په هره تاریخي دوره کې فیلسوفانو د خپل وخت داجتماعي اقتصادي جوړښت له غوښتنې سره سم په تعلیمي هدفونو او ارزښتونو باندې په سیستماتیک ډول سره کار کړی دی اود هغو په رڼا کې یې تعلیمي نصابونه او پروګرامونه طرح کړي دي. ددغویلسوفانو په ډله کې ځینې داسې کسان هم وو چې د خپل وخت ارزښتونو ته یې په انتقادی نظر کتل او کو -

بېنېس يې کاوه چې مترقي افکسارخپاره کړې خو په عمومي ډول د
 ښوونې او روزنې فيلسوفان د حاکمۍ طبقې په خدمت کې وو او د
 محافظه کارۍ خوا ته يې تمايل درلود. د دې دپاره چې له خپلې
 اصلي موضوع څخه ليرې نشود دوه به ووايو چې د مريي ساتنې
 په اجتماعي - اقتصادي فورما سيون کې مينځې او مريونه له زده کړې
 څخه محروم شوي وو ځکه چې بادارانو (برده دارانو) به هغوی
 د «ناطق ابزار» په نوم يا دول او د انسانانو په نوع کې يې نه شميرل
 ديونان نامتو فيلسوف (ارستو) به ويل چې مريونه په فطري ډول
 مريونه پيدا شوي دي. نن ورځ دا خبره ډيره عجيبه ښکاري او هغه
 هم د يوه ستر مفکر له خوا، خو متاسفانه چې دا د هغه وخت عمومي
 ذهنييت و. (ارستو) به ويل چې مريونه د فزیکي چارو د اجرا کولو
 دپاره پيدا شوي دي هغوی ته فقط بايد دوه څه ورو ښوول شي
 چې بدني کارونه په ښه توگه سرته ورسوي خو هغوی له دې نه زيات
 زده کړې استعداد نه لري.

څرنگه چې په لرغوني يونان او روم کې فزیکي کارونو ته په سپکه
 سترگه کتل کيدل او ويل به يې چې فزیکي کارو ندمادي اړتيا ورسره اړه
 لري نو آزاد خلک بايد آزادۍ پوه شي (ليبرال فنون) زده کړې. په
 نتيجه کې داسې افکار مينځ ته راغلل چې: تر ټولو ښه علم هغه
 دی چې مادي گټه يې لږه وي لکه متافزیک، منطق او د فلسفې ځينې
 نورې څانگې. آزاد انسان بايد فزیکي کارونه کړي ځکه چې دا د
 غلامانو وظيفه ده. د همدې ذهنييت په نتيجه کې مجرد و عقلي پوهنو ته
 زياته پاملرنه وشوه او تجربې ته په سپک نظر کتل کيده. (فرا نسس -
 بيکن) په يوه مشهوره قصه کې ليکي چې څنگه پخوا نيو علماوود
 آسن د غاښونو د معلو مولو د پاره شپه او ورځ کتابونه مطالعه کول
 او له دې څخه يې کرکه کوله چې د آسن خوله خلاصه کړي او غا -
 ښونه يې وشميري.

د فيوداليزم په تاريخي دوره کې هم علم د کليسا او فيودالانو په
 انحصار کې و. که له منځني يا بې برخې طبقې څخه به يو څوک د علم

حاوند شونو هغه به یاد حکومت دپاره میر زایی کوله او یابه درو -
 حایونو په قشر کی شاملیده . دعلومو دانکشاف په لحاظ ، فیوچر -
 لیزم تیاره دوره وه او بیخایسته تعصبو نوموقع نه ور کوله چی د فکر
 دآزادی مشال ولگیری . په عمومی ډول ، تعلیمی نصاب له حیا تی
 اپتیاوو څخه لیری شوی و او حتی دنیوی معاملو په باره کی خبری یی
 بدعت باله . بدیع او غریب افکار او دعنعنی له چوکاټ نه دباندی خبری
 او نویستونه به له سختو سزا گانوسره مخامخ کیدل . چادو مړه قدری
 هم نشوی ویلی چی ((منځکله گرخی))

په دغه زمانه کی د علم دانکشاف دپاره مبارزه له قربانیو ، سپکاوو
 رنډر او غندنوسره ملگری وه .

د کپیټا لیزم په لومړی مرحله کی چی لا امیر یا لیستنی انحصارات
 مینځ ته نه وورا غلی د صنعت له ترقی سره علم هم انکشاف وکړ او
 د تجارت آزادی د فکر او بیاند آزادی دپاره هم لاره خلاصه کړه .

په دی دوره کی علوم او فنون د سرماییی په خدمت کی ولویدل اود
 زده کړی د پرو گرا مونو اساسی هدف د داسی لارو چارو لټونه وه چی د

پانگی له زیاتولو سره مرسته وکړی په لویدیځه صنعتی نړی کی د
 پرا گما تیزم فلسفه وغوړیده چی عمده اصل یی دا دی : ((د حقایقو

په موندلو باندی وخت مه ضایع کوی مه مهمه خبره داده چی له مو -
 جوده وضعی څخه د خپل ځان په گټه کار واخلي . حقیقت هغه شی

دی چی په عمل کی ستاسی په درد وخوری .)) البته نن ورځ
 په پانگوالی کی د بنوونی اوروزنی د فلسفو شمیر ډیر زیات دی چی نه

یی دلته تفصیل ځائیږی اونه لندنیز خرنمده اصل یی د داسی انسان
 روزنه ده چی دپانگوا لی د نظام له بایبیت سره مرسته وکړی .

دوهمه پوښتنه او ور پسی نوری پوښتنی د زده کړی له سایکا -
 لوجی او پیدا گوژیکی موضوعا توسره اړه لری .

لومړی به وگورو چی سایکا لوجی (اروا پوهنه) څه شی ته وایی او
 بیا به د زده کړی سایکا لوجی په یوڅه تفصیل سره شرح کړو .

دسایکا لوجی (پسیکو لوجی) لغت له دوو یونانی کلمو څخه جوړ شوی دی. (پسیکو Psycho) یا (پسیکی Psyche) روح یا نفس ته ویل کیږي او (لوګیۀ Logia) د پوهنې په معناده په دی اساس، پسیکو لوګیۀ (چې په عربي یې علم الروح، په دری کې یې روحيات یا روانشناسي په روسی کې یې پسیخو لوګیۀ، په انگریزي کې یې سايکا لوجی، په فرانسوي کې یې پسیکو لوجی بولي) داروا پوهنې په معنا راځي. ځینې پستانه لیکوال په دی گومان چې (اروا) بهد عربي ژبې د (ارواح) معنی شکل وی د اروا پوهنې په ځای (سایه پوهنې) ته ترجیح ور کوي په داسې حال کې چې (اروا) ددری ژبې د (روان) په شان آریایي رېښه لري.

دنو نسبي پېړۍ تر وروستیو وختو پورې اروا پوهنې د فلسفې دیوی څانګې په حیث دروح یسنا نفس د څرنګوالي په باره کې بحث کاوه. داسې ښکاري چې حتی په لرغونو ټولنو کې هم دروح مفکوره موجوده وه خو په هغه وخت کې روح (دسیوري، ویني، او ساه په شان) یومادی شی تصور کیده. دزمانې په تیریدو سره روح یو غیر مادی شیز وګڼل شو. سره له دی روح یوه معضله وه چې چانشوی کولی دهغه اصلي ماهیت وپيژني څرنګه چې د روح موضوع مستقما دانسان له ژوند او مړینې سره اړه درلوده اولري یې نو ځکه د حکماو روحانیونو او پوهانو له خوا پدې برخه کې زیات بحثونه شوي دي. دمریې توب په نظام کې دا عقیده عامه شوه چې روح له بدن نه مستقل دی او د دواړو ترمنځ اتحاد یوازې یوه موقتي پدیده ده. دیونان ستر فیلسوف (اپلاتون) دروح په باره کې یوه داسې نظر په وړاندې کړه چې د زده کړې په سايکا لوجي کې یې زیات نفوذ وکړ ده روح یوه ابدی ایلې یا (مثلل) وګاڼه او ویې ویل چې دانسان روح په ابتدا کې په هرشي پوهیده او انسان کولی شي د ریاضت او تأمل له لاری بیرته خپل هیر کړي معلومات را په یاد کړي. په دی اساس زده کړه تداعي ده او په دی برخه کې له تجربې څخه د تأمل برخه زیاته ده.

ترنو نسیمی پیږی پوری سایکا لوجی د فلسفې یوه څانګه ګڼل کیده په (۱۸۷۹) ع کی آلمانی پوه (ویلهلم وونت) دلا ییز یګ په پوهنتون کی د اروا پوهنې موسسه و پرانیستله اود شعور د تحلیل او مطالعې دپاره یې له تجربې میتود څخه کار واخیست .

په شلمه پیږی کی د سایکا لوجی مختلف مکتبو نه (لکه بیپیویریزم د ګیشټالت اروا پوهنه ، فرویدیزم او نور) مینځ ته راغلل چی اکثری ایډیا لیستی یا میخانیکي وو . دامریکي په متحدو ایالاتونو کی د (بیپیویریزم) یعنی د سلوک داصالت تمایل ډیر قوی شو . که څه هم د سلوک داصالت پلویان ادعا کوی چی د دوی فرضیې پر علمی موازنو برابرې دی او ټولې نظریې یې د تجربې میتود په اساس را ایستلي دی خو د دوی اروا پوهنه میخانیکي بڼه لری . په شو روی اتحاد کی د مارکسیستي لیننیستي معرفت د تیوری په رڼا کې اروا پوهنه دیوه علم په توګه مینځ ته راغله . د دی اروا پوهنې طبیعۍ علمی بنسټ د (سچینوف) دانعکا سانو تیوری ده چی (پاولوف) هغی ته زیات انکشاف ور کړ .

دسلوک داصالت پلویان وایی چی اروا پوهنه دسلوک علم دی . د سلوک داصالت (بیپیویریزم Behaviourism) فلسفې بنسټ پرا ګما تیزم دی . په (۱۹۱۳) ع کی (واټسن) امریکایی پوه د (اډوارډ تارن ډایک) له تجربو څخه په استفادی سره د (بیپیویریزم) بنسټ کښیښود .

د دی مکتب پلویان اروایی پدیدې په میخانیکي توګه دارګا نیزم په عکس العمل (reaction) پوری منحصر وی . (بیپیویریزم) دسلوک او شعور تر مینځ تو پیرنه کوی . دوی وایی څرنګه چی شعور هم دروخ په شان دپېژندلو وړ نه دی اوتر تجربې لاندی نه راځی نو هغه څه چی مونږ یې کولای شو داده چي دژوندی ارګا نیزم سلوک (رفتار) پاکړه وړه) وڅیړو . د دغه اروا یی مکتب پلویان زیاتره په حیواناتو ، مرغیو او انسانانو کی د (محرك یا منبه) او (خواب) عکس-

العمل) مختلف شکلو نه مطا لعه کوی . هڅوو نکي (انگیزه) او
څواب (عکس العمل) د دی اروا بوهنی عمده پرنسیپ دی .

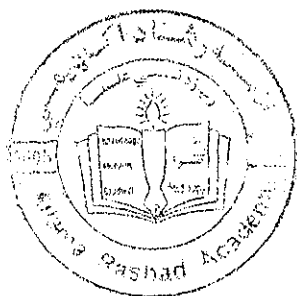
د مثال په توگه ، ماهی په قفس کې ایښوول کېږي . پيشو زیار -
باسی چی د ماهی غوښه وخوړی لیکن د قفس دروازه تپلی ده او
پیشو نشی کولی چی هغه پرانیزی له ډیرو هلو ځلو نه وروسته پیشو
په تصادفی توگه هغه تار کشوی چی د قفس د دروازی له خلاصولو
سره مرسته کوی . دروازه پرا نیستل کېږي او پیشو د ماهی
غوښه خوری . دغه تجربه بیا بیا تکرار یږي . پیشو له یو یا دوو -
وارو څخه وروسته په دی بوهنی چی په اصطلاح ((چل یی په تسمه
کي دی)) ، هر وار چی تار راکششی د قفس دروازه خلا صیږي .
د دی په عکس ، که وغواړو چی پیشو دغه زده کړه له یاده وباسی
نو داسی چل کوو چی دا ځل د تار په کشو لو سره د قفس دروازه نه
خلا صیږي بلکه د دی په خلا ف ، پیشو د بریښنا له ټکان سره مخا -
مخ کېږي . که وروستی تجربه څو واره تکرار شی پیشو جرأت نشی
کولی چی تار راکش کړی او په نتیجه کی خپل زده کړی خوی
هیروی . له دی څخه داهم معلو میږي چی دښتو دامتل : ((زده -
کړی خوی په مرگ هیږي)) په عامی لحاظ د تامل وړ دی .

د ((بیپیویریزم)) له نظر ه ، زده کړه دارگا نیزم دمشـــر و ط
(Conditioned) عکس العمل زیږنده ده . دغه اصل پر انسان هم
تطبیق یږي .

د شلمی پیړی په دیر شیزو کی د (واټسن) د تیوری پر ځای د (نو ی
بیپیویریزم) تما یل مسلط شو .

د دی تمایل مخکینان (کلار لهر ، ادوارډ ټولمن ، او ادو یسن
گوټری) وو . نوموړی امریکا یی پوهان د شوروی پوه (پاولوف) د
نظریی تر اغیزی لاندی ر اغلل اود (او پریشنیزم) او منطقی باز -
پیویریزم د فلسفی پر ځای یی د (پاولوف) د دکتور ین ماتریالیستی
اصول ومنل . که څه هم دوی دمشروطو ا نکا ساتو له تجربو څخه
زیاته استفاده وکړه خو په سلوک کی یی دسترو مغزو نقش او اهمیت

له نظره وغور څاوه . وروسته ځينو نورو پوهانو پر (بیمپویریزم) باندې
زیات کار وکړ ، تعدیلات یې پکښې راوستل خو د دغه مکتب ایډیو –
الېستی او میخانیکي ماهیت ته یې تغیر ور نه کړ .

د زده کړې نظریې

د دی دپاره چی دژبی ښوونکی په خپله وظیفه کی په ښه توگه پر -
مختګ وکړی اود خپلو زده کوو نکو د معلوماتو او مهارتونو سويه
لوړه کړی باید د زده کړی د نظریو په باره کی تر یوې اندازی پوری
جامع او اساسی معلومات تر لاسه کړی. پر معلوماتو او مهارتونو سر-
بیره ، له ښوونکي څخه داتو قسم هم کیږی چی د زده کوونکو په کرکټر
سلوک ، او فکری قضاوت کی هم مثبت بدلون راولی . زده کړه باید
میخانیکي ښه ونه لری بلکی باید آگاهانه ، انتقادی ، او خلاقه وی
خود هغی په مرسته زده کوونکی وکولی شی په نویو متحولو شرا-
یطوکی سمه او اصولی لاره انتخاب کړی . د زده کړی دالوا-
پوهنسی عمده پوښتنه داده چی انسان څنگه کولی شی په
آسانه او ارزانه طریقه او لږ وخت کی د معلوماتو، مهارتونو او سلوک
سطحي ته اړتقاء ورکړی ؟
د زده کړی له مسالی سره یواز ی ښوونکی ، میندی او پلرونه ، او
لار ښوونکی کدر ونه علاقه نه لری بلکی اروا پوهان ، فیزیولو جستان
د بیوشیمی ، او بیو فزیک پوهان ، د صنایعو اداره کوونکی او نور
کسان هم ورسره مینه او علاقه لری خود دی ټولوله جملی نه د زده کړی
په باره کی تخصصی څیړنه دارواپوه دنده ده . د دی کار لومړی دلیل
دادی چی له ځنډنو وختو څخه اروا پوهانو د زده کړی په باره
کی څیړنی کړی دی او په دی څانگه کی تاریخي سابقه لری بل
دلیل یی دادی چی داروا پوهنی د تیوری په برخه کی (زده کړه یا
آموزش) همیشه د څیړنی دمر کزی هستی په توگه تبارز کوی اود هغی
له څیړلو نه پرته یوشمیر نوراروایی مسایل او پرا بل نمونه نشی
حل کیدی . که اروا پوهنه دسلوک کعلم وبولو نو سلوک هرو مرو تغییر

کوی او د اروا پوهانو په عقیده د سلوک تغییر ته زده کړه وایی . که اروا پوهنه دار وا یسی حالاتو، کیفیتونو او شرا یطو مطالعه وېو- لونو په دی صورت کی هم د زده کړی موضوع رامینځ ته کیږی . زده کړه څه شی ته ویل کیږی ؟ اروا پوهان دی پوښتنی ته په مختلفو طریقو ځواب ور کوی .

اما پخوا تردی چی د زده کړی په باب ((دافرادو جامع او داغیا رو مانع)) تعریف وړاندی کړو وبه گورو چی څه ډول فعالیتو ته د زده کړی په قلمرو کی را ځی . بنیایي په دی خبره به ډول اتفاق ولری چی د نویو لغتونو په باره کی پوهه ترلاسه کول ، ذیوه نظم یاترا نی په یادول ، اود موثر بیول ټول د زده کړی په کټیگوری کی راځی . لیکن مونږ یوازی معلومات او مهار تونه نه زده کوو بلکی د تلقی ډول او انگیرنی هم زده کوو . د مثال په توگه تعصب (نژادی ، ژبنی ، مذهبی طبقاتی ، جنسی ، اونور) مینه اولمانځنه ، ارزښتونه ، او ایډیالونه هم د اجتماعی مناسباتو په ترڅ کی تشکیل کوی او له نورو نه په مستقیمه یا غیر مستقیمه توگه زده کیږی . برسیره پر دی ، انسان ځینی- حرکتونه او ژستونه (لکه په چا پسې شونډی بو ځول ، تندی تر- یوول ، د تجاهل د څرگند ولودپاره دخولی جوړول او اوږی پور ته غورځول د چرت وهلو په وخت کی هم کول ، په هیجانی حالت کی لاسونه غور ځول اونور) هم له ټولنی څخه زده کوی . البته د زده کړی په کټیگوری کی یوازی مثبت ، گټور او جوړ وونکی مهار تونه او عاد- تونه نه بلکی منفی ، زیانرسوونکی او ورا نوونکی فعالیتونه او خوږونه هم راځی .

دارو اپوهانو په عقیده هغه فعالیټونه چی له انعکاساتو ، غرا یزو او د عمر له زیاتوالي څخه را مینځ ته کیږی زده کړه نه بلل کیږی . د مثال په توگه ، درنډ زیاتوالی یا لږوالی په مقابل کی دسترگو د کسی تنگیدل یا پراخیدل ، د اور لمبی ته د پټنگا نو ور دانگل اود ټروپیز م (tropism) نور حالات ، په غریزی توگه د مرغیو ځالی جوړول ، او داسی نور د زده کړی په مقوله کی نه شاملیږی . د غریزی په

باره کی تر دی وروستیو وختو پوری ډیر زیات بحثونه شوی دی
چې د هغو له جملې څخه د (ټینبرگن) او (تورپ) څیړنې په زړه پورې دي.
اوسنۍ ارواپوهان په دې عقیده دي چې غږیزه دوه مهم خاصیتونه
لري :

لومړی دا چې غږیزې فعالیتونه له نورو څخه نه زده کېږي یا په بله
ژبه اکتسابي نه بلکې فطري او ذاتي دي . دوهمه دا چې غږیزې فعالیتونه
عمومي (universal) دي او د یوې نوعې په ټولو افرادو کې یې
له استثنا عموماً میت لري . د دې موضوع د توضیح دپاره به دوه
مثالونه راوړو. پخوا اکثر وختونه عقیده درلوده چې له مور او پلار
سره د ماشوم مینه فطري ده خو وروسته تجربو وښوده چې ماشوم
یوازې له هغه چا سره مینه لري چې دی یې په مینه روزلې وي . د
افریقا په ځینو قبیلو کې ماشوم د ماماله خواروزل کېږي او تجربې
ښودلې ده چې دغسې ماشومان د پلار په نسبت له ماما سره زیاته
مینه لري .

د جنسي غږیزې په باره کې چې تراوسه کومې تجربې شوي دي له
هغو څخه داسې نتیجه لاس ته راغلي ده چې په وړو حیواناتو کې
جنسي غږیزه شته . دغه حیوانات د جوړه کیدلو په ترڅ کې په غږیزې
توګه خپل کار کوي مګر د لویو حیواناتو (لکه گوريلا او شامپا-
نزي) او انسان په باره کې دغه حکم صدق نه کوي . نو موږ یې
حیوانات او انسان د جنسي یوځای کیدلو او مجامعت دپاره زده
کړې ته اړتیا لري .

ځینې فعالیتونه چې د عمر په زیاتوالي پورې اړه پیدا کوي د زده
کړې په مقوله کې نه راځي . د مثال په توګه ، مرغی د ټپکو تر ایستلو او
د وزرونو د عضلاتو تر پیاوړې کیدلو پورې الوتنه نشي کولی . کله
چې دخپل عمر ټاکلې حد ته ورسیږي په الوتلو پیل کوي . همدار-
نګه ځینې حیوانات په لومړۍ سر کې په اوبو کې لامبو نشي وهلې خو
چې عمر یې ټاکلې پړاو ته ورسېږي بیا کولای شي چې لامبو وهي . په دې

پورته مثالونو کېد مرغيوالوته اود سمندري حيواناتو لامبو د عمر له پوخوالي سره اړه لري . سره له دې ، په دې برخه کې د خالصو مثالونو پيدا کول مشکل غونډې برېښي . دانسان بچي تريوه ټاکلي وخته پوري د خبرو کولو قدرت نه لري خو کله چې د خبرو کولو قدرت پيدا کړي بايد له نورو څخه پيژده کړي . په داسې حالاتو کې دېو - خوالي او زده کړې د حدودو تفکيک يو مشکل کار دی .

ستونزه او اعتياد هم د زده کړې تعريف له لانجو سره مخامخ کوي مونږ ټول پوهيږو چې تمرين او تکرار له زده کړې سره پوره مرسته کوي . په انگرېزي کې متسل دی چې

(Practice makes perfect) . يعني تمرين سپري کمال ته رسوي خو کله کله تمرين له خپلې اندازې نه زيات شي اود زده کړې انحناء بيرته ښکته رالويږي . آيا تکرار د زده کړې پر ضد کار کوي؟ پوهيږو چې خبره داسې نه ده خو ظاهر آدغسې برېښي لکه چې زيات تکرار د زده کړې مخه نيسي . نو زده - کوونکي بايد استراحت وکړي . خو که دا استراحت وقفه هم زياته وي هېره مينځ ته راځي . دغه ډول مسائل چې : ستونزه څه وخت پيل کيږي اود تمرين په مينځ کې څو - مره استراحت گټه لري ډيره دقيقه محاسبه غواړي . البته ځينې اروا - پوهان د ذهني ستونزې او همدا رنگه د فزيکي ستونزې د معلو مولو دپاره دقيق آلات استعمالوي او همدا رنگه د زده کړې د هر مهارت

دپاره يې دا استراحت وخت هم ټاکلي دي خو بيا هم دانسان د شعور مسائل په ميخانیکي توگه نه حل کيږي . دا اعتياد موضوع هم په زده کړه کې اغيزه لري ، ځينې کسان په ځينو مواردو کې ډير ژر معتاد کيږي او ځينې نور زيات مقاومت کوي په ښارونو کې ډير خلک او سپړنې ځنې يې هر وخت له غالمغال او شور وځوږ نه شکا - يت کوي خو ځينې نور عادت ورسره پيدا کوي او نور مال حالت يې گڼي د زده کړې په تجربو کې اعتياد د يوه عامل په توگه اغيزه کوي . د عادت پيدا کولو پوښتنه هغه وخت راو لاړيږي چې په يوه علمي تجربو کې د کنټرول عوامل له اوږدو نښو څخه بيلېږي .

د مثال په توګه ، که د (الف) او (ب) په نامه دوی ډلې زده کوو نګی چې ټول مشخصات یې سره یوښاتنه وی په یوه رېږ وونګی او نا-مناسبه فضا کې تر روزنې لاند ی ونیسو هغه ډله چې له نویو حالاتو سره ژر توافق کولی شي داعتیادله امله دهغې ډلې په نسبت ډیره زده کړه کولی شي .

اوس د دې وخت رارسیدلې دی چې د زده کړې یو مشهور تعریف وړاندې کړو . د (بېټیو پرېزم) دمکتب پلویان وایی چې : «دار ګا-نیزم په سلوک کې هر ډول تغیر ته زده کړه ویل کېږي .» دا تعریف که څه هم ډیر مشهور او متداول دی خو له نیمګړتیاوو څخه خالی نه دی . لومړی دا چې (بېټیو پرېستان) د سلوک او شعور ترمینځ توپیر نه کوي . دوی وایی چې شعور لکه د روح په شان یوه کړکېچنه مساله ده او اروا پوهنه باید ګرد سره د شعور او روح له څیړنې څخه لاس واخلي او په ځای یې سلوک (رفتار یا کړه وړه) چې د شعور ښکارندوی دی تر څیړنې او ازموینې لاند ی ونیسي . په دې توګه ، د شعور په نفی کولو سره د دوی تیوري میځا نیکی ښه پیدا کوي . (بېټیو پر-پرېستانو) خپلې تجربې پر وړو حیواناتو (لکه موزک ، پېشو ، ګو-تره او نورو) باندې تطبیق کړې هغه یې دانسان تر قلمروه پورې پسي تعمیم کړی په داسې حال کې چې دانسان شعور پاسیف او ماشینی نه دی . د (انګیزی عکس العمل) یا (S-R) فورمول پر انسان باندې د حیواناتو په شان پوره نه تطبیقېږي .

انسان نه یوازې هغه وخت چې له پرابلم سره مخامخ شي د حل لاره پیدا کوي بلکې ځینی انسانان له مخکې نه د مجرد تفکر په مرسته د راتلو نګی په باره کې پیشګوښی کولی شي . ځینی کسان د تخلیق کشف او ابتکار استعداد ونه لري . د ځینو داستنده لال ، تفسیر ، تجرید او تعمیم قابلیت دنورو په نسبت زیات وی . د (نیوټن) پر سر چې مېهراولو یده نو ډیر شیان یې ترې زده کړل اود جاذبې قوانین یې ترې

را وایستل . (ارشمیدس) په اوبو کې د جام په ننه ایستلو سره خپل مشهور قانون را وایست . (جیمز واط) د دې پېښې په لیدلو سره چې «بخار په قوت سره د دیگ سر پوښ لیری وغورځاوه» د بخار ماشین اختراع کړ . په همدې ترتیب په سلگونو مخترعانو له ساده لیدنو کتنو څخه ډیرې ستړۍ مفکورې را وایستې چې د ساینس په نړۍ کې ډیر زیات ارزښت لري په دې اساس ویلي شو چې زده کړه تر زده کړې پورې فرق لري . خلاقه او ابتکاري زده کړه له عادي او میخانیکي زده کړې سره چې په حیواناتو کې لیدل کېږي جوت توپیر لري .

دوهمه دا چې (بېټو یريستانو) له روح یا شعور څخه د سلوک په بیلولو سره هغه ته فقط د حرکتو نوډیوه سیستم په نظر وکتل . د دوی په نظر ، د گېډې سلوک ، د کولموسلوک اود انسان سلوک یوله بله توپیر نه درلود . په دې کې شک نشته چې حرکت د سلوک یوه برخه ده خودا به هم سمه نه وي چې سلوک یوازې د حرکتونو مجموعې وگڼله شي . په ځینو سلوکونو کې اصلاح حرکت نه لیدل کېږي .

درېمه دا چې (بېټو یريستم) لکه مخکې مو چې وویل اکثرې تجربې پر حیواناتو تطبیق کړې . دوی ونشو کولی چې د انساني شعور کيفي ځانگړتیاوې تشخیص کړي ودا واقعیت په پام کې ونیسي چې انسان یوازې بېولوژیکي موجود نه دی بلکې ټولنیز موجود هم دی . د زده کړې یو بل تعریف داسې دی : «زده کړه یوه داسې پروسه ده چې دهغې په وسیله له یوې وضعې یا پرابلم سره دمخامخ کېدو په صورت کې فعالیت پیل کېږي او یا فعالیت تغییر کوي په دې شرط چې په فعالیت کې تغییر د ذاتي تمایلاتو (غرایزو) ، پوخوالی یاد اورگانیزم دموقتي حالاتو لکه (ستونزه ، نشه ، او نورو) زیږنده نه وي .»

د تارن ډايك د زده كړې نظريه :

اډوارډ لي تارن ډايك (Edward Lee Thorndike) دامريكي د متحدو

ایالتونو نامتو اروا پوه او قاموس ليکونکی دی .

د ده د زده كړې نظريه ، له ځينو مخالفونو سره سره ، تر نيمې پېړۍ پورې په متحدو ايا لتونو كې مسلطه وه او حتي لا تر اوسه پورې يې د ښوونې او روزنې په سايكا لوجي كې خپل ارزښت نه دی بايللی . تارن ډايك (۱۸۷۴-۱۹۴۹) په خپلو تجربې ميتودونو سره له يوې خوا د (بېهيويريزم behaviourism) د مينځ ته راتلو دپاره لاره هواره كړه او له بلې خوا يې د ښوونې او روزنې د سايكا لوجي بنسټ كښېښود. سربيره پر دې ، تارن ډايك دا حضا - ثيوې قاموس په ليكلو سره د درسي كتابونو د تهيه كولو په برخه كې ستر خدمت ترسره كړ .

پخوا له دې چي د تارن ډايك د زده كړې نظريه شرح كړو بايد وويل شي چي د ده كار ځيني سترې نيمگړي تياوي هم لري . لومړي دا چي تارن ډايك انسان ته د يوه سوچه بيولوژيكي او زگانيزم په سترگه گوري اودې ټكي ته پاملرنه نه كوي چي دانسان سلوك او كړه وړه زيا - تره د ټولنې او ټولنيزو شرايطو پر بنسټ ټاكل كيږي . ده ونشو كړي او يايي نه غوښتل چي ، پر فرد باندې د ټولنيزو عواملو په تيره توليدي مناسبه تو اغيزه په حساب كي ونيسي . دوهمه دا چي تارن ډايك انساني شعور په ساده توگه د حيواني شعور ادامه گڼي او فكر كوي چي گويا دانسان او حيوان تر مينځ د كيفيت او نوعيت په لحاظ كوم توپير نشته بلكي د هغوي تر مينځ فرق په درجه او كميت كي دي . په دې اساس ، دې انساني سلوك له حيواني سلوك سره ورته او مشابه گڼي او كومي تجربې يې چي پر موږ كانو ، كو - ترو ، او بيزو گانو تطبيق كړي دي دانساني سلوك تر قلمرو پورې تعميموي . دريمه دا چي تارن ډايك انساني شعور پاسيف او ما - شيني گڼي د مجرد فكر توانايي اود انسان د ابتكار او تخليق استعداد ته لږه بيه ټاكي او يادا چي هېڅ قيمت نه ور كوي تارن ډايك نشي

کولی دا واقعیت درک کړی چی ممکنه ده انسان دیوی انگیزی په مقابل کی همیشه یو ډول عکس العمل ونه ښیي بلکی د هغه د شعور سطح، انگیزنی، او اخلاقي ارزښتو نه هغه مقاومت ته راوبولی اویا دانگیزی په مقا بل کی له توقع نه مخالف عکس العمل څر- گند کړی. حیوان له سزا څخه ټیښتی خوښایي ځینی انسانان د خپلو ایډیالو نو او اخلاقي ارزښتونو څخه د دفاع په خاطر دسزا منلو ته تیار وی. دانسان په خلاف، له حیوان سره د حیثیت او پرستیژ مساله نه طرح کیږی او عکس العمل یی میخانیکي او انفعالی ښه لری. له دې امله، د مجازاتو او مکافاتو هغه سیستم چی په حیوانی زده کړه کی تطبیقیزی په هماغه شکل دزده کوونکو په ټولگی کی نشی تطبیقیدی ځکه چی دانسان سلو ک ډیر پیچلی او مغلق دی. د مثال په توگه، د فابریکی خاوند ځینو کارگرانو ته داعتصاب د ماتولو دپاره ټپي ورکوی خو د دی احتمال زیات دی چی نوموړی کارگران دی د خپلو سپیڅلو ارزښتونو اود کارگری جنبش دبریا لیتوب په خاطر درشوت له اخیستلو څخه ډډه وکړی اود خپلو صفونو له ملاتړ څخه دی لاس وانخلي.

د تارن ډایک د زده کړی د ټولو پرنسیپونو شرح ځانته جلا څیړنه غواړی ځکه چی ده له پنځه سوو کتابونو او علمی مقالو څخه زیات آثار لیکلی دی او په دی رساله کی دهغو د تفصیل گنجایش نشته. دلته به یوازی د ده د نظری اساسی ټکی راوړل شی.

له تارن ډایک نه مخکی په اروا پوهنه کی نظری یا ذهنی (سو- بژکتیف) میتود ډیر معمول و.

ده د لومړی ځل دپاره په اروا پوهنه کی د تجربی اهمیت تثبیت کړی او دابی عملا وښوده چی کیدی شی په اروا پوهنه کی (او بژکتیف) میتود په کار ولویږی. تارن ډایک په خپله ساحه کی حتی د میخا- نیکیټ تر مرحلی پوری پرمخ ولاړ. ده به ویل: ((هر شی چی وجود لری اندازه کیدی هم شی.)) د ده پلویان د همدی مفکورې څخه د

پيروی په نتیجه کې نه یوازې د ذکاو تونو اندازه کولو ته ملاتړ نه بلکه د اخلاقو او استعدادونو په میچه کولو یې هم پیل وکړ. د تارن ډایک د تجربو په اثر داسې ذهنیت او تمایل مینځ ته راغی چې کېدای شي کیفی حالات په کانکرېټو کمې اصطلاحاتو تبدیل کړو او بیا وروسته یې دا حصا ثبوتی میتود ونسوتایږي وگرځو. دی عمل ته په تجربه بوی میتود کې (په کمیست اړول quantification) ویل کېږي. تارن ډایک داروا پوهنې په ساحه کې په خپلو علمي تجربو سره د علمي میتود د پرنسیپونو په انکشاف کې د لیدنې وړ برخه اخیستې ده. د تارن ډایک د زده کړې نظر په د رابطنې د اصالت Connectionism په نامه یادېږي.

له (۱۹۳۰) م. کال نه وروسته تارن ډایک پر خپلو قوانینو باندې نوی کتنه وکړه او یو څه تعدیلات یې پکې راوستل. د ده د نظر یې د عمده ټکو له شرح کولو نه وروسته به د دغو تعدیلاتو په باره کې هم خبرې وشي.

(نینا تالیزینه Nina Talyzina) د شوروي اتحاد نامتو اروا پوهه په خپل اثر (د زده کړې اروا پوهنه - The Psychology of Learning د (۱۹۸۱) چاپ کې د تارن ډایک نظریه په لنډو عبارتو کې راوپری ده. دا لیکي: ((د تارن ډایک په نظر د زده کړې جریان د یوه ټاکلې حالت او ټاکلې عکس العمل تر مینځ د رابطنې د تاسیسولو او همدا رنگه د دغو اړیکو د ټینګولو له پروسې څخه عبارت دی.)) (مخ ۲۵۸). په دې لنډ عبارت کې د تارن ډایک د نظریې جوهر ښودل شوی دی. د دې دپاره چې مطلب په عام فهمه ژبه بیان کړو باید وویل شي چې د تارن ډایک د زده کړې پرنسیپ پرا نګیزه (یا حالت) اود هغې په مقابل کې عکس العمل (ځواب) باندې ښا شوی دی. دا انګیزی او عکس العمل تر مینځ رابطه د S—R د فورمول په ذریعه افاده کېږي. ژوندی اور ګانیزم چې له یوې انګیزی (Stimulus) سره مخامخ شي نو هرو مرو د دغې انګیزی (محرك یا منبه) په مقابل کې یو ډول عکس العمل (Response) څرګند وي. د مثال په توګه، که د

چنگښی پښی ته ستن وروړو چنگښه خپله پښه ور ټولوی . تارن
ډایک وایی چي په حیواناتو (او حتی انسانانو) کی سره ور ته انگیزی
سره ور ته عکس العملونه راپاروی که انگیزی ته په پښتو کی (پاریزه)
یعنی پاروونکی ووايو او عکس العمل هم (خواب) وېولونو زموږ
فورمول د (پ-خ) بڼه غوره کوی. یعنی هر وخت په (پ) پسي (خ)
راځی . زده کړه د (پ - خ) ډاږیکود پرله پسې ټینگو لو په نتیجه کی
مینځ ته راځی . تر څو پوری چی د (پ) او (خ) ترمینځ اړیکې ټینګیږی
حیوان اشتباه کوی ، ازما پښت کوی ، بیا اشتباه کوی او په پای
کی یوه رابطه پیدا کوی . د تکرار په واسطه دغه رابطه پسي پیاوړی
کیږی چي دغه حالت ته زده کړه وایو.

د تارن ډایک د زده کړی نظریه پردرو اساسی قوانینو ولاړه ده چی
له هغو څخه بیانور فرعی قوانین را ایستل شوی دی . دغه دری
قوانین د چمتو والی ، ترمین (تکرار) ، او اغیزی (effect)

په نامه یادېږی . (کیدن شوی چی داغیزی په ځای د تمرین یا نتیجی
کلمه هم استعمال کړو .) د چمتو والی مقصد دادی چی ژوندی اورگا-
نیزم باید په داسی اروایی حالت کی واقع وی چی د عمل دپاره له
ځانه چمتو والی و ښی . د تارن ډایک په عقیده د دی دپاره چی د
(پاریزی) او «خواب» تر مینځ اړیکې ټینګ شوی حیوان یا انسان
باید په داسی ذهني موقف کی واقع شوی وی چی په پای کی یی
(اغیزه) تحقق وموی . د مثال په توګه ، که زده کوونکی په ډیر
غمجن یا بی اندازی خوشحاله حالت کی دښوونکی درس ته ناستوی
نو زیات احتمال دادی چی دښوونکی درس به په ښه توګه زده نکړی
شی .

که یو موږ ماشوم د ډوډی په ذریعه کار کولو ته وهڅوو احتمال
لری چی ډوډی وا نخلي او دکار له اجرا کولو څخه هم غاړه وغړوی .
له دی امله ، چمتو والی د زده کړی دپاره اساسی شرط دی .
البته یو بل ډول چمتو والی هم شته چی په وده (یعنی د عمر په

پوخوالي) پوری اړه لری . تر څو چی ماشوم یو ټاکلی منځک (عمر) ته ونه رسیږی ځینی کارونه نشی ترسره کولی . د ښوونځیو په لومړیو ټولگیو کی ماشومان (دچمتو والی دوره) تیروی خو د تارن ډایک مقصد دغه ډول چمتو والی نه دی چی له ودی سره اړ - تباط لری بلکی د هغه مقصد ذهني چمتو والی دی .

دتمرین یا تکرار قانون دی و ا قعیت ته اشاره کوی چی هر څو - مره د (پ-څ) عملیه تکرار شی هماغو مره د (پ) او (څ) ترمینځ اړ - یکی ټینګیږی . تکرار د زده کړی دپاره اساسی شرط دی .

لیکن تکرار یوازی هغه وخت موثر ثابتیږی چی نتیجه یا اغیزه ولری . بیځایه تکرار چی کو مه نتیجه ور باندی مرتبه نه وی دزده کړی سره مرسته نه کوی .

د تارن ډایک تر ټولو مهم قانون داغیزی یا نتیجی قانون دی . د دی قانون په اساس کله چی د (پ-څ) اړیکی یوه گټوره او رضایت - بخشونکی نتیجه و لری نو د (پ) او (څ) تر مینځ رابطه ډیره ټینګیږی داغیزی قانون په حقیقت کی دمکا فاتو په واسطه د زده کړی دپرمختیا قانون دی . ددی په خلاف ، مجازات یا ناکامی د (پ-څ) تر مینځ اړ - یکی کمزوری کوی اود زیات تکرار په نتیجه کی د (پ) او (څ) ترمینځ اړیکی بالکل شکړی او له مینځه ځی . په تارن ډایک باندی انتقاد شوی دی چی اغیزه یو ذهني (سوپرکتیف) حالت بیانوی اوله دی امله د ده تجربی میتود په ټوله معنا آفاقی (او بڑکتیف) نه دی . لیکن داروا پوهانو په عقیده تارن ډایک خپل اصطلاحات په دقت سره تعریف کړی دی اود (سو بڑکتیو یسم) څخه یی ځان ساتلې دی .

ځکه د ده په نظر نتیجه (یا رضایت بخشو نکی حالت) ددی معنا لری چی په راتلو نکی وار کی به حیوان هماغسی عکس العمل بیا وښیي .

پرده باندی بیا انتقاد شوی دی چی مونږ د راتلو نکی عکس العمل په باره کی له مخکی نه قطعاً پېشگوپی نشو کولی ، تارن ډایک وایی چی زه قطعی حکم نه کوم بېکده (غالب احتمال) اصطلاح استعمال - لوم چی په احصا شوی قانون کی یوه مجازه کلمه ده . په دی ترتیب

تارن ډايڪ د زده کړې په ارواپوهنه کې د ډينا ميک قوانينو پر مخای له
احصا ټپوي قوانينو څخه استفاده کوي.
تارن ډايک له پور تنيو قوانينو څخه ځيني فرعي قوانين هم ايستلي دي
چې د هغو له راولو څخه تيريږو.

يوازي دومره يادو نه پکار ده چې تارن ډايک له (۱۹۳۰) کال نه ورو-
سته پر خپله نظريه باندې نسوي کتنه وکړه او د اروا پوهنې په
بين المللي کانگرس کې (نيوهاون ۱۹۲۹) کې يې وويل چې «ماځينی
اشتباه گاني کړي دي .» په (۱۹۳۲) او (۱۹۳۵) کې يې نور
کتاېونه وليکل او په هغو کې يې خپلو تير و تنو ته گوته و نيوه. ده
څرگنده کړه چې د تکرار قانون بايد په ناوړه توگه استعمال نشي
او زياته يې کړه چې بې نتيجې تکرار د زده کړې د پياوړتيا سبب نه
گرځي . په همدې ترتيب ده دا غيزي په قانون کې هم ځيني تعديلات
وارد کړل.

دېاو لوف د زده کړې نظريه

ايوان پتروويچ پاو لوف (۱۸۴۹-۱۹۳۶) د شوروي اتحاد نامتو
طبيعي پوه او دنوبل دجايزې وړو نکی داروا پوهنی اوفيزيولوژی
په ساحه کې په مستقیمه توگه اود فلسفې ديژندني د تيوري
(اېپستېمالو جی) په برخه کې يې په غير مستقيم ډول ډير ستر او د
يادونې وړ خدمتو نه کړي دي .

دېاو لوف د مشروط انعکاس نظريه او په عمومي ډول د ده
دکتورين په طبيعي پوهنو کې دماثر يالېستي اروا پوهنې او دانعکاس
د ډيالکتيکي ماهر يالېستي تيوري (لکه دژبي او فکر ترمينځ اړيکي
حسي ازانگه او منطقي معرفت ، او داسې نورو) بنسټ وگرځيد .
امريکايي اروا پوهان (ارنسټ هيلگارډ) او (گورډون بووير) په
Theories of Learning
خپل اثر (دزده کړې نظريې
کې ليکي چې دېاولوف د زده کړې نظريې نه يوازي

په شوروی اتحاد بلکې د نړۍ په نورو هیوادو کې او له هغې جملې نه د امریکې د متحدو ایالتو نو په علمی محافلو کې له تاوده هر کلی سره مخامخ شوی دی . امریکا پنیاروا پوهانو (لکه گوټری ، سکینر او هل) دده له دکتور ین څخه زیاته استفاده کړې ده . دوی زیاتوی چې د پیاوړې علمی نفوذ لار اوسه په اروپا پوهنه کې مسلطې او ((مونډنیکمرغه یوچې د مشروط انعکاس په باب د ده نظریې اکثرې په انگریزي ژبې تر جمه شوی اوزمونډز لاس ته رارسیدلي دي .))

ایوان پیاوړې لوف تر (۱۹۲۵) پورې په عسکري طبی اکاډمۍ کې د پرو-فیسر په توگه وظيفه اجرا کوله ، او د (۱۹۰۷) کال راهیسې د علومو د اکاډمۍ غړی و . ده د مشروط انعکاس د میتود په ذریعه په انسانانو او حیواناتو کې د آفا ق——— تجربوی میتود په تطبیقولو سره لوړه عصبی فعالیتونه و څیړل.

د مشروطو انعکاسو نو څیړنې پیاوړې لوف ته د دماغ فعالیت د میکانیزم او اساسي قوانینو د کشفو لوزمینه برابره کړه . په لومړۍ سر کې پیاوړې لوف د هاضمې فیزیولوژی تر څیړنې لاندې نیولې وه او د خپلو مطالعاتو په ترڅ کې د مشروطو انعکاسو نو له مفکورې سره آشنا شو او هغې ته یې انکشاف ورکړ.

دا هم باید وویل شي چې له پیاوړې لوف نه مخکې دروسې نامتو فیزیا لو جست او ماهر یا لیستاروا پوه (ایوان میخا ئلوویچ سیچینوف) د مغزو د انعکاسونو په باب څیړنې کړې وې او له همدې امله (سیچینوف) ته د روسیې د فیزیولوژی د پلار او د ماهر یالیستی اروا پوهنې د موسس لقب ور کړ شوی دی . (د زیاتو معلوما تو دپاره وگورئ ، د فلسفې قاموس ، د پرو. گریس خپرونه ، مسکو ، ۱۹۶۷ ، مخ ۴۰۳) .

په دې کې شک نشته چې دیونانی (ارستو) نه نیولی ——— (سیچینوف) پورې د نړۍ د پروپوهانو د پیوستون (تداعی) له لارې د زده کړې په باره کې نظریې څر — گندی کړې دي خو پیاوړې لوف د

مشروطی آزانگی «انعکاس» په برخه کې د علمی څېړنو په مرسته یوه مهمه نظریه فورمو لېندی کړه، (ارستو) عقیده در لوده چی یو مطلب د نزدیوالی (مقارنت)، ور ته والی (مشابہت) او تضاد په واسطه به ذهن کی په ښه توگه ځای نیسی اود همدغو عواملو په مرسته په آسانی سره تداعی کیزی هم .
ته

اوس به وگورو چی مشروطه آزانگه (Conditioned reflex) څه ته وایی اود زده کړی دپاره څه اهمیت لری مشروط انعکاس (چی ځینی یی شرطی آزانگه هم بولی) هغه انعکاس (یا ځواب) ته ویل کیژی چی له اصلی محرک «انگیزی» نه پرته دکوم بل محرک په واسطه مینځ ته راشی . په دی اساس ، اصلی پاریزه (محرک یا انگیزه) نا مشروطه پاریزه بلله کیژی . د مثال په توگه ، یو تیخور ماشوم په لومړی سرکی د تی په لید لو سره کوم عکس العمل نه ښیی بلکی یوازی هغه وخت چی تی یی له شونډو سره ولگیزی عکس العمل څرگندوی .

خو څرنگه چی ماشوم ډیر ځله د تی له رودلو نه مخکی تی په سترگو وینی په نتیجه کی د تی منظره د دی سبب گرځی چی ماشوم خپلی شونډی وځیښی (پایه بله ژبه عکس العمل څرگند کړی) . په همدی ترتیب ، انسانان ډیر زیات شمیر شیان د مشروط انعکاس له لاری زده کوی اود ځینو ارواپوهانو په عقیده په هر ډول زده کړه کی په یوه پایله ښه د مشروط انعکاس ښه دا ځله ده . یوه ماشوم چی ستن (پېچکاری) نه وی وهلی . لومړی سر کی له ستنی نه نه ویر - یزی خو وروسته له هغی چی ستن ووهی دستنی له لیدلو څخه ویریزی او حتی د ډاکتر له لیدلو څخه هم تره کوی . یو چاچی له خپلو دوستانو سره په مینه او اخلاص ژوند کړی وی او له هغو څخه جفا ووینی په نتیجه کی د نوپو دوستانو له پیدا کولو سره هم علاقه نه لری .

دېاو لوف تجربې :

پاو لوف مخکې له دې چې سپي ته غذا ورکړي زنګ به يې واهه او ور پسي به يې سپي ته غذا وراچوله کله چې نه (۹) ځله دغه عمل تکرار شود سپي له خولي نه د ناپ و اتلس څاڅکي توي شول . د پنځلس واره تکرار نه وروسته د سپي له خولي نه دیرش څاڅکي توي شول . بل وار ته يوازي زنګ ووهل شو او غذا ورسره نه وه خو سره له دې دزنګ په اوریدو سره دسپي له خولي نه پنځه شپيته څاڅکي وڅښيدل.

دېاو لوف په عقیده نه يوازي دزنګ آواز بلکه د غذا دلونښي ليدنه هم ښايي دشرطي انعکاس د پيدا کيدو سبب شي . دا خبره هم د يادونې وړ ده چې د پاو لوف په نظر انعکاس کيدی شي چې مثبت يا منفي ، پاروونکی يا مخنيوونکی وي . انعکاسو نه دانسان له عصبي سيستم سره اړه لري . مشروط انعکاس د نامشروط انعکاس په خلاف ، موقتي وي او تړيوه وخته پوري داصلي محرک (غير مشروط انعکاس) په غياب کې ور ځنې کار اخيستل کيدی شي . برسیره پردې دپاريزی او انعکاس ترمينځ زماني فاصله هم دپاملرنې وړ ده . زده کړه په هغه وخت کې اغيز ناکه وي چې د مشروطی پاريزی او انعکاس ترمينځ زما ني فاصله په دقت سره سنجول شوې وي .

دېاو لوف دزده کړې نظريه چې لومړی پر حيواناتو باندې تطبيق شوی وه وروسته دانسانانو په مورد کې هم تطبيق شوه . له پاولوف نه ورسته نورو څيړونکو په تيره بکتريف په دې برخه کې زياتی څيړنې او تجربې ترسره کړې .

دېاو لوف د نظريې تطبيقی اړخ:

لکه مخکې مو چې وويل انسان دپير زيات شمير شيان د شرطي انعکاس له لاری زده کوي . دېاو لوف په عقیده شرطي کول (يا مشروطول) د هر ډول زده کړې لومړنی بنسټ گڼل کيږي . شرطي انعکاسو نه فطري او غريزي نه دی بلکه تحصيلي او اکتسابي دی او

له همدی امله د واقعی زده کړی په مفهوم استعما لیزی . دپاو لوف دزده کړی له نظریي څخه دښوونې او روزنې دمسایلو په حلولو کی بنایسته زیاتی استفادی شوی دی چی ځینی مثالو نه به یی دلته راوړو .

لومړی دا چی د مشرو طولو د پاره باید له مشروطی پاریزی څخه نا مشروطه پاریزه د مخه وی او به دی توگه زده کړه ډیر ژر تحقق مومی . البته تجربی ښود کی ده چی د ترتیب په معکو سو لو (یعنی د مشروطی پاریزی په مخکی کولو) سره هم زده کړه واقع کیږی خو داکار ډیر وخت نیسی اوزیات تکرار ته اړ تیارلری . دمثال په توگه ، که لومړی ماشوم ته انعام ورکړو او بیا لغات ورباندی زده کړو په دی صورت کی هم زده کړه واقع کیږی خو بهتر صورت یی دادی چی لومړی ماشوم لغتونه زده کړی او د دغه عمل نه وروسته انعام ورکړو . دانعام ور کولو او دلغتو نو دزده کولو تر مینځ باید ډیر وخت تیر نشی خو زده کوونکی احساس وکړی چی انعام دده له پاکلی عمل سره اړ ولری .

دوهمه دا چی د مشروط انعکاس د تقوی دپاره تکرار ډیر اهمیت لری . په لو مړی سر کی عصبی سیستم د مشروطی پاریزی (انگیزی) په مقابل کی له ځانه عکس العمل نه ښی . خو له خو واره تکرار نه وروسته عکس العمل څرگند وی او دزیات تکرار په نتیجه کی انعکاس تقویه کیږی . له دی امله تکرار او تمرین دزده کړی یو مهم عامل دی .

motivation

دریمة دا چی تشویق

هم په زده کړه کی ډیر ستر نقش لری . تشویق په هغه صورت کی اغیزناک وی چی له احتیاج سره تړلی وی او کومه گټه ور څخه متصوره وی .

دمثال په توگه ، اکثر خلك اوس هغه ژبی زده کوی چی په علومو ، ټکنالوجی ، تجارت او بین المللی تفاهم کی ور ځنی زیاته گټه اخیستله

کیری . ښوونکی پخوا له دی چی دیوی موضوع په تشریح پیل وکړی
باید زده کوو نکي په ذهني لحاظ ددرس زده کولو ته تشویق
کړی.

څلورمه دا چی د زده کوو نکوا استعدادونه هم یو تریله توپیر لری. په
دی اساس ، د مشروطو لو په وخت کی د عمومی حالاتو په ترڅ کی باید
خصوصی حالاتو ته هم پاملرنه وشي .

پنځمه دا چی په زده کړه کی همیشه تعمیم او انتقال دا خل
وی . د تعمیم څخه مقصد دادی که یوزده کوونکی په وړه ساحه کی
یوه مفکوره کسب کړی هغه بیا په لویه ساحه کی هم تطبیقوی. انتقال
هم تعمیم ته ورته دی خو په انتقال کی د ورته والی پر مفکوره باندی
زیات لنکر اچول کیږی . د ځینو ټاکلو مهارتونو زده کړه دنورو
مهارتونو له زده کولو سره مرسته کوی . د مثال په توگه ، که څوک یوه
ژبه ښه زده کړی کیدای شی یو ښه ژبه چی په خپل جوړښت کی
له هماغه ژبی سره ورته والی لری په لنډ وخت کی زده کړی . البته دا
هم ممکنه ده چی د ځینو مهارتونو زده کړه دیوه بل مهارت د زده
کړی مخنیوی وکړی . ویل کیږی چی د ټاپ زده کړه د پیاو د زده
کولو مخه نیسی .

دگیشثالت ارواپوهنه: پخوا له دی چی په ژب ښوونکي دگیشثالت
لت اروا پوهنی پرنسیپو نه وڅیړل شی د دی اروا پوهنی پس منظر
هدفونه او ارزښتونه به په لنډه توگه معرفی شی .

گیشثالت په Gestalt اصل کی جرمنی کلمه ده چی دشیانو
دراغونډولو او کښیښوولو طریقې ته ویل کیږی . په قاموسونو کی
گیشثالت د بیلگی (نمونی) اوشکل په معنا هم راغلی ده .

د گیشثالت اروا پوهنه دنولسمی پیړی په وروستیو وختو کی په جرمنی
کی مینځ ته راغله اود (۱۹۱۳) کال نه وروسته یی په ټوله نړی کی
شهرت وموند . د گیشثالت اروا پوهنی موسس (ماکس ورتیمر)
دی خود ده په څنگ کی د (ولفکا نک کوهرل) او (کورت کافکا) نومونه

همد یادو نی وې دی . ور تیمر کوهلراو کافکا خپلی څیړنې په آلمان کې پیل کړې ، په امریکایي اروا پوهنه یې انتقادونه وکړل ، او بیایي دخپلو نظریو د دفاع دپاره دامریکي متحدوايالتو نو ته سفر ونه وکړل او هماغلته یې استوگنه غوره کړه .

دگیشتنا لټ ارواپوهنې په فلسفه ، ښکلا پیژندنه ، بیولوژي ، کیمیا ، او اقتصاد کې هم نفوذ وکړ خو مونږ دلته یوازې پر هغو موضوعو عکاسیو غږیږو چې د زده کړې د پرا بلمونوله حلولو سره مرسته کوي . دگیشتنا لټ اروا پوهنه دامریکسي پسیوپریزم ، دتارن ډا ټک د زده کړې ، دنظریې ، او تداعي دنظریو پر ضد دیوه عکس العمل په توګه رامینځ ته شوه . امریکایي اروا پوهنې زیاتره میخانیکي او موزا ټیک بڼه درلوده . د مثال په توګه ، په امریکایي اروا پوهنه کې د اشتباه او ازما یښت ، ګټې او مکافات ، له جزعنه کل ته تعمیم ، تدریجي بدلون ، میخانیکي زده کړې ، او پاسیف شعور پر نسیپونه منل شوي وو . دگیشتنا لټ اروا پوهنې له خوا د پور تنیو پرنسیپونو پر ضد داعتراضی غږ پورته شو او ویی ویل چې اجزا که هر څومره په دقت سره تحلیل هم شي د کل د پیژندنې دپاره بسنه نه کوي . د مثال په ډول ، او به له آکسیجن او هایدروجن څخه ترکیب شوی دی خو که مونږ دآکسیجن او هایدروجن خواص په جلا جلا توګه وپيژنو د دی معنا دانه ده چې ګویا مونږ داوبو خواص هم پیژندلای دی .

دگیشتنا لټ اروا پوهنه له کل نه جزء ته ځي او شیان جلا جلا او ټوټه ټوټه نه ګوري بلکې دیوه کل په چوکاټ کې یې له نوروشیانواو حالاتو سره دار تباط په ترڅ کې مطالعه کوي .

کله چې یو شخص موازی کرښې ګوري داسې نه کوي چې لومړی یوه کرښه او ور پسی بله کرښه وګوري بلکې دواړه په هماغه وخت کې وینی اود ((موازی توب)) مفکوره یې په ذهن کې انځور یږي . دگیشتنا لټ اروا پوهنې عمده مقولې دادی : کل ، جوړښت ، رابطه ، حالت (یا موقعیت) ، او بصیرت (چې په خپل مفهوم کې له شهود یا ناستاڅاپي پوهې سره نږدیوالی لري .)

دېښمو پريزم په اروا پوهنه کې يوه پيشو د غذا دلاس ته راوړلود
پاره داشتباه او ازماښت له لارې پرمخ ځي . پيشو داشتباه کوی بيا
په تصادفي توگه غذا ته لاره پيدا کوي . دغه عمل څو ځله تکرار کېږي
په پای کې پيشو زده کوی چې څنگه (مثلا دتار په کشولو سره) خپل
ځان غذا ته ور ورسوي . د گيشتا لټ اروا پوهنه زده کړه د بصيرت
او ناڅاپي پوهې محصول بولي . کوهلر د خپلې تجربې دپاره چمپا -
نزي انتخاب کړم . ده په يوه کوټه کې کيله خوړ ښه کړه او يو صندوق
پي هم چيرته په کوچ کې کيښود . چمپا نزي کيلي ته وکتل خو پوه
شوه چې کيلي ته نشي ورسيدلي . یونا څاپه د صندوق څخه داستفا -
دي په فکر کې لويږي . صندوق را اخلي او په هغه ځای کې پي ږدي
چې کيله خوړنده ده . دصندوق سرته په ختلو سره کيلي ته ټوپ
ورا چوي او را اخلي يي .

همدا رنگه په يوه بله تجربه کې کيله ديوه نل په مينځ کې ايښودل
شوی ده او په کوټه کې يو کوټک هم شته . چمپا نزي له او ږده
(چرت) نه وروسته کوټک را اخلي کيله ټيله کوی او له نل نه پي راباسي
بل ځلي دوه لنډ کوټکو نه په کوټه کې ايښودل کېږي چې هيڅ يوي
کيلي ته نه ور رسېږي .

چمپانزي ديوه کوټک په پای کې بل کوټک ږدي او په ټيله کولو سره
کيله له نل نه راباسي .

کوهلر داسې نتيجه اخلي چې دوسابلو د موجوديت په صورت کې
لوړ حيوانات او انسان خپل شعور په کار اچولي شي . درابطې موجو -
ديت او د چا پير يال جوړ بنټيز مشخصات له زده کړې سره پوره
مرسته کوي . د گيشتا لټ اروا پوهنه د تکرار او تمرين په ځای
پروېه او بصيرت باندې ټينگار کوي او عقیده لري کومه زده کړه
چې د ژورې پوهې او بصيرت لپاره لارې لاس ته راځي له هغې نه کړي نه
ډيره اغيزمنه ده چې تش دتکرار او تمرين په واسطه حاصلېږي . دتکرار -
از له لارې زده کړه ښه زده کړه ده او ګټوره نتيجه نه ور کوي . په دې

کې شک نشته چې په ځينو وختونو کې د گيشتالت اروا پوهنې نظر په سمه ده خو په مقابل کې ځينې مهارتونه د تکرار او تمرين له لارې ښه زده کېږي. مثلاً په بدني روزنه کې او همدا رنگه د ژبې په زده کړه کې تمرين ډيره گټه لري. ليکن په بدني روزنه او د ژبې په زده کړه کې هم داسې موارد شته چې عقل سلیم ته بايد بلنه ورکړه وشي.

د فېنال په لوبه کې او په سوکوهلو کې ښايي د تمرين تر څنگه پوهې او بصيرت ته هم اړتيا ولرو.

د ژبې په زده کړه کې د گرامري قواعدو استعمال او زبنت لري. په عمومي ټول ويلی شو چې تمرين او بصيرت دواړه مهم او ډير ځله يودبل متمم دي.

د زده کړې په برخه کې د حالت يا موقعيت مساله هم ډير اهميت لري. د دې مطلب د روښا نيادپاره به څو مثالونه راوړو. که تاسو خپله گوته دسترگو په مخکې ونيسئ نو مړی يوه سترگه پټه کړئ او بيا وږي وغړوي او بې له ځنډه ورپسې بله سترگه پټه کړئ څه به ووينئ؟ غالباً تاسو به داسې احساس پيدا شئ چې د دوهمې سترگې د پټولو په وخت کې موږ ته يوی خواته حرکت کوي.

ليکن واقعيت دادی چې ستاسو په موقعيت يا وضع کې بدلون راغلې دی. دا ستاسو دکتلو موقعيت دی چې تغيير يې کړی دی. يو بل مثال: مونږ هميشه وايو چې (لمر راوخوت) آیا دا خبره سمه ده؟ د شيبې چې په آسمان کې اورينځي په چټکۍ سره حرکت کوي آیا داسې نه بريښي چې تر سپوږمۍ لاندې اورينځي ولاړې دي او پخپله سپوږمۍ په تيزۍ سره روانه ده؟

د دې ټولو مثالونو مقصد دادی چې زده کوونکي د زده کړې په وخت کې يو ټاکلی حالت يا موقعيت لري. دا حالت کيدی شي ذهني، مکانی يا زمانی وي (چې د دواړو پر ذهن باندې اغيزې کوي) نو د دې دپاره چې زده کوونکي مطلوبه نتيجه لاس ته راوړي بايد چې په مناسب حالت کې واقع شي (جان لاک) مشهوره تجربه داسې

یوه چی یو لاس یی (مثلا ښی لاس) یی دتودو اوبو په لوبښی کی اوکین
 لاس یی د سپرو اوبو په لوبښی کی د څو دقیقو دپاره ایښی وو. بیا یی
 دواړه لاسونه په تومنو اوبو کسی کینښو دل گوری چی ښی لاس
 یی د سوږ والی او کین لاس یی د تودوالی احساس کوی. او به څو
 د دواړو لاسونو دپاره عین شی دی خود لاسونو پس منظر یو تر بله
 توپیر لری. دا وضع په ټولنیز ژوند کی هم شته. دوه تنه ماموران
 خپل آمر ته ور ځی. یوه ښه کار کړی دی او هغه بل
 ید. آمر صاحب یوه ته هم څه نه وایی. کوم مامور چی ښه کار کړی
 دی له آمر څخه خپه کیږی او هغه بل تری خوشحالیږی ځکه چی یوه د
 تحسین توقع در لوده او هغه بل دتوبیخ.

ښایی محترم لوستو نکي وپو ښتی چی دا ټولی خبری بالا خړه د
 ژب ښوونی له مسالو سره څه اړه لری ؟ دا پوښتنه پر ځای ده. اوس
 به مونږ د گیشتا لت اروا پوهنسی تطبیقی اړخ په نظر کی ونیسو. لو-
 مپی به له کل نه جزء ته تګ شرح کړو:

د گیشتا لت اروا پوهنی له روا جیدو نه مخکی دلوست کتابو نه له
 الفبا یعنی دتوریو (حروفو) څخه پیل کیدل، ور پس یی به کلمی راتلی
 او په پای کی به جملی پیل کیدی. لیکن اوس دلوست اکثر کتابو نه
 دتوریو څخه نه شروع کیږی اوحتی دلوست په اکثر و درسی کتابونو کی
 دالفبا توری په آخر کی را ځی. دلته د گیشتا لت اروا پوهنی دوه
 پرنسیپونه په نظر کی نیول شوی دی: لومپی له کل نه جزء ته تګ
 او دو هم د پوهی یا بصیرت پرنسیپ. د لومپی پر نسیپ مقصد
 دادی چی اجزا (توری) دکل (جملو) په ترڅ کی زده کیږی د دوهم پر -
 نسیپ مقصد دادی چی زده کوونکی باید داسی عبارت ولولی چی معنا
 ولری او زده کوونکی ته بصیرت ور کړی. زده کوونکی دتورو په معنا
 او مفهوم نه پوهیږی. د جملی دزده کولو په ترڅ کی زده کوونکی ورو-
 ورو له آوازونو او توریو سره هم آشنا کیږی. بله دا چی آواز ونه

او کلمې په اصل کې د پوهو لور او راپوهولو دپاره دی او پوهول او راپوهول د جملو په واسطه تر سره کېږي نه د کلمو او یا فقط آوازونو په وسیله .

د رابطنې څخه مراد دادی چې تر ټولو ښه زده کړه هغه ده چې له زده کوونکو سره د روابطو په درک کولو کې مرسته وکړي . پخپله علم د روابطو مجموعه ده خو په دې شرط چې دغه روابط د شیانو او پدیدو تر مینځ ماهوی ، ضروری ، تکرار یدونکي ، او نسبتاً دوام لرو نکي اړیکي وي چې په اصطلاح کې قوا نین او پرنسپيونه بلل کېږي . کله چې یو ماشوم باران گوري په دې نه پوهیږي چې اور ښت له اور - یخې ، حرارت ، براس او د سمندر له اوبو سره څه اړ تباط لري . خو کوم وخت چې د ماشوم پوهه زیاته شي د شیانو او پدیدو تر مینځ اړیکې درک کوي . د رابطنې پیژندنه یوازې په طبیعي او ټولنیزو پوهنو کې ستر ارزښت لري بلکې په ژبه کې هم زیات اهمیت لري . د یوې مفکورې د څرگند ولود پاره باید دال (لفظ) او مدلول (شي ، پدید) تر مینځ عیني او صریح اړیکې وپیژندل شي . دوینا منطقي تسلسل او دمختلفو مفکورو یو تر بله نښلول او مطلب ته په خپله قرینه کې ځای ورکول ، د وینا د مرکزي هستې ټاکل ، او د اساسي او فرعي مفکورو په خپل خپل ځای کې راوړل ، دا ټول د رابطنې له مفهوم څخه زیږ - یږي . همدا رنگه د رابطنې په برخه کې دوخت او ځای مساله هم طرح کېږي په دې باره کې له پخوا وختو څخه ډیرې لیکنې او څیړنې شوي دي .

د مثال په توگه ویل کېږي . چې فصیحه وینا هغه ده چې د حال له غوښتنې سره سمون ولري او په هغه کې د وخت او ځای اقتضاء ته پاملرنه وشي . د ژبې ښوونکي کولی شي چې په دې برخه کې له کلاسیک ادبیاتو په تیره د معانی له علم څخه زیات مثالونه راوړي .

د گیشتالت په اروا پوهنه کې د پوهې یا بصیرت (Insight)

ټکي مخصوصا د پاملرنې وړ دی .

پخوا به په ښوونکو او روزنه کې د زده کوونکو پر حافظه باندې ډیر زیات بار اچول کیده او ډیر ځله به شاگردانو داسې معلومات حافظې ته سپارل چې په مفهوم باندې به یې هم ښه نه پوهیدل . زموږ په هیواد کې به د عربي ژبې د زده کولو د پاره طالب العلم ((صرف میر)) یاداوه چې په نتیجه کې به یې ځینې شاگردان په عصبي ناروغتیا وهم اخته کیدل . په کوچنیوالي کې مې ډیر ځله اوریدلې دی چې خلکو به ویل ((پلانکی طالب سر میر «صرف میر» لیونی کړ .)) د دی علت داو چې پر حافظه باندې به ډیر زور او فشار اچول کیده او شاگرد به له ذهني رېږو سره مخامخ کیده . د گیشتا لت اروا پوهنه په زده کړه کې پوهې او درک ته زیات اهمیت ورکوي . د دی اروا پوهنې توصیه داده چې درسي کتابونه باید پداسې ترتیب ولیکل شي چې د میخانیکي یادولو په ځای زده کوونکي دمو ضوع ژورو ته ور ننوزي ، په مطلب ښه وپوهیږي او ضروري معلومات یې ذهن ته وسپاري . کله چې زده کوونکي د موضوع په مطلب او مقصد ښه وپوهیږي په حافظه کې هم تر ډیره وخته پاتې کیږي او که ځینې معلومات یې له یاده هم ووزي اسانه سي مفکوره او پرنسیپ یې په ذهن کې پاتېږي او د زده کوونکي د شخصیت جزء گرځي .

د ښوونکي وظیفه داده چې په زده کوونکي کې د استعجاب احساس راوپاړوي ، له موضوع سره یې علاقه مند کړي ، او په ټاکلي مو - ضوع کې یې زده کړې ته تشویق کړي خو د لکچر یا توضیح په ځای د زده کوونکي د پاره داسې زمینه برابره کړي چې هغه پخپله ځینې اړیکې او د مسالې د حل ځینې اړخونه کشف کړي ، خپل ماغزه په کار واچوي او د موضوع ژورو ته ور ننوزي . ښوونکي پاسبان او لاس تر ژبې نه کېښیږي بلکې داسې شرایط برابروي چې له زده کوونکي سره د موضوع په فهم او درک کې مرسته وکړي . په دی ترتیب، زده کوونکي تیاره لقمه نه ترلاسه کوي بلکې پخپله زیار باسي چې مسا له

حل کړی ، له خپل کار اوزیار نه خوند اخلي ، پر ځان ویسا او اعتماد پیدا کوی ، د څیړنې له اسلوب سره آشنا کیږي ، د خلاق او ابتکاری فکر خاوند کیږي ، اودوپیا لاس ته راغلل شیانو او مفتخوري نه کرکه کوی .

د گیشتالت اروا پوهنې د روا جیدو نه وروسته داسې مفکوره مینځ ته راغله چې ښوونځی د ماشوم دپاره دی ، د ماشوم روزنه د ښوونځي اصلي هدف دی او نور ټول تدریسي او اداري فعالیتونه د ده د پاره دي .

څرنگه چې ماشوم د ښوونځي زړه او مرکز دی نو د
Child-Centered

ښوونځي اصطلاح رواج شوه .

په دې ښوونځي کې نصاب او درسي پرو گرام د ماشوم د روحیاتو او غوښتنو سره عیارېږي ، د ده سويه په نظر کې نیوله کیږي . د ده دستونزو د حلولو دپاره زیار ایستل کیږي ، اوهر څوک او هر څه د ده خدمت دپاره گومارل کیږي . له دې نه مخکې عمومي ذهنیت داسې و چې ماشوم به مجبور وهغه څه زده کړي چې د ده دپاره گټور او لازم گڼل شوی دی . دا مهمه نه وه چې ماشوم هغه مضمون زده کولی شي که نه بلکې مجبور و چې زده یی کړي که څه هم په وهلو او ټکولو سره وی د ده سويه اور وحیه مهمه نه وه بلکې د ښوونکي لزوم دید مهم و او پخپله ښوونکي مهم و . په بله ژبه ماشوم د ښوونځي دپاره و نه ښوونځي د ماشوم دپاره . د گیشتالت اروا پوهنې آس په گاډی پسې ونه تاپه . بلکې گاډی یی په آس پورې وتړله . البته دا خبره به مبالغه وې که د گیشتالت اروا پوهنه لــ اجتماعي - اقتصادي جوړښتونو نه تجرید کړو . بالعکس ، د گیشتالت سایکا لوجي د خپل وخت او چا پیريال د ټولنیزو او اقتصادي شرايطو زیږنده وه .

دزده کړې ځېنې عمومي پرنسپونه:

زده کړه دسلوک تغیر ته ویل کیږي خو په دې شرط چې نوموړی تغیر ارثي، غریزي اود عمر دپو خوالی زیږنده نه وي. نامشروط یا فطري عکس العمل د زده کړې په کټیګوري کې نه راځي. نو زده کړه دسلوک هغه تغیر دی چې د تجربې او پراتیک په نتیجه کې رامنځ ته کیږي. دزده کړې په موضوع کې ډیر زیات عوامل دخپل دی او له همدې امله تراوسه پورې دزده کړې په برخه کې یوه ټاکلې او د ټولو له خوا منل شوی واحد تیوري نه ده وړاندې شوې. سره له دې، یو شمیر عمومي پرنسپونه شته چې د اروا پوهانو اود ښوونې او روزنې د متخصصانو له خوا تایید شوی دی چې دلته به په لنډه توګه معرفي شي. لومړی باید ووايو چې په هره زده کړه کې زده کوونکي، ښوونکي، د زده کړې ماده یا موضوع اود زده کړې چاپیریال (یا شرایط) لازمي عناصر دي چې د هغودنشتو الې به صورت کې زده کړه امکان نه لري. کیدی شي چې زده کوونکي پوساده ژوندی اور ګانیزم او ښوونکي هم یو شی یا یوه پدیده وي. خودلته زموږ د بحث موضوع انسان دی او له دې امله دنورو ژوند یو او رګا نیز مونو په برخه کې دمثالوونو له راوړلو څخه تیریږو.

دا څرګنده خبره ده چې هر انسان زیار باسي خپل هدف ته درسیدو د پاره لنډه او آسانه لاره ومومي. له لرغونو زمانو راهیسي انسانانوزیار ایستلی دی چې خپل کارونه په آسانه طریقه سرته ورسوي. د ښوونې او روزنې پوهانو هم د علم د تحصیل دپاره د آسانو او لنډو لارو د پیدا کولو په برخه کې ډیری څیړنې کړي دي. خو دا ټکی باید هیر نه کړو چې د شخص هڅه، مینه، ذوق فعالیت او له مسوولیت نه ډک بر خور داسې عوامل دي چې هیڅکله د زده کړې له صحنې څخه د غیر حاضریدلو حق نه لري. د زده کړې هغه تکنیکونه چې دلته معرفي کیږي

ډیر عمومي دی او هرڅوک کولی شي په عمل کې یې تطبیق کړي او ګټه ترې واخلي . راځي ترهر څه دمخه خپله پوښتنه په ساده او صریحو الفاظو کې طرح کړو . پوښتنه داده:

کوم عوامل د زده کړې له آسا نولو سره مرسته کوي ؟ د دی پوښتنې ځواب به په لاندې مادو کې توضیح کړو :

۱- دهدف ټاکنه : که دزده کړې هدف څرګند او مشخص وي نو خپل هدف ته په آسانی سره رسیدلای شو . یوه معمولی لاره داده چې هره ورځ په ټاکلي ساحه کې ګامونه واخلو ، مطالعه وکړو ، په څیړنه لاس پوري کړو ، او خپلې زده کړې ته انکشاف ورکړو . بله لار هغه ده چې د گڼشتالو او پوهنې له خوا هواره شوی ده او هغه داچې د جزئیاتو له څیړلو نه مخکې ترهدف پوري درسیدو یو کلی تصویر او بشپړ انځور په ذهن کې ترسیم کړو . د دی په ځای چې یو یو ګام پورته کوو باید پراوونه ، واحدونه عمده ځانګی تشخیص کړو ، دهغو ترمینځ اړیکې کشف کړو او له دغې ((اکتشافی الوتنې)) نه وروسته جزئیات او لوړې ژورې په دقت سره مطالعه کړو ، او داصلی او فرعی څانګو ترمینځ کرښې راوباسو . دریمه لار داده چې په غیر مستقیم ډول ، او تقریبا په تصادفي توګه ، بی له دی چې د درسي متن په لوستلو پیل وکړو او کورني دندې ترسره کړو دهدف په شاوخوا کې وگرځو او وگرځو اود خپلو معلومو ماتو ساحه پراخه کړو . په دی صورت کې د مقالو ، داستانونو ، او بیوګرافيو لوستنه له مونږ سره مرسته کولی شي . البته څرګنده ده چې په دغو درو لارو کې دوهمه لاره غوره ده ځکه په دی صورت کې زده کوونکي د معنا او مفهوم ژورو ته ور ننوزي ، روابط په ښه توګه درک کوي ، داساسي او فرعي اړخونو او همدا رنگه د کلی او جزیی مسایلو په توپیر ښه پوهیږي ، د زده کوونکي د تخلیق او ابتکار استعداد ونه روزل کیږي ، او د میخانیکي زده کړې په ځای دیا لکتیکي پوهه تر لاسه کولی شي .

۲- کلکه اراده: زده کړه یوازې د هدف په ټاکلو او پیژندلو سره لاس ته نه راځي بلکې هدف ته د رسیدلو د پاره باید کلکه اراده موجوده وي هر څوک هغه څه زده کولی شي چې غواړي زده یې کړي. کله چې هدف څرگند او جوت وي او مثبتې نتیجه هم ور باندې مرتبه وي هماغو مرمه د زده کوونکي علاقه هم هڅول کیږي.

له زده کړې سره د شاگرد مینه دهغه د توقع او آرزو گانو له سطحې سره مستقیم اړیکې لري. د دې خبرې یادو نه به هم بې ځایه نه وي چې د هدف روښانیا او کلکه اراده یوازې هغه وخت مثبتې نتیجه ورکوي چې د زده کوونکي له استعداد او قابلیت سره عیار شوی وي. که زده کوونکي خپلې آرزو ته د رسیدو په لاره کې له زیاتو خنډونو سره مخامخ شي نو زده کړه به ښه توگه پر مخ تګ نشي کولی او په تدریجي توگه آرزو په نا هیلي بدلېږي.

ښایي دا پوښتنه وشي چې د بالغ و او پخو زده کوونکو په برخه کې د هدف ټاکنې او کلکې ارادې موضوع صدق کوي خو ماشومانه هدف ټاکلې شي او نه تصمیم نیولې شي. په داسې مواردو کې مسوولیت د تعلیمي نصاب او ښوونکي په غاړه لویږي. د درسي او تربیوي فعالیتونه باید په داسې توگه تنظیم شي چې زده کوونکي زده کړې ته وهڅول شي. په هغو کې د زیاتې زده کړې د پاره شوق او تمایل مینځ ته راشي او تر کومه حده چې ممکنه وي د زده کوونکي درس باید دلوبو او تفریح ښه پیدا کړي. سره له دې په دې برخه کې دې له افراط څخه کار نه اخیستل کیږي ځکه چې ژوند همیشه دلوبو او تفریح د پاره نه دی بلکې ستونزې او ترخه وا قعیتونه هم پکښې نغښتل شوې دي.

ماشومان باید په یوه یا بله ښه دخپلې زده کړې له هدف سره آشنایي پیدا کړي که څه هم چې د دې په نظر کې به هدف تم او مبهم شاته وي کلکه اراده هم د ترغیب motivation په اثر مینځ ته راځي.

۳- وقفه لرونکي کوشش : یوشمیر تجربو ثابته کړي ده چی فاصله لرونکي زده کړه د پرله پسې او مترا کمی زده کړي په نسبت ښه نتیجه ورکوي . د مثال په توگه ، که په یوه ورځ کی دری ساعته سر په سر ژبه تدریس شی ډیره گټه نه لری د هغی په ځای به دا بهتره وی چی یوه نه بله ورځ پویو ساعت تدریس شی . البته مترا کمی زده کړه په هغو مواردو کی ښه نتیجه ورکولی شی چی د زده کړي موضوع په کافی اندازه آسانه وی او هضم یی مشکل نه وی . دو وقفه لرونکي زده کړي یوه ښیگنه داده چی یو مطلب یا مفکوره په ذهن کی ښه کښیښی اود بل مطلب د زده کړي دپاره زمینه برابروي .

بله دا چی وقفه لرونکي زده کړه شاگرد نه ستړی کوي . سره له دی دیوه درس اوبل درس تر مینځ وقفه باید په زماني لحاظ ډیره لری نه وی . اروا پوهانو په دی برخه کی څیړنی کړی دی ، باید د وقفی د ټاکلو دپاره دهغو له تجربو څخه گټه واخیستله شی .

۴- اضافی (له معیار نه پورته) زده کړه : که یو زده کوونکی له ټاکلی معیار سره سم درس زده کړی اود حاضرینو په مخکی یی په مو - ففانه توگه تکرار کړی شی دی ته زده کړه ویل کیږی . خو که چیری زده کوونکی بیا بیا خپل درس تکرار کړی دی ته اضافی (له نصاب نه پورته) زده کړه وایی .

اضافی زده کړه over learning پوره گټه لری اود اصلی زده کړی په نسبت لږ زحمت غواړی . دمرستیالو موادو لو ستنه هم د اضافی زده کړی په کټیگوری کی راځی . داد ښوو نکي وظیفه دم چی زده کوونکی د تکرار ، کورنی دندی مرستیالو موادو په واسطه اضافی زده کړی ته وهڅوی .

۵- ټوله زده کړه او د برخو زده کړه : د مطلب د توضیح دپاره به یو مثال راوړو . فر ضا تاسو غواړی د خوشحال خټک یو

نظم په یاد کړې. ستاسو په مخکې دوی لاری دی : لومړی دا چې یو یو بیت یادوی او له څو بیتو وروسته بیا له سره یادشوی بیتونه تکرار وی او په دې ترتیب تر پایه پورې پرمخ ځي او ټول نظم په بیا دوی . دوهمه طریقه داده چې له سره تر پایه پورې نظم لولی بیا بیایي لولی تر څو چې ټول نظم په یاد کړي گومان کوم چې زموږ په ښوونځیو کې لومړی طریقه ډیر عمومیت لري خود اراواپو هانو په نظر دوهمه طریقه غوره ګڼله کیږي او علت یې داسې ښودل شوی دی چې په دوهمه طریقه کې د بیتونو تر مینځ رابطه په ښه توګه درک کیږي زده کوونکي یو کلی تصویر او عموماً مفکوره تر لاسه کوي ، د مطلب ژورو ته ور ننوزي ، او که په نظم کې منطقي تسلسل موجود وي د افکارو تداعي له زده کړې سره مرسته کوي خو که چیرې د یوه مضمون مطالب تیت او پرک وي او یازده کوونکي د موضوع په مطلب نه پوهیږي او په میخانیکي ډول یې زده کوي په دې صورت کې لومړی طریقه غوره پر یو پېښی خو دا هم باید زیاته کړو چې میخانیکي زده کړه چنداني ګټه نه لري . د ځینو موضوعو عگانو په یادولو کې باید د (ټولي زده کړې) له پر نیسې نه کار واخیستل شي . د مثال په توګه ، د اکتوبر د انقلاب په باره کې چې څوک مطالعه کوي باید د انقلاب پس منظر او علتونه ، د انقلاب جریان ، او نتیجې یې ټول یو ځای او په یوه وار مطالعه شي په دې صورت کې د زده کوونکي ذهن په ښه ډول روښانه کیږي ، د پېښو تر مینځ روابط په ښه توګه درک کولی شي اود موضوع ماهوی او فکری اړخونه تشخیصولی شي .

هر څومره چې زده کوونکي د تاریخ نوموړي فصل له ځانه سره تکرار کړي هماغه مره به یې فهم او بصیرت زیات شي .

د دې په خلاف ، د برخو پر خویادونه ښایي د زده کوونکي د پاره ډیره ګټه ونه لري ځکه په دې صورت کې د پېښو تر مینځ منطقي اړیکه

تباط او تسلسل ته نه متوجه کيږي اود ډيالکتیکی پروسې د درك کولو پر ځای ميځانیکي پوهه تر لاسه کوي .

٦- د ترقی په پاره کې پوهه : که زده کوونکي وپوهيږي چی د ده معلومات زیات شوی دی اود زده کړی سطح یی لوړه شوی ده نو دا کار د ده د معلوماتو د سطحی په ارتقاء کی نوره هم مرسته کوي او د زده کوونکي د زیات پرمختګ سبب گرځي . زده کوونکي دی ته ضرر - ورت لري چی وپوهيږي آیاد ده کارسم دی که غلط ، ښه دی که بد . که شاگرد د خپل کار په نتیجه ونه پوهيږي دا کار د ده د تشویش ، نارامی ، او په پای کې د نپیلی (مایوسی) باعث گرځي . فرض کړی چی یوڅوک په توپک نښه و لسی خو په دی نه پوهيږي چی مرد کي چی پیرته لگیدلی دی او له نښی نه څومره فاصله لری ، آیا کولی شی چی خپله اشتباه په آسانی سره تصحیح کړی ؟ طبعاً نه . په همدی ترتیب ماشوم باید د مور او پلار او ښوونکو له خوا خپلو مثبتو یا منفي عملونو ته متوجه کړی شی . په دی صورت کې نه یوازی دما - شوم پوهه او معلومات زیاتيږي بلکې مثبتو او ارزښتمنو کارونو ته تشویق يږي لا هم . اروا پوهانو په دی برخه کې ځینی تجربی هم سرته رسولی دی چی یوه یی دا ده : د (الف) ټولګی داز موینی نتیجی په اوسط ډول د (ب) ټولګی سره یوشانته وی . بل ځل چی ښوونکی ازموینه واخیسته (الف) ټولګی ته یی داز موینی نتیجی ابلاغ کړی خو د (ب) ټولګی له نتایجو څخه بسی خبره پاتی شو . په راتلو نکی از - موینه کی چی نتیجی وکتل شوی د (الف) ټولګی د (ب) ټولګی په نسبت ډیر پرمختګ کړی و . اروا پوهانو د دغه پرمختګ علتو نه داسی بیان کړی دی (١) له نتایجو څخه په خبریدلو سره زده کوونکي هڅه کوي چی سم څوا بونه تکرار کړي (٢) له ناسمو څوا بونو او اشتباه گانو څخه ځان وژغوري ، او (٣) د سمو څوا بونو دمو ندلو د پاره لا نور هم هڅول کيږي .

۷- تکرار: دملو ماتو دیادولواو یاد یوه مهارت د زده کولو دپاره تکرار او تمرین ډیر زیات اهمیت لري. انسانان له ډیرو لرغونو زمانو څخه په دې رمز پوهیدلي دي. دتکرار او تمرین په ذریعه دکاراجرا کول اسا نیږی او په چټکتیا سره ترسره کیزی، داشتباه گانو چانسن کمیزی، او زده کړی معلومات، مهارت، یا عادت ژر نه هیر یږی بلکې تر ډیره وخته پوری دوام کوی. البته د تکرار بهتر شکل هغه دی چي زده کړی موضوع یا مهارت په نوی چاپیر یال او نوی حالت کی و ازمویل شی. مثلاً که چا موټر په سم او هوار سړک کی زده کړی وی باید په پیچومو، کږ لیچونو او هوارو سړکو تو کی هم موټر وچلولی. یا داجی زده کوونکی په یوه چاپیریال کی د کومې ناروغتیا تداوی کړی وی نیایی چي په یوه بله سیمه کی (چی په اقلیمی یا اقتصادي لحاظ هغی بلی منطقې سره توپیر لري) هم خپله تجربه تکرار کړی په طبیعي پوهنو کی تکرار معمولا یو شانته نتیجی ورکوی خو په اجتماعي، سیاسي، او کلتوري چارو کی باید دنورو له تجربو څخه په معقوله توگه او احتیاط سره استفاده وکړو. له دې امله، ښه تکرار هغه دی چی میځا نیکی بهولولري بلکې په نویو شرایطو او حالاتو کی له پخوا نیو معلو ماتو او تجربو څخه په ښه توگه استفاده وشي.

۸- تطبیقي زده کړه: انسان یوه هدف لرونکی مخلوق دی. نودی چی هر څه کوی او یایی زده کوی باید یوه عملی گټه ولري او څه نتیجه ور باندی مرتبه وی. اوسن څوک د یونانی فیلسوف (ارستو) له دی نظر سره سر نشی خو خولی چی وایی: ((بهترین علم هغه دی چی گټه یی لږه وی.)) نور نو څوک علم دعلم د پاره نه زده کوی بلکې ددی د پاره یی زده کوی چی د انسان ژوند ښه شی اود علم په برکت خپلی اړ-تیاوی پوره کړی او ستونزی حل کړی. د زده کړی په باره کی باید

ووایو چی لومړی : ښه زده کړه هغه ده چی تطبیقی اړخ ولری . دو همه دا چی هره زده کړه په هغه وخت کی پایښت لرونکی وی چی په عمل کی تطبیق شوی او از مویل شوی وی . په تطبیقی زده کړه کی د نظری معلو ماتو صحت او سقم اثبات ته رسیدنی ، پخوانی معلومات تکرار یزی ، له عمل سره اړ تباط پیدا کوی ، او نتیجه یی دزیاتی زده کړی د تشویق موجب گرځی .

۹- ((امسا ییزه)) زده کړه : لکه څوډ او نا توانه (بی سیکه) سپری چی امساته ضرورت لری هماغسې ماشومان (او ښایی لویان) دزده کړی په وخت کی له ځینو (امسا گانو) څخه کار اخلی .
د مثال په توگه ، د لومړی ټولگی شاگردان د شمیر په مضمون کی د څو ټو په گڼلو سره د جمعی او تفریق مسایل حلوی . یادا چی د دری ژبی زده کوونکی د لیکنی یاوینا په وخت کی له ځان سره سوچ وهی چی د ذیروح جمع په (ان) اود غیر ذیروح جمع په (ها) سره راځی نود (مرد) جمع باید (مردان) راشی . دغه ډول «امسا گانی» له زده کړی سره پوره مرسته کوی خو اروا پوهان توصیه کوی چی باید د دغه ډول «امسا گانو» استعمال موقتی وی او د عادت ښه غوره نکړی .

۱۰- فعاله زده کړه : د ښووننی او روزنی متخصصان زیار باسی چی د عنعنوی پاسیف تعلیم په ځای فعاله زده کړه رواج کړی . پخوا به ځینی ښوونکی د درسی ساعت له پیل نه ترور وستی شیبی پوری غږیدل او له زده کوو نکو څخه به یی غوښتل چی فقط غوږ ونیسی ، هیڅ حرکت ونکړی ، پوښتنه ونکړی او هر څه چی ښوونکی ور ته وایی هغه ټول په پتو سترگو ومني . لیکن اوس د ښووننی او روزنی مسوولین کوښښ کوی چی زده کوونکی په درسی ساعت کی زیاته ونډه ولـخلي ، دهغوی استعداد ونه په کار واچول شی ، پوښتنی وکړی ، پخپله لار پیدا کړی ، د ښوونکی سره مباحثه وکړی ، پر ځان اعتماد پیدا کړی ، او دابتکاری فکر خاوندان شی .

د ریمه برخه

ژبېښوونه

په دوهمه برخه کې مو د زده کړې ځینې مهمې نظریې شرح کړې اوس د دې وخت را رسیدلې دی چې پورتنۍ نظریې د ژبې په ډگر کې پلې کړو. لومړۍ به د ژبې د زده کړې ځینې مهم اړخونه بیان کړو او ورپسې به زموږ په هیواد کې د ژبې ښوونې پس منظر وښودل شی.

د ژبې د زده کولو ځینې مهم اړخونه:

د (ارستو) له وخت نه را په دیخوا انسان ته ناطق حیوان ویل شوی دی دمریې توب په دوره کې چې غلامانو ته د انسان په نظر نه کتل کیده مریونه به یې د ((ناطق ابزار)) په نامه یادول. مقصد دا چې انسان له حیواناتو څخه د ژبې او وینا په درلودلو سره ممتاز ګڼل شوی دی او مریې هم د نطق په برکت له نورو ابزارو څخه امتیاز درلود. اوسنۍ اروا پوهان هم په دې عقیده دي چې انسان دماغزو او وینا په برکت د حیواناتو له نړۍ څخه ډیر لیرې شوی دی. په دې حساب، ژبه د انسان په ټولنیز ژوند کې ډیر زیات اهمیت لري او له همدې امله ویل شوی دی چې ژبه د تمدن عراده ده.

اروا پوهانو د ذکاوت په از موبنه کې دلغاتو نقشس ډیر مهم گڼلې دی
دوی وایی چې د چاپیر یال پسه پیژندنه او په کار اچونه کې ویی
پانگه (دلغاتو ذخیره) اساسی رو ل لری . دځینو اروا پوهانو په عقیده
دوی پانگی ډیر نبت د ذکاوت علت اود دځینو نورو په نظر د ذکاوت
معلول (یانتیجه) گڼل کیږی .

خوپه دواړو صور تونو کې داثابته ده چې ذکی او معقول انسان
پرزیاتو لغاتو باندی احاطه لری او په عملی ژوند کې یی پسرکار وی .
ځینو څیړنو بنودلی ده چې پانده شاگردان د کڼو شاگرانو په نسبت
ذکی دی چې البته عمده علت یی دوی پانگی توپیر دی . د اروا پوهانو په
عقیده تکړه او لایق زده کوو نکي عموما د منځنیو زده کوو نکو پسه
تناسب زیاته ویی پانگه لری .

ژبه له چاپیر یال سره د توا فقه برخه کې هم زیات ارزښت لری .
بوزیات شمیر کسان چې په ژوند کې له ستونزو او رڼو سره مخا-
منځ کیږی علت یی داوی چې هغوی خپل مقصد او غوښتنی په ښه توگه
نشی څرگند ولی . (ډاکتر کاین کمپ بیل) یو نامتو سایکاټریست
وایی چې اکثر عصبی نارو غان نشی کولی خپلی ستونزی او مشکلا ت
په څرگندو الفاظو کې افاده کړی په واضحو او مشخصو کلماتو سره
دیوی موضوع څرگند ونه دپوهی او علمیت غوره ښه گڼله کیږی . د
ځینو پوهانو په نظر ، ((تفکر)) له خپل ځان سره د غږیدلو پروسه ده
کلمی یوازی سمبولو نه نه دی بلکې مفکوری او داپیکو تر منځ کړی دی .
ډیر ځله داسی پیښیږی چې دوه تنه هماغه یوه خبره کوی خو دیو بل په
مطلب نه سره پوهیږی او کله کله خبره جنگ ته ورسپیږی .

د دی یادو نو څخه مقصد دادی چې ژبه د ذکاوت ضریب زیاتوی او
دښه تفاهم ، توافق او علمیت دپاره ضروری گڼله کیږی . د ژبی دښو-

ونی په برخه کی ښوونکی باید دی لاندی ټکو ته خاصه پاملرنه وکړي :
۱- د زده کوونکو د لغاتو ذخیره دی زیاته شی .

۲- د خبرو ، محاورو ، او دیبا نیی دایرادو لو دپاره دی زمینه
برابره شی .

۳- د پوهنو په اختصاصی څا نگو کی دی « سا _ سی _ کسمی او
اصطلاحات زده کوو نکو ته وروښوول شی .

۴- پرسیم تلفظ ، د کلمو سیم انتخاب ، او دویلو پر آهنگ دی
زیات فشار واچول شی .

دنړیوال ښه تفاهم اود نورو ټو لنو له علمی او تخنیکي پر مختگونو
څخه داستفادی دپاره د خار جی ژبو زده کړه هم زیات اهمیت
لری . دیوی ټولنی کلتور هغه وخت ښه پیژندل کیږی چی سړی دهغی
ټولنی ژبه زده کړی . ژبه او کلتور دیوی سکی دوه مخونه دی . هره
ټولنه باید دنورو ټولنو له کلتوری او فرهنګی ذخیرو څخه دخپل
ثقافت د غنی کولو په خاطر ګټه واخلي .

په دی اساس ، زده کوو نکي برسیره پر ملی ژبو باید د باندنیو ژبو
زده کړو ته هم وهڅول شی .

ماشو مان او ژبه :

هما غښتی چی ژبه په عمده توګه ټولنیزه پدیده ده بیولو ژیکي پدیده
هم ګڼله کیږی . هر څومره چی ما شوم وده کوی هماغو مړه یی د ژبی
د زده کولو توان او استعداد هم زیاتیږی . تیخور ماشو مان لومړی
یو توریز (یو حرفی) آوا زونه له خولی څخه راباسی او وروسته په
دوه توریزو آوازو نو بدلیږی . دمشروطولو په پروسه کی ماشو مان
ورو ورو د آوا زونو اوشیانو تر مینځ اړیکي پیژنی . د ژبی لومړنی
زده کړه پاسیف شکل لری او بیافعاله ښه غوره کوی .

ماشوم ښایي ونشی کولای چی بشپړه کلمه تلفظ کړی خو دکورنی
غږی هغوی ته یوه معنا ور کوی اوله یوه شی (مدلول) سره یی تړی .

ددغو ابتدایی الفاظو داستعمال په وخت کی ماشوم ته تی ور کول کیږی
یا اوبه یاد لوېو شی. ور ته راوړل کیږی او دمکا فا تو په نتیجه کی
ماشوم د نورو الفاظو زده کړی ته تمایل پیدا کوی. هغه ماشو مان چی
دلویانو سره زیاته ناسته ولاړه لری دهغو ماشومانو په نسبت چی له
خیلو هم خولو سره لوبی کوی د ژبی په زده کړه کی زیات پرمختګ
کوی .

کله چی ماشو مان ښوونځی ته داخل شی د هغو سوبی یو له بله
توپیر لری. دځینو ماشو مانو د لغاتو ذخیره د نورو ماشو مانو په
نسبت زیاته وی او مطلب په ښه توګه افاده کولی شی. ښوونکی
باید داسی خبری ونه کړی چی ضعیف او بیرته پاتی شاگردان د
کمتیری، شرم یا خجالت احساس وکړی. که ښوونکی ووايي :
«وګورو پلا نکي هڅه کومه ښی خبری کوی او تاسی یی نشی
کولی» احتمال لری دغه جملی د زده کوو نکو پرسیا یکالو چی ناوړه
اغیزه وکړی اود هغو جرات سلب کړی.

شرمیدونکی او محجوب شاگردان باید وهڅول شی چی خبری وکړی
اود مهربانی لاس پر را کشی شی .

د اد ښوونکی وظیفه ده چی په ټولګی کی د ټولو زده کوو نکو د
پاره دخبرو کولو زمینه برابره کړی، دهغوی د کمتیری احساس له مینځه
یوسی، او همکاري او ونډی اخیستلو ته یی تشویق کړی .
د ځایونو لیدنه، د کار تو نی غلمونو ښودنه، او دور ځنیو
جریا ناو په باره کی پوښتنه شاگردانو ته ددی موقع برابر وی چی په
مباحثه کی ګډون وکړی، خپل نظرونه څرګند کړی، نوی شیان
زده کړی، اود خبرو کولو موقع تر لاسه کړی .

نه یوازی د ماشو مانو په برخه کی بلکی د لوړو ټولګیو په برخه کی هم
باید دوینا، کنفرانس او خبرو کولو دپاره مساعد چانس برابرشی

په دې مرحله کې بايد له زده کوونکو سره مرسته وشي چې د موضوع مرکزي هسته وپيژني، له موضوع نه د باندې خبرې ونه کړي لغتونه په مناسب ځای کې استعمال کړي، نحوي اشتباه گانې ونه کړي تلفظ او آهنگ ته پاملرنه وکړي او که ممکنه وي له ادبي تشبيهاو او هنري فورمونو څخه استفاده وکړي دوینا په وخت کې بايد دې لږو مه تکرار او ناوړه ژستونو مخه ونیوله شي. د وينا آهنگ او ژستونه دې له موضوع سره متناسب وي. ددې دپاره چې وينا سپره، وچه، بسی روحه او یکنواخته یا مبتدله نشي زده کوونکو ته دې دوینا کولوونکیکونه وروښودل شي.

ژبني مهارتونه :

ژبني مهارتونه څلور دي : اوریدل ، ویل ، لوستل او لیکل دویلو په باره کې مو مخکې خبرې وکړي. اوس به د درو نورو مهارتو نوډه باره کې په لنډه توگه ځینې غټ غټ ټکي شرح کړو .

اوریدل :

د ژبې د زده کولو لومړی شرطاوړیدل دی . د ما شو مانو په ما- غزو کې د اوریدلو له لاری مفکورې عقیدې ، انگیرني او معلومات سره یو ځای کېږي اود هغوی شخصیتونو ته تشکل ورکوي . دوی له همدغو معلوماتو ، مفکورو عقیدو، اوانگیرنو سره ښوونځي ته راځي، معمولاً ماشومان هغه څه اوري چې ډراما تیک شکل ولري اود هغوی پاملرنه ځانته واړوي . لویان کولی شي له مخکیني پلان سره سم داوړیدوډرو- گرام تعقیب کړي خو دماشو مانو اوړیدنه په تیره د ښوونځي نه مخکې دوره کې تصادفي ښه لري . ماشومان ښايي دویو نکی له خولې څخه یوه یادوی جملې و اوري او نورنو د خپلو خیالونو لړۍ پسي تعقیب کړي . دا دښوونکي په مهارت پوري اړه لري چې څنگه دماشوم اوړیدنه په چاپل کسۍ واچوي او هغه له خوږو خوبونو او رنگینو خیالونو څخه د واقعیتونو او اړتیا و نړۍ ته راوبولي .

داد میندو پلرونه واو ښوو نکودنده ده چی داوړیدلو په برخه کی د ماشومانو دپاره سم مو ډل انتخاب کړی . ځینی کورنی زیار باسی چی دخپلو ماشومانو دپاره داسی همڅولی ولتهوی چی د ښو اخلاقو پر درلودلو سربیره د معیاری لهجی په استعما لولو کی مهارت ولری . که څه هم میندی پلرونه د دی حق لری چی دخپلو ماشومانو دښی روز نی په خاطر د هغودپاره مهنډ همڅولسی پیدا کړی خو په دی کار کی بایدله پوره احتیاط څخه کار واخیستل شی چی په اولاد کی یی د تبعیض اوله نورو څخه دکرکی احساس پیدا نه شی . هر څومره چی د همڅولو د پیدا کولو پروسه ته طبیعی ښه ورکړه شی هماغو مړه به بهتیره وی .

په ښوونځی کی هم باید داوړیدلو موډل وپلټل شی . لومړی موډل پخپله د ژبی ښوونکی دی . زده کوونکی همیشه دده خبری اوری او تقلیدوی یی . له ښوونکی څخه طبعاً دا توقع کیږی چی د زده کوونکو دپاره د مهنډی او فصیحی وینا نمونه او مثال وی . دده له خولې نه باید سپک او رکیک الفاظ وانه وریدل شی . د ټیپونو ، ریکارډونو ، را دیوی پروگرامونو او ریدل او د فلمونو لیدل هم زده کوونکو ته د دی فرصت ورکوی چی فصیح وینا اوری او ددغه شان وسایلو په مرسته سم تلفظ او خوږ آهنگ زده کړی . ترکوم ځایه چی په ښوو - نخۍ پوری اړه لری داوړیدلو د مهارت تقویه تر پر وگرام لاندی راتلای شی خو په عمومی ډول اوړیدلو یو تصادفی کار دی په بازار ، کوڅه اوډله ایزو فعالیتونو او معاشرت کی هر ډول خبری اوړیدل کیږی . داوړیدلو د مهارت دپیاوړی کولو دپاره یوه عامه طریقه داده چی ښوونکی ځینی گټور متون لولی او په پای کی له زده کوونکو څخه پوښتنی کوی . کله چی پر ټاکلی موضوع باندی تود بحث پیل شی هغه زده کوونکی چی د مضمون متن یی په دقت سره نهوی اوړیدلی پخپله د پښیمانی احساس کوی اوله ځان سره وایی کاشکی دښو -

ونکې خبرې يې په دقت سره اور بدلې وای . بل وارته به ، که خبرې دښوونکې خبرې په دقت سره تعقیبوم .

ځینې کسان په دې عقیده دي چې که ښوونکې گټور او په زړه پورې مطالب بیان کړي اود زده کوونکوله روحیې او سویی سره برا پړوي نو زده کوونکې به ټولې خبرې په شوق او مینه واوري . که ښوونکې د زده کوونکو پاملرنه خپلې خوا ته را وانه پوي معنایې داده چې د دوینا جالبه او په زړه پورې نه ده . دا خبره قسما سمه او پر ځای ده . دښوونکې درس باید جالب او په زړه پورې وي . خو په دې برخه کې له افراط څخه کار اخیستل د زده کوونکو د پاره گټه نه لري . مونږ باید زده کوونکې داسې اموخته نه کړو چې هغوی یوازې له ډراما تیکو صحنو سره مینه ولري . ژوند هر وخت درنګینو خیالونو او خوږورو مانوونو مجموعه نه ده . برسیره پر دې ، ځینې مضمونونه وچ ، ساړه او بی روحه دي او زده کړه یې ډیره ستونزه غواړي . د ریاضی ، فزیک او کیمیا د فورمولونو یادونه د شاهنامې له داستانونو سره توپیرلري . یو پلټونکې قصه کوی چې یو ځلې د جغرافیه د تدریس ټولګې ته ولاړم . ښوونکې دافریقا دقاری په باره کې درس ور کاوه . ده د افریقا د خلکو د ژوند او ځنگلونو په باره کې ډیری په زړه پورې خبرې وکړې او د ده ساحرانه وینا ټول زده کوونکې تر ژورې اغیزی لاندې راوستلې وو . د درس په پای کې مې له زده کوونکو څخه پوښتنه وکړه چې افریقا چیرې واقع ده ، هیڅا سم ځواب رانه کړ ځکه هغوی یوازې رمانتیکي او ډراماتیکي برخې ته پاملرنه کړې وه او د مهمو معلوماتو ځای جالبو معلوماتو ډک کړی و.

لوستل:

لوستل دې ته ویل کیږي چې سړی د چاپ شوو یا په لاس لیکل شویو آثارو او پاڼو په مطلب وپو هیږي . یعنی دلو ستلو په مهارت کې دپوهیدلو ټکي خاص اهمیت لري . سره له دې باید وویل شي چې له عین عبارت څخه ټول خلک هماغه یو ډول معنا نه اخلي ځکه چې په ژبه

کی ځینی کلمی له ارزښتونو سره تړلی دی . نه یوازی افراد دیوی کلمی په اوريدلو سره مختلف عکس العملونه څرگند وی بلکه ټولنی هم مختلفو کلمو ته بیلا بیل ارزښتونه ټاکي .

که څه هم پنځه نیم کلن ماشومان دښوونځي درس تعقیبولی شی خود اکثر اروا پوهانو په عقیده کله چی ماشوم شپږ نیم کلن شی په لوستلو کی به له خاصو ستو نژوسره مخامخ نشی اود لوست درس به په ښه توگه تعقیب کړی شی . د ماشومانو د تشویق دپاره معمولا له رنگه انځورونو او ښکلو تابلو گانو څخه استفاده کیږی . د ماشومانو ذوقونه او استعداد ونه او همدارنگه د هغوی دکورنیو اجتماعی - اقتصادی موقفونه یو له بله توپیر لری . ښوونکی باید خپل زده کوونکی وپېژنی او د هر یوه د تشویق دپاره له مناسبی وسیلی څخه کار واخلی . د مثال په توگه ، یو ماشوم له حیواناتو سره ډیره مینه لری . دی دپاره چی نوموړی ماشوم له لوستلو سره مینه پیدا کړی هغه ته یو داسی کتاب ور کول کیږی چی د حیواناتو تصو یرونه او د هغوی په باره کی قصی پکښی را غلی وی . ماشوم ته ویل کیږی : ((دا ښکلی انځورونه وگوره . د هغو په باره کی قصی هم لیکل شوی دی . دغه قصی ولوله او که لوستلی یی نشی له نورو څخه مرسته وغواړه.))

په لومړی مرحله کی اکثر ښوونکی له چارونو څخه استفاده کوی . د چارونو په ذریعه د لوست تدریس معمولا مثبت نتیجه ورکوی د ماشومانو د لوست مضمون باید په داسی مهارت سره تدریس شی چی د زده کوونکو په نظر د تفنن اوسر گرمی ښه ولری خو په ضمن کی یی دوی په لوستلو کی ښه پرمختگ وکړی . هماغسی چی ما - شومانو ته ترخه دوا په خواږه کپول کی ور کول کیږی د هغوی زده کړه هم باید ظاهرا تفننی ښه ولری . له بده مرغه ځینی داسی ښوونکی هم شته چی ماشومان له ښوونځی څخه بیزاره کوی . هر سهار چی ماشوم له خوبه راپورته کیږی نولومړی جمله یی داوی :

((ادی ، زه نن مکتب ته نه غم !)) موری په وعد اړ وعید اومتی خواری
ښوونځی ته استوی .

داسی ماشومان چی په ژپانښو ونځی ته لیږل کیږی په حقیقت کی
د مړ بوط ښوو نکی په بی تفاوتی اوبی کفایتی باندی شاهدی وایی .
د تاسف خبره ده چی دلومړی ټولگی ځینی شاگردان هره ورځ درخصتی
دورځی په امید خپلی گوتی گڼی اوهره شیبه دکورنی له غړو نه پو -
ښتنه کوی : ((نن څو شنبی ده ؟ جمعه کله راځی ؟ شکر خدایه سبا
ته جمعه ده که نه موری ... ؟ اوداسی نور .))

دچمتو والی د دوری یواز ینی هدف دانه دی چی دماشوم د زده -
کړی دپاره زمینه برابره کړی شی بلکی د دی په ضمن کی ښوو نکی
زیار باسی چی ماشوم له زده کړی سره مینه پیدا کړی او خپل چاپیر -
یال وپیژنی . ښوو نکی یوازی د نصاب دبشپړولو مسوول نه دی
بلکی د ده وظیفه ده چی د زده کوونکی شخصیت ته انکشاف ورکړی
دهغه بدنی ، ذهنی ، اخلاقی ، روحی او ایستیتیکی اړتیا وته پاملرنه
وکړی .

دلوست په تدریس کی باید د ماشوم روحیه ، سویه او استعدادپه
نظر کی ونیول شی . لوست بایدمیخانیکي بڼه ونه لری . ماشوم باید
داسی وروزل شی چی د لوست په معناو پوهیږی ، او لوستل شو ی
عبارت تفسیر او ارزیابی کړی شی ځینی داسی ذکی ماشومان شته
چی د کتاب پر تصویر وژواو عبا رتونو باندی انتقاد هم کولی شی .
ښوونکی کولی شی چی ماشومانوته ووايي : ((دا ډیر ښه کتاب دی
خو کله چی تاسی لوی شی له دی نه به بهتر کتاب هم ولیکلی شی که
ستاسو په نظر په کتاب کی کو مه نیمگړتیاوی ماته یی راو ښی .))
په دی ترتیب ، ماشومان د تکامل او انکشاف له مفکورو سره آشنا کیږی
او پوهیږی چی ښه والی او بدوالی نسبی مفهومونه دی .
د زده کوونکو د لوستلومهارت ته په انکشاف ور کولو کی باید دغو
ټکو ته خاصه پاملرنه وشي :

۱- زده کوونکی باید د لوستل شوی عبارت په مفهوم ښه وپوهیږي.

۲- دلوست په ترڅ کې باید نوی لغتونه ، فقری ، او ادبی ښیځنې زده

شي .

۳- کله چې زده کوو نکی لسه ځان سره مضمون لولی نو باید د شونډو له خوځولو اود آوازو نو له ایستلو څخه ډډه وکړي اود لوست په ترڅ کې داسې حرکات ونکړي چې نور کسان اخلاص کړي .

۴- که مضمون نورو ته لوستل کیږي باید دوقفي ځای ، دآهنگ دلوړولو او ټیټولو ځای داوریږدو نکودفاصلې او شمیر په تناسب د آواز دلوړ والی یا ټیټوالی رعایت سم تلفظ ، او په روحیاتي شیبه کې دوقفي وخت او د تاکید پر ځای فشار او داسې نور شرایط په نظر کې وساتل شي .

۵- په کومو ځایونو کې چې ادبی ښکلاوي ، فکري ژور تیاوي ، او یا دمفهوم پیچلتیا وي موجو دی وی هلته دی زیات توقف وشي او که لازمه وي عبارت دی له ځان سره په مکرر ډول ولولي .

۶- دهر فصل یا غټ څپر کې په پای کې دی عمده ټکي په فکر کې راوړل شي او مهم مطالب دی حا فظي ته وسپارل شي . دبیلایلو څپرکو او پریگر افونو تر مینځ اړیکي دی په انتقادی نظرو کتل شي له ځانه دی وپوښتي : دلیکوال اساسي هدف څه شي دی اود مو - ضوع مرکزی هسته څه شي ده ؟ آیا لیکوال خپل هدف سم افاده کړی دی ؟ آیا دافکارو تسلسل پکښې لیدل کیږي ؟ آیا د منطقي او بدیعي اړخونو تر مینځ تناسب یی په نظر کې نیولی دی ؟ آیا تشریح مستدله او مستنده ده ؟ دا او داسې نور .

۷- تر ټولو مهمه پوښتنه داده : آیا دغه مضمون یا اثر په لوستلو ارزى ؟ که ځواب مثبت وي نو باید دلایل یی په ښه شي .

دا د ښوونکي وظیفه ده چې د علومو او ادبیاتو په ساحه کې خپلو زده کوو نکو ته ډیر مهم آثار او ادبی شاهکار ونه ورو پیژني اود هغو لوستلو ته یی وهڅوي .

ليکل :

د ليکلو اهميت له دې څخه هم څرگند يږي چې (مکتب) د ليکلو څای ته وېل کيږي .

اما د ليک ستر اهميت له دې حقيقت سره اړه پيدا کوي چې د بشريت خاص تاريخ د ليک له تاريخ څخه پيل کيږي . لکه چې گویا د بشر تمدن د ليک زېږنده وي . البته دا وروستي خبره سمه نه ده خو په عنعنوي توگه مور خان د ليک له پيدا يښت نه مخکې دورې ته ((د تاريخ نه مخکې دوره - دما قبل التاريخ دوره)) وايي . ليک د بشريت د فرهنگي موار يثو په ساتنه او انتقال کې ډيرزيات ارزښت لري . دنړۍ نامتو ليکوال د خپلو ليکنو په برکت نه يوازې د خپل عصر له خلکو سره خبرې کوي بلکې د راتلونکو نسلونو غوږونو ته هم خپل پيغام رسولي شي . د ليکوال واقعي مرگ هغه وخت پيل کيږي چې څوک يې آثار نه لولي او افکار يې په محو کيدلو محکوم شي . څرنگه چې ښه ليکنه دانسان نوم ژوندی ساتلی شي نو په ښوونځيو کې د ليکلو مهارت ته زياته پاملرنه په کار ده . کله چې د ليکلو په باره کې خبرې کيږي اکثر خلک په شکلياتو باندې بحث کوي يوشمير کتا بونه چې د ليک د اصولو (اصول انشاء) په باره کې ليکل شوي دي . زياتره د الفاظو انتخاب ډيريگرا فونو يو والي او انسجام ، اطناب او ايجاز ، د حال اقتضاء ، د تنقيط اصول ، د تشبيهاوو او استعارو استعمال ، او داسې نورو شکلي مسايلو په باره کې توضيحات ورکوي . خود ليکنې ((پيغام اورسالت)) له نظره غور وځوي .

د ليکنې عمده هدف بايد مفکوره او رسالت وي . د ليکوال په باره کې مهمه پوښتنه داده :

ليکوال غواړي څه ووايي (يا په بل عبارت ، د ليکنې مقصد څه شي دي) ؟ آيا خپل مقصد يې په سمه توگه بيان کړی دی ؟

البته د دې خبرې معنا دانه ده چې په ليکنه کې شکليات ارزښت نه لري . شکل بايد له مضمون سره متناسب وي . په هره ليکنه

کې اساسي او ټاکو نکی اړخ مضمون دی . په ادبي مضامینو کې دمحتوا تر څنګ شکل هم خاص ارزښت لري . یو پیاوړی لیکوال محتوا او شکل دواړو ته پاملرنه کوي او د هغوی تناسب په نظر کې ساتي .

ځینې ښوونکي د مقالو په اړه زیابي کي شکل ، سبک ، گرامر ، او املا ته گوري او د مقالې اصلي مفکوري او پیغام یې له یاده وزي . خو که چیرې ښوونکي او زده کړه ونکي خلاق فکر او ابتکار ته د لوړو مړیتوب حق ورکړي نو دوی به د مقالې له لوستلو څخه خوند واخلي او فرعي شیان به پراصلي مفکورو باندې سیوري ونه غورځوي . په لوړو ټولګیو کې باید زده کوو نکی د څیړنې له اسلوب سره اشنا کړي شي او د علمي میتود پرنسیپونه او تکنیکونه ورو ښودل شي . د اروا پوهانو په عقیده ، د لیک په ښووننه کې باید د لاندې ټکي په پام کې ونیول شي :

۱- پریز دی چی زده کوو نکی د لیکني موضوع پخپله انتخاب کړي اوله خپل ذوق سره سم مقاله ، شعر کیسي یا درامه ولیکي .
۲- زده کوو نکی ته دی د سبک په خوښولو کې آزادي ورکړه شي او تر ممکنې اندازې پوري دی د فور مالیزم او شکل پرستی مخه ونیوله شي .

۳- د گرامر او املاء په باب انتقادي افراطي بڼه نه غوره کوي .
۴- د لیک ښوونې ځینې قاعدې دی د ضرورت په وخت کې په تطبیقي بڼه تشریح شي .

۵- د لیکني دسوي لوړ ول یوازی د ژبي د ښوونکي وظیفه نه ده بلکې نور ښوونکي هم باید د خپلو کارونو په ساحه کې زده کوو نکی لیکنو او څیړنو ته وهڅوي .

۶- د لیکني اساسي هدف د مفکورو انتقال دی . ښوونکي او زده کوو نکی باید دغه اصل له نورو تکنیکونو څخه لومړی او مقدم وگڼي .

۷- کوم زده کوو نکی چی په لیکوالي کې تبارز وکړي د هغو د تحسین او تقدیر دپاره دی مناسبې لارې چارې وپلټلې شي .

زمون په ټولنه کې د ژب ښوونې پس منظر:

په افغانو نستان کې د عصري ښوونې او روزنې تر روا جیدو او تعمیم پورې ژبه په جوماتونو کې تدریس کیده . کله به چې ملاامام دسپارد لمانځه اود عانه فارغ شونو یو طالب به یې راغوښت او په خپل څنگ کې به یې ځای ورکاوه . زده کوونکي به معمولا لومړی د تیسری ورځی درس د استاد په حضور کې تکرار اوه او بیا به یې په نوی درس پیل کاوه . استاد به هغومره جملې یا فقرې لوستی چې طالب العلم به ورپسې لوستلی او تعقیبولی شوی درس به د ضرورت په اندازه تکرار ازیده او هر وخت به چې استاذ مطمئن شو چې طالب درس زده کړی دی نو ورته ویل به یې اوس ولای شه ، هلته کښینه او خپل سبق دی ضبط کړه . سبق به معمولا په جهر تکرار اید او د طالبانو آوازو نه به له لیری څخه هم اوریدل کیدل . په دی ترتیب به یو یو طالب سبق ویلو . که د طالبانو شمیر به ډیر زیات و واو استاد به رسیدگی نشوی کولای نورسید لو طالبانو به نورو وړو یا میتدی طالبانو ته (چې د چریانو په نامه یادیدل) درس ورکاوه . کوم وخت به چې طالب درس ښه ضبط کړنو بیا به د استاد په اجازه رخصت شو . ځینو طالبانو به د خط له زده کولو سره هم علاقه درلوده . هغوی به د کړی کی (نی) قلم ، له سیاهی نه ډکه مشوایی اود لرگی یو ډول تخته له خانه سره راوړل . استاد به هغه ته سر نامه لیکله او زده کوونکي به ورپسې لیکله . کله به چې تخته ښه ډکه شوه او استاد به اصلاح کړه نو بیا به طالب ډنډی ته ورغی داوبو په واسطه به یې لیکل پاک کړل ، یو څه خټه به یې په تخته ووهله او څنگل به یې پهرا تیره کړه بیا به یې څنگل پریمنځله . دا کار ډیر اقتصادي و ځکه چې کاغذ به نه مصرفیده یوازینی مصرف سیاهی وه اود کړی کی قلم به هم ژر نه تمامیده . د قلم جوړول هم آسان کار نه و او اکثر به له استاذانو څخه زده کیده . د حساب زده کول ډیر مروج نه وو خو ځینو کسانو به د ضرورت په وخت کې حساب هم زده کاوه . طالبانو به پاپی (ضرب زبانی) د ابجد د تورو

په حساب زده کولی . مثلاً د (۴ ضرب ۸ مساوی ۳۲) په ځای به یې (دحلب) ویل . په حساب کې اعمال او بعه (جمع ، تفريق ، ضرب او تقسیم) او اربعه متناسبه او کسرونه شامل وو . په عمومي ډول تعلیمي نصاب په لاندې ډول و :

۱- عربي : بغدادی قاعده ، قرآن شریف ، خلاصه کیدانی ، قدوری ، منیه ، کنز ، صرف میر ، داسی نور .

۲- دری : پنج کتاب یا پنځ گنج (چی بی له معنا کولو څخه به فقط په عبارت لوستل کیده) ، د سعدي گلستان او بوستان ، د جامی یوسف وزلیخا ، د نظامی سکندرنامه دهند د مغلی دوری انشاء گاني ، او داسی نور .

البته مدرسانو کولی شول چی پور تنی ترتیب ته به ځینو مواردو کې یوڅه تغییر هم ور کړی . د فقهی مدرسان ، د نحوی ملایان ، او نظمی استاذان بیل بیل وو . یعنی ځینو به په فقه ، ځینو به په نحو او نورو به د نظم په کتابونو کې مهارت درلود . په دری ویونکو سیمو کې د خواجه حافظ د دیوان لوستل پرمروج وو .

په دری ژبو سیمو کې هم تعلیمي نصاب په لږ تفاوت سره د پښتو ویونکو په شان و او غالباً داسی ترتیب یې در لود : قاعده بغدادی ، پاره آلم ، قرآن کریم ، پنج کتاب ، دیوان خواجه حافظ ، بوستان و گلستان شینخ سعدي ، خلاصه کیدانی ، قدوری ، منیه ، کنز ، مستخلص ، مثنوی جلال الدین بلخی ، صرف میر ، او داسی نور . پښتنو ښځو به په خپلو کورونو کې رشیداللبیان ، نور نامه ، اود پښتو ځیني نور کتابونه هم لوستل . د تعلیمي نصاب په څرنگوالي کې د استاذ اود شاگرد د پلار خوښه او وپخپله د شاگرد استعداد هم په نظر کې نیول کیده . که هدف به داوچی طالب ملایا قاضی شی نو هغه ته به د فقهی کتابونه تدریس کیدل او که مقصد به میزرا کیدل و نو په مرا-سلات ، انشاء گانو او ملا تپو به زور اچول کیده . (ملا تپه د لیکل شوو مکتوبونو مجموعه وه چی یو مکتوب به په بل پسې سر ینس شوی وو او ټول به یې په یوه لرگی پاندي راتا وکړی وو .)

د ژب ښوونکي اصول اکثر پر تحت اللفظي (ټکي په ټکي) ترجمه او د گرامري قواعدو پر يادولو ښايي وو. (د صرف مير) يادول د طالبانو د پاره ډير گران وو. په عوامو کې دا خبره مشهوره وه چې «د سر مير» (صرف مير) يادول سړي ليو نسي کوي. تحت اللفظي ترجمې به اکثر و شاگردانو ته د دې امکان نه ور کاوه چې د موضوع په اصلي مطلب وپوهيږي بلکې شاگرد به د غر يېواو نامانو سره لغتونو په سيند کې لاس او پښې وهلې او د مطلب ساحل ته به نه رسیده.

د مثال په ډول، مونږ به چې په کوچنيوالي کې له استادانو نه سبق ويلو هغوی به د (خواهد شد) ترجمه په (وغواړي کيدل) او (شمارا درس خواهم داد) ترجمه په (تالره به درس وغواړم در کول) باندې کوله. مونږ نه پوهيدو چې (وغواړي کيدل) يعنې څه؟ درسي متون هم اکثر د مغلق مسجع يا مرجز نشر نموني وې. مبتدي شاگرد ته به کلاسيک آثار ور ښوول کيدل او هغه به په مشکله سره څو جملې زده کولې شوي. د زده کوونکي سوي په نظر کې نه نيول کيده او محتوا به په الفاظو کې ور که شوه. طالبانو به درس د توتي په شان زده کولو دنوي طريقي او نوي فکر د پاره لاره نه وه خلاصه. هغه کتابونه (لکه د سعدي گلستان) به چې د لومړي ځل د پاره د ترجمې په منظور لوستل کيدل ډير مشکل وو. په تعليمي نصاب کې د روحياتي ترتيب پر ځای منطقي ترتيب غوره گڼل کيده د ژب ښوونې په پروگرام کې مخا ور نه وه شامله. ډير داسې کسان وو چې د نظم زيات شمير کتابونه به يې لوستلي وو خو د درې ژبې يوه ساده جمله به يې نشوه ويلای ځکه چې کتابي ژبه له محاورې څخه ليرې وه. شاگردانو به له زېرو (ارخائيک) لغتونو سره آشنا يې در لوده خو په ژوند يو لغاتو به زيات نه پوهيدل. دلته ماته يوه قصه راپه زړه شوه او هغه د اچي مونږ يو وخت د خپل استاد سره کابل ته راتلو. د سماء وار د کان ته ورغلو. سماء او چي چاي راوړ خو يوه پياله کمه وه. زموږ يوه ملگري چي تر سکندر نامې پوري نظمونه يې لوستي وو، سماء او چي ته غږ کړ:

((قدح را بپار) مقصدي دا وچي پياله راوړه مگر سما وار چي نيو-
هيده چي ملگري به کومه ژبه را ته که دی تر څو چي پوي پيالي تهغو
اشاره وکړه او هغه به مطلب پوه شو. بيا چي بنور وا راوړل شوه
استاذ سماوار چي ته وويل: ((فلفل بفرمائيد)) يعني تور مچ راوړه .
دا محل بيا سما وار چي حيران ووچي استاذ څه وايي . وروسته چي
استاذ يو شاگرد به (فلفل) پسي واستاوه په قول بازار کي يي (فلفل)
ونه موندل ځکه چي دا کليمه دکا ندارانو ته نا آشنا او کتابي ژبه
وه .

زمونږ به ښوونځيو کي لا ترډيره وخته هماغه د ترجمي او قوا-
عدو د يادولو پخواني طريقي مړو چي وي .

په ژبه کي محاورې ته پاملرنه نه کيده او داسي ښکارېده لکه د ژبي
زده کړه چي فقط د لغاتو د قاموس يادونه وي . ښوونکي به د دوهمي
ژبي د تدريس په وخت کي د کتاب عبارت لوست او ټکي په ټکي به يي
ترجمه کاوه او ورپسې به له زده کوونکو څخه غوښتنه کيده چي عبارت
ولولي او ترجمه يي کړي . د دې په څنگ کي به البته ښکلي خط
(خوشنو يسي) ته هم پاملرنه کيده. ترډيره وخته پوري د ښوونځي عمده
هدف ميرزا کيدل وو . وروسته د ميرزا کلمه په کتاب يالیکونکي بدله
شوه کله چي مسلکي (حرفه يي) ښوونځي جوړ شول نو په عامه ذهنيت
کي هم بدلون راغي او خلک په دې پوه شول چي ميرزايي د ښوونځي
يوازينی هدف نه دی .

دمورني ژبي د تدريس پخواني بڼه :

زمونږ به ښوونځيو کي مورني ژبه په ډير ډيره ساده او نيمگري بڼه
تدريس کيده . اکثر ښوونکي نه پوهيدل چي څنگه درس و رکړي
ځکه چي هغوی نه د پيدا کوږي له ميتودونو سره آشنا وو او نه يي
درسي لار ښود درلود .

په نورو مترقي هيوادو کي درسي کتابونه ځانته لا رسيدو هم لري چي
په هغه کي ښوونکي ته لار ښوونه شوي وي چي کتاب څنگه استعمال

کړی ، په درس باندې څنگه پیل وکړی ، په څه ډول د زده کوو نکي توجه جلب کړی ، درس څنگه ختم کړی ، د درس اصلی مقصد څه دی او کوم ډول مهارت ، احساسات او مفکوری زده کوونکو ته ورکوي ، کوم ټکي پکښې لومړی درجه اهمیت لري او د درس په پای کې زده کوونکو ته څه ډول کورنی چارې ور سپارل کېږي . برسیره پر دی ، درسي لارښود ښوونکي ته د ارزيايي سیستم هم وربښي او ښوونکي ته لارښوونه کوي چې د خپل مو فقیته اندازه په څه توگه امتحان کړي او داسې نور . مگر دلته نه یوازې دی کار ته پاملرنه نه وه شوی بلکه د کتاب اکثر و لیکولوا ته پخپله هم د تدریس لاری چاری نه وی معلومی یو چا چې څو مقالې په مجلو او ورځپاڼو کې خپري کړي وی او د لیکوال په نامه یی شهرت موندلی و دمو لف په حیث به ور ځنی کار اخیستل کیده بی له دی چې د ښوونې او روزنې له پرنسیپونو سره آشنایی ولري او یا د تدریس سابقه ولري . د پښتو اکثر کتابونه له دری څخه ژباړل کیدل ، بی له دی چې د دی ژبې خصوصیت او ځانگړتیاوی په نظر کې ونیول شي کونښنښ به کیده چې دلوست کتاب له هر حیثه د دری دلوست له کتاب څخه وژباړل شي . د دی په ځای چې مثلاً د سعدی دیوه نظم په ځای په پښتو لوست کې د رحمان بابا یا خوشحال شعر راوړل شي هماغه د دری نظم به یی په پښتو نظم اړاوه . په دی ترتیب دمو رنی ژبی ځانگړتیاوی او ادبی تاریخ له نظره غور ځیدلی وو . د پښتو دلوست کتابونو ډیری نیمگړتیاوی درلودی چې ځینی به یی په لنډه توگه وښودل شي :

- ۱- د زده کوونکو سویی ته پاملرنه نه کیده . د مثال په ډول ، د پښتو لوست د لومړي ټولگي په درسي کتاب کې ، لکه څنگه چې د یوی خپرنی له مخی څرگنده شوی ده ، ټولسی (۱۴۴۲) کلمی راغلی دی چې دهغو له جملی څخه (۴۲۲) کلمی فقط یو یو ځل استعمال شوی دی . سر - بیره پردی چې د کتاب د ټولو کلمو شمیر زیات ښکاری د څلور سوه دوه ویشت کلمو یو ځل استعمال د یادونی وړ نیمگړتیا ده .

د ژب ښوونې اوسنې پرنسپيونه له دغسې بې کنټرول استعمال سره موافقه نه کوي. په تیره دلو مې ټولګې دلوست کتابد کلمو په تکرار باندې زیات ټینګار کوي. معاصره ژب ښوونې په دغسې مواردو کې له احصائیوي قاموسونو څخه زیاته استفاده کوي.

۲- د لوست کتابو نه له نامانوسو او غیر مروجو شیانو او پدیدو څخه ډک دی. د مثال په توګه، د لومړۍ ټولګې د لوست د کتاب په (۳۹) مخ کې د عبارت وګورې:

وداع وداع وداع

د ټولو سره کوم وداع

دا پورته عبارت اصلاً په پښتو محاوره کې نشته. (وداع) ته په پښتو کې (خدای په امانی) یا (مخه ښه) وایي. هیڅوک په محاوره کې (وداع، وداع) نه وایي بلکې عامه محاوره داسې ده:

(په مخه دی ښه!)، «خدای په امان!»، (په مخه دی چلیږه!)، «په خیر ولاړ شې!» او داسې نور البته مولف زیار ایستلی دی چې

ماشومان د (ع) له توري سره آشنا کړي خو د دی هدف د تحقق دپاره یې ناسمه طریقه انتخاب کړې ده. د عربي تورو د معرفي کولو په منظور

د کتاب محتوا خپل پښتني رنگ او کلتوري هویت بایللی دی. سربیره پر دی چې یې ضرور ته پکښې زیات نومونه راغلي دي د پښتني نومونو لکه څلمی، ګلالی، ببرک، غوثی او نورو پر ځای نجف، مرتضی، محفوظ، برات، ثریا، آصف او داسې نور راغلي دي. د (پیر محمد)

له نامه نه پرته نور اکثر نومونه په پښتنو کې زیات معمول نه دي.

۳- کتا بونه د ژباړنې رنگ لري او د پښتو ژبې ځانګړي تیاوی اوداخلي جوړښت په نظر کې نه نیسي د مثال په توګه، د پښتو د لومړي کتاب لومړۍ کلمه (آس) ده. که څه هم د آس کلمه د ماشومانو د پاره نامانوسه نه ده مګر د (آ) آواز په پښتو کې ډیر لږ راځي. د پښتو ټولنې په (پښتو قاموس) کې یوازې د (آب، آس، آبس، آسپل، آله، آن) محدودې کلمې زما له نظره تیرې شوي دي چې د (آ) په آواز پیل

کېږي. ددغو کلمو له جملې څخه (آن) دوخت په معنا پښتو نه ښکاري ځکه چې د عربي جمع یې (آوان) ده او درې هم دغه لغت له عربي نه اخیستی دی. د (آب) کلمه د عزت او آبرو په معنا له دری څخه راغلې ده. (آسپل، آسپ، آل) ناما نویس لغتونه دی چې ما په محاوره کې نه دي اوریدلي. فقط د (آسپ) کلمه پاتې کېږي چې محترم مولف د دری کتاب په تقلید د (آب) سره دورته والي په خاطر راوړې ده. بیانو په کتاب کې تر پایه پورې د (آ) توري نه دي راغلي. حتی د دری دلوست کتاب هم په دی برخه کې یې عیبه نه دی ځکه ماشومان او پوټه (آب) نه وایې دافقط کتابي ژبه ده، په محاوره کې (او) ورته ویل کېږي. د ژب ښوونې ځینې متخصصان په دې ټکي ټینګار کوي چې تروسه وسه دی کوبنسې وشی چې د لوست په کتا بونو کې، په تیره په لومړي مرحله کې، د ماشومانو ژبه استعمال شي په لومړي مخ کې د (آب) استعمال مناسب نه بریښي ځینې کسان استدلال کوي چې د (آب) کلمه په دی علت استعمال شوی ده چې په دی کلمه کې (الف) او (با) په ترتیب سره د (الفا) د معرفي کولو دپاره راغلي دي. دا دلیل سم نه ښکاري ځکه چې ماشومانو ته په لومړي مرحله کې دتوریو ترتیب نه ور ښودل کېږي او که داسې وی نو بیاخو باید چې دغه ادی قاعده په شان لومړي دمخه توري په ترتیب سره راوړل شوي وای په داسې حال کې چې دالفا توري د کتاب په پای کې معرفي کېږي. دتوریو دترتیب پوهیدل دقامومي داستعمال دپاره ضروري دی مګر لوست باید دقونیمونو اود هغو د ترکیب په سلسله پیل شي.

۴- دلوست د پخوانیو کتابونولیک دو دمعیاري اوسیستم تیک نه دی. په یوه کتاب کې (دی) بسی همزه او بل کې (دی) په همزه سره لیکل شوي دي. د څلورم ټولګي دلوست د کتاب پنځم مخ وګوري چې په اوومه کرښه کې (زامشو) په (ز) او په یولسمه کرښه کې ځامنو په (ځ) لیکل شوي دي.

۵- په ځینو ځایونو کې قصو پروڼه له اصلي موضوع سره سم نه خوري. دمثال په توګه، د لومړي ټولګي د لوست په څوار لسم مخ کې

(باغ) عنوان دی مگر هلته یو غټ آس وینو چی په پس منظر کی یی دونی ځانگی ښکاری مونږ نه یو هیډو یوه ونه چی د (آس) تر شا دانځور دپس منظر په توگه رسم شوی ده ځنگه کولی شی چی یو «باغ» تمثیل کړی په همدغه مخ کی د آس نوم قدری هم نشته او دباغ کلمه هم فقط یو ځل راغلې ده .

٦- طباعتی تیرو تنی پکښی زیاتی دی په داسی حال کی چی د لوست کتابونه باید پیری لږی غلطی ولری .

د مثال په ډول ، د دری ویونکو سیمو دپاره د پښتو په دو هم کتاب لومړی مخ کی دغسی لیک دود راغی دی : ((تور یالی زماملگری دی زده دده ملگری یم)) په دی عیا رت کی دری تیرو تنی لیدل کیږی د پنځم ټولگی د لوست په کتاب کی د زده کوونکو دمشق دپاره یوه رقعه لیکل شوی ده چی فقط اووه (٧) غلطی پکښی راغلی دی نور نو خیر او خیریت دی .

٧- د لوست په پخوانیو کتا بوکی د زده کوونکو اروایی اړتیاو او ذوقونو ته پاملرنه نه کیده . دلو ست په یوه کتاب کی ډیر لغتونه او بی ربطه جملی راغلی دی چی هیڅ عنوان نه لری او نه څوک کولی شی چی عنوان ور ته وټاکي . په دی کتاب کی یوه قصه هم نه ده راغلی .
٨- د لوست کتابونه د عصر له روحیې او غوښتنو څخه بیرته پاتی وو . په یوه کتاب کی یو وړوکی مضمون مونږ ته د یوه ښه هلك مثال داسی راښیي :

الف - له خپل ملگری سره پی وعده کړی ده چی دهغه کورته به ورځی او د ده دخپلوانود واده په مراسمو کی به گډون کوی خو پس له یو څه چرت وهلو یی پریکړه وکړه چی بهتره ده درس ووايم او وعده پرځای نکړم .

ب- د موسیقی اوریدل یو عیث او فضول کار دی نو ځکه د واده مراسمو ته نه ورځی .

ج- نوموړی ښه هلك پرته له درس ویلونه بل هیڅ کار نه کوی او نه علاقه ورسره لری .

په دی ترتیب د کتاب مو لصف ((دیو ښه هلك مثال)) زده کوونکو ته ور ښیي .

د ژب ښوونې پخوانی او اوسنی میتودونه:

د ژب ښوونې په پخواني سیستم کې د رسونه له حیاتي اړتیاو سره ته وو عیار شوی او میځا نیکي ښه یې در لوده. د ژبې په تدریس کې ستړی نیمګړ تیاوی لیدل کېدی. د پښتو ژبې د تدریس یوه غټه نیمګړ-تیا د اوه چي په دری ویو نکو سیمو کې به مچا وری ته پا ملر نه کېده. دداسې زده کوو نکو شمیر لږ نه و چې مثلاً دامیر کروې شعر به یې زده و او په یاد به یې ویلی شو خودو مړه ساده جمله چي: ((زمانوم... دی.)) به یې نه شوه ویلای. په ښوونځي کې به زده کوونکو کلا - سیک متون لو ستل خود ((څنگه یې؟)) خواب به یې هم نشو ور کولی. ددی نیمګړ تیا علتونه ډیر دی خو یوڅو علتونه به یې د تدریس د پخواني او اوسني میتودونو د پر تلني په ترڅ کې مطا لعه کړو:

د تدریس پخوانی میتود پسردي مفکوره بنا شوی و چي ټول معلومات او یا لږ تر لږه اساسي معلومات د لر غو نو پو هانو او حکیمانو له خوا په کتا بو نو کې لیکل شوی دی. د زده کوونکي وظیفه داده چي تر ممکنې اندازی پوری د لر غو نو پو هانو آثار زده کړي او بی له نقد او کره کتنې څخه یې راتلو نکي نسل ته و رانتقال کړي. ددی مطلب د توضیح دپاره به دنا متو - انگریز - فیلسوف - (فرانسیس بیکن) قصه رانقل کړم. (بیکن) وایی چي یو وخت له علماو څخه پو ښتنه و شوه چي: ((آس څو غا ښو نه لری؟)) ددی پو ښتنی د خواب دپاره علما و کتا بو نه ولټول او ډیری شپي ورځي یې په سکو - لاستیک بحثو نو او دلر غونی یونان د فیلسوفانو د آثارو په کتلو تیری کړي. دوی عقیده در لوده چي په کتابو نو کې هر څه را غلي دی او علماو ټولو پو ښتنو ته ځوابونه ور کړي دی. څرنگه چي پسردي مو ضوع باندي ډیر زیات مګر بی نتیجی بحثونه و شول یو چـړـی (مبتدی شاګرد) بی حوصلی شو او له خولی نه یې دا خبره وو تـه: ((محترم استادانو، راځی د آس خو- له خلاصه کړو او غاښو نه یې وشمیرو.)) ددی خبری په اوریدلو علما له ډیره قهره سره تاوشول او نژدی و چي چړی سنگسار کړي. دوی چړی ته وویل: «مفسده، ته غواړی چي بدعت رواج کړی اود

لر غونو پو هانو او حکيمانو پر عقل او فرا ست باندی ملنوی ووهی!))
 ددی قصی له یادونی څخه مقصد ددی هغه څوک چی فکر کوی پخوانو
 حکماوو ټول حقایق او قوا نین شرح کړی دی او د «شارل مالک» په قول:
 ((اوسنی فلسفی دا پلاتون د فلسفی حواشی دی)) د هغوی د تدریس په
 سیستم کی ابداع، اختلاف، او تردید ته موقع نه ور کوله کپړی.
 شاگردان باید ((حقایق)) یاد کړی اود لر غونو پو هانو د افکارو مرغلری
 دغاړی امیل کړی. ددغه ذهنیت په نتیجه کی ابداع د بدعت په نامه رټل
 کپړی او ابتکار ته د کر کی پسه سترگه کتل کپړی.

د تدریس په دغه ډول سیستم کی باید پر حافظه، درسی متن، تکرار،
 یو او خیز استدلال، دگماتیزم، په پندو سترگو تابعیت، د فر هنگی
 هیراث بی حده درناوی، عنعنه پرستی روایتونو، کلاسیک افکارو او کلاسیک
 سیک میتود او ارزښت باندی تکیه وشي. په ژب ښوونه کی د کلاسیک
 میتود د پیروی نتیجه داده چی د کتاب عبارت باید ښه ضبط شي پخپله
 شاگرد ته زیاته موقع نه ور کوله کپړی چی په دی برخه کی له ځانه
 څه زیات کړی، مقاله پری ولیکی، په انتقادی نظر ور ته وگوری اود
 مضمون نیمگړ تیاو ته گوته ونیسی. په دی سیستم کی شاگرد د گماتیان
 (جزمی) فکر کوی او خلاق استعدادی نه روزل کپړی. دلو ست په تدریس
 کی زیات وخت د کتاب د عبارت سم لوست او تشریح ته وقفیږی.

د ښوونی او روزنی اوسنی میتود کتاب ته دیوه مرستیال په نظر
 گوری. کتاب د تفکر د پاره مواد برابروی او د قضیو مختلف اړخونه
 څیړی مگر د کتاب معلومات او نتیجه گیری د وروستی او مطلق حقیقت په
 توگه نه تعبیری څکه چی پوهنه د پراختیا په حال کی ده اوزده
 کوونکی کولی شي د خلاق او انتقادی فکر په مرسته د پوهنی په پراختیا
 او ژور تیا کی ونډه واخلي.

په کلاسیک میتود کی یوازی منطقی نظم ته اهمیت ور کول کپړی
 او اروایی اړتیاو ته چندانې پاملرنه نه کوی. د کلاسیک میتود له مخی
 دا ډیره پروانه لری چی د شاگرد علاقه او موینه څنکه ده. کمشاگرد

له درس سره علاقه نه ښيي نوداد ښوونکي قصور نه گڼل کيږي .
ماشومان ترڅه دوا هم په ميل نه خوري مگر دده د ژو غټيا دپاره
څرورې ده بايد په زورور کړه شي . که زده کوونکي له درس سره مينه نه
لري بايد قهرا ور باندې زده کړې شي . نوی ميتود له دی ډول استدلال
سره موافقه نه کوي بلکې په دی خبره ټينگار کوي چي تر څه دوا بايد په
خواره کيسول کي وپيځل شي خو زده کوونکي يې په ميل سره وځوري
او سنډيو علمي تجربو ښودلي ده چي زده کړه د ځيگان ، ويري ، قهر او
نورو هيځاني حالتو په وخت کي ښه نتيجه نه ور کوي . او سنډيو
ارواپوهانو ثابته کړي ده چي تشويق د زده کړي د پاره يو لازم شرط دی .
په کلاسيک ميتود کي زده کوونکي دتو جه هر کړنه و ، په داسي حال
کي چي د اوسني ميتود له مخي دتو جه هر کړ بايد پخپله زده کوونکي
وي . ښوونکي ، کتاب ، د ښوونځي وداني او نور وسايل ، او اداره ټول
ددي دپاره دي چي د زده کوونکي د شخصيت د هراړخيز تکامل په لاره
کي مرسته وکړي . د ښوونکي وظيفه داده چي د زده کوونکو د
استعداد د غوړيدلو د پاره مناسبه زمينه برابره کړي . ددي وروستي
جملې مفهوم داده دي چي ښوونکي دي زده کوونکي وروزي بلکې مقصد داده
چي د زده کوونکو دپاره دی داسي شرايط برابر کړي چي د مغزو په لار
کي شاگرد (پخپله) د خپل پرمختگ لاره و لټوي او هر زده کوونکي د
خپل ذوق او استعداد په تناسب په ذهني او جسمي لحاظ تر ممکنسي
اندازي وده وکړي . د ژب ښوونې په ساحه کي ددي خبري نتيجه داده چي
زده کوونکي ته دی موقع ور کړه شي خپل ماڅي الضمير په آزادانه توگه
ښکاره کړي . پر يردی چي زده کوونکي غلطی وکړي خو بايد وپوهول
شي چي غلطی يې کړي ده . بهتره به وي داسي زمينه مساعده شي چي
زده کوونکي پخپله خپلي نيمگړتياوي کشف کړي . البته دا کار حوصله
غواړي ، انرژي غواړي ، او وحشت غواړي خو گټه يې دادمخوک چي د
تجربې په اساس پخپله خپلي نيمگړتياوي و پيژني پر ذهن باندې
يې ژوره اغيزه کوي .

په کلاسيک ميتود کي د نظري اوتاکلي معلوماتو ډيره زياته وه

تجربې ته زیات اهمیت نه ورکول کیده . «فرا نسیس بیکن» نه راپه
دینخوا تجربې د نظری تعلیماتو ځای ونيو او خبره یو څه افراط ته هم
ورسیده مگر نننۍ علم له تجربې څخه پیل کېږي او دغه تجربه د منطق په
رڼا کې پر مخ ځي .

د تجربې او مجرد فکر متنا سب او متوازن نقش د علم بنسټ تشکیلوي .
بې له عقله تجربې به څه مفهوم نه لري او بې له تجربې څخه عقل په خالیگاه
کې واقع کېږي .

له کوم وخت را هېسې چلۍ کنترول شوی تجربې ته او کتنه (مثلاً
هله) د ساینټیفیک څېړنو د پاره لازمي شرط ګڼل شوی دی په بشري
او تو لیزو پوهنو کې هم د تجربې د داخلو لو دپاره زیار ایستل شوی
دی . د تجربې مقصد دا نه دی چې هرو مرو دی په لپراتواړ کې وی . په
هره تجربه کې معمولاً درې مهم عوامل لیدل کېږي : خپلواک عامل ، تابع
عامل ، او کنترول شوی عامل .

د مثال په توګه ، موږ غواړو د افریضیه د تجربې په واسطه اثبات ته
ورسو چې : تشویق زده کړه پر مخ بیایي . په دې فریضیه کې
«تشویق» خپلواک عامل دی ، (د زده کړې پر مختګ) تابع عامل دی ، او
د کنترول عامل هغه ټول شیان او حالات دي چې احتمالاً د خپلواک عامل
په توګه کار ورکولې شي لکه عمر چې د هغه کموالی او زیاتوالي پر زده
کړه باندې اغېزه کوي .

که موږ یوه پنځه کلن او یو اووه کلن ماشوم ته یو ځای درس ورکړو
طبیعی خبره ده چې اووه کلن نورمال ماشوم درس ښه زده کولې شي . له
همدې امله باید د ماشومانو عمر کنترول شي او کوشش دی وشي

چې زده کوونکي د تجربې په وخت کې سره همځو لي وي . ځکه دا احتمال
شته چې د زده کوونکو د عمر د تفاوت په لحاظ موږ له خپلې تجربې
نه غلطه نتیجه واخلو . د زده کوونکو روغتيايي حالت هم باید تر کنترول
لاندې وي . د انسان په وجود کې د ځينو هورمونونو ډېر والی او
لږ والی هم پر زده کړه باندې اغېزه کوي . د زده کوونکو طبقاتي موقف
هم په زده کړه کې تاثیر لري . د مثال په توګه ، په هغو کورنیو کې

چی کتابونه، مجلی، راډیو، تلویزیون او د زده کړې نور وسایل موجودوی د ماشوم د معلو ماتو ساحه هم پراخه وی او د شتمنو کور نیو ما شومان په ځینو خاصو مواردو کې د زده کړې د پاره زیات چانس لری. د ماشوم پخوا نی معلو مات او دلو ست لیک سره مخکینی اشنا یی طبعاً په زده کړه کې ډیره برخه لری نوله دی کبله د کورنی او چاپیریال وضع باید د کنترول دعا مل په توگه په نظر کې ونیول شی. د جنس مساله هم کله کله په زده کړه کې اغیزه لری په ځینو فنی چارو کې ښځی دنارینه و په نسبت زیات مهارت پیدا کولی شی او په ځینو نورو کارو کې نارینه تر ښځو د مخه کیدای شی. همدارنگه (ځای) باید په تجربه کې تر کنترول لاندی راشی. په ځینو ځایو کې د زوږ او غالمغال په نسبت دسړی فکر اخلاص کیری. په ځینو ځایو کې سړی ته هیجان پیدا کیری اوداسی نور. په دی توگه باید هغه ټول عوا مل (لکه عمر، جنس، اجتماعی، اقتصادی موقف، علمی سویه، د تجربی ځای، اقلیمی او ارو ایسی حالات، او داسی نور) تر کنترول لاندی ونیسو چی زده کوو نکو ته د زده کړی په برخه کې ښه یا بد چانس ور په برخه کوی.

د ژب ښوونی په اوسنی میتود کې د زده کړی له ځینو پر نسیبونو څخه استفاده کیری. که څه هم دغه پر نسیبونه مخکې هم راغلی دی خودلته به یی له موضوع سره د ارتباط له مخی په لنډه توگه راوړو:

۱- تشویق د زده کړی ډیر مختک دپاره یو مهم او ضروری شرط دی مگر دغه تشویق باید چی په برابر اندازه وی ځکه په تشویق کی افراط او تفریط زده کړی ته زیان رسوی.

۲- انعام او سزا هم په زده کړه باندی اغیزه کوی. لیکن دغه پر - نسیب باید په بشپړه انسانی طریقه تر تطبیق لاندی ونیول شی. جسمانی سزا او سپک او ی دښوونې او روزنی له هدفونو سره ډیره فاصله لری. د انعام او سزا پر نسیب په عمومی ډول در سنت دی خو په تطبیق کې یی باید له خاصو تاکتیکونو او هیو مانستی ارزښتونو څخه استفاده وشی.

۳- تکرار هم زده کړه پرمخ بیایي مگر په دې شرط چې په تکرار کې ټاکلي ضوابط مراعات شي .

که موږ سترگې پټې کړو او زیار و باسو چې د پنځو ساینټي مترو په اندازه کرښه و باسو دغه عملیه که دوه زره وار هم تکرار کړو نتیجه نه و رکوی تر څوچې اندازه یی نه کړو او داراته معلوم نشي چې اشتباه مو کړی ده که نه .

دېر له پسي تکرار په نسبت ځنډ لرونکی تکرار ښه نتیجه ورکوي . د مثال په ډول که موږ یو درس خومياشتي مخکې سل واره تکرار کړي وی احتمال لری چې اوس به مو له یاده وتلی وی خو که هماغه درس مو پنځه وخته شل ، شل واره تکرار کړی وی د هیریدو احتمال یی دلو- مړ نی تکرار په نسبت کم دی .

۴- د هغو موادو او موضوعاتو تر مینځ چې ارتباط موجود وی ژر زده کړی او ددی په عکس یی رابطه شیان په حافظه کې ډیر نه پاتی کړی . د همدغه ارتباط د پیدا کولو دپاره نن ورځ کوښښ کړی چې تعلیمي نصاب له ژوند او ورځنیو مسایلو سره اړه ولری . ځینی پوهان په (ارتباط) باندی ټینګار کوي او په ښوونه او روزنه کې د هستوي نصاب ملاتړ کوي . د مثال په ډول که ددرس موضوع نباتات وی په جغرافیه کې د مختلفو ځایونو ، او په تاریخ کې د مختلفو وختونو پر نباتاتو باندی بحث کسړی ، په بیالوژی کې د نباتاتو کورنی څیړل کسړی ، د روغتیا په مضمون کې د نباتاتو خوړو پر غذا یی ارزښت او ګټه باندی خبری کړی ، په رسم کې د نباتاتو نو شکلو نه انځور کړی او داسی نور .

۵- تجربوی او عملی درس د نظری درس په نسبت ښه زده کړی . له همدی کبله په ژب ښوونه کې هم دنورو علومو په څیر له لابراتوار ، چاپرونو ، سلا پېونو ، فلمونو او داسی نورو تدریسی موادو څخه استفاده کړی .

۶- په زده کړه کې باید د زده کوونکو سویی ته پاملرنه وشي . هغه لکچر چې د زده کوونکو له سویی سره عیار شوی نه وی زده کړه یی مشکل ده .

د ژب ښوونې نصاب

څرنگه چې علوم او فنون ورځ په ورځ انکشاف کوي او د نړۍ په حالاتو کې کال په کال بدلون راځي نو ښايي چې پر تعليمي نصاب هر وخت نوي کتنه وشي. البته په ځينو پوهنو کې چې پراخه نښه او سياسي تحولاتو باندې بحث کېږي واقعيتونه ډير ژر بدلېږي. د مثال په ډول، په دې وروستيو کلونو کې په افريقا کې يو زيات شمير هيوادونه خپلواک شوي دي، په ځينو نورو کې سياسي رژيمونو تغيير کړی دی همدا رنگه دنړۍ نفوس، توليدات د توليد وسيلې، سياسي وضع او داسې نور تقريبا په هر کال يا دوو کلونو کې توپير پيدا کوي نو له همدې امله د سياسي او اقتصادي جغرافيا کتابونه بايد ژر ژر نوي شي. د دې په خلاف، د لرغونۍ تاريخ دپاره د دې ضرورت نشته چې هر کال دې درسي کتابونه له سره وليکل شي. البته ددې خبرې معنا دا نه چې گویا د لرغونې تاريخ په باب معلومات انکشاف نه کوي. په کيميا، فزيک، طب، ټکنالوجي او د طبيعي علومو په نورو څانگو کې هم هر وخت انکشافات مينځ ته راځي او د پوهنو ساحه پراخېږي. له دې کبله تعليمي نصاب او پروگرامونه هميشه نوي کتنه غواړي.

ليکن يونيات شمير هيوادونه ددې توان نه لري چې تعليمي پروگرامونه له علمي انکشافاتو سره عيار کړي. ددې نيمگړتيا د ځينو پوهنو غوره لاره داده چې ښوونکي او کتابخانې په مېشو اختصاصي مجلو کې چې نړيوال شهرت لري گډون وکړي او خپل معلومات زده کوونکو ته ور انتقال کړي.

د ژبې دمتونو په باره کې بايد ووايو چې ژبني هنرونه د ځينو نورو پوهنو په تناسب زيات تحولونه کوي يوازې دميتودو لوجي په برخه کې د زيات پرمختگ امکانات شته. په دې اړه مېس پر درسي کتابونو باندې نوي کتنه زياتره دميتودو لوجي او کله کله د سياسي بدلونونو له امله مينځ ته راځي. يو زيات شمير عوامل د ژب ښوونې پر ميتود باندې اغيزه کوي، مثلاً ښايي د دغه نوي گرامر ځای نوي گرامر ونيول شي يا دا چې د تدريس نوي ماشينونه او ژبني لابراتوارونه د ښوونې داسې نوي دپاره اختراع

شی ، یاداچی دزده کړی په اروا پوهنه کې ځینې نوی نظریې ومنل

شی .
په تعلیمي نصاب کې معمولا دا لاندې درې اصله په نظر کې نیول
کیدی .

۱- ټولنې اقتصادي ، سیاسي ، ټولنیزې او فرهنګي اړتیاوې ؛

۲- دزده کوونکي علمي ، ذهني بدني ، اخلاقي ، او ایستیمي اړتیاوې

وي .
۳- دهرې پوهنې میتود ولوژیکي غوښتنې .

لومړی اصل د دولت له سیاسي او اقتصادي تګلارې سره اړه پیدا
کوي او تر بلان لاندې راځي :

په مټرقي ټولنو کې چې د پلا نګداری سیستم معمول دی تعلیمي
نصاب په ټاکلو ساحو کې دپرسو تل روزنه په نظر کې نیسي او د ټو-
لنې اړتیاو ته ځواب ورکوي .

په دوهم اصل کې د فرد د شخصیت هر اړ څیز تکامل په نظر کې نیول
کیدی . ځینې پورژوا ایدمولوجیستان پرو باګنډ کوي چې کویا په مټرقي
ټولنو کې (چې دناپا ټکولي لاره یې غوره کړې ده) د فرد اړتیاو ته پ-
اړنه نه کیږي او یوازی دټولنې اړتیاو ته اهمیت ورکول کیدی . دا

خبره په ناوړه شکل طرح شوی ده او زیات بحث غواړي خو دلته باید دو-
مه وویل شي په مټرقي ټولنو کې د فردی ګټو او ټولنیزو ګټو تر مینځ
تضاد نشته . د دې ټولنې شعار دا دی : «په ټولو دپارم او ټول دپوه

دپاره)) یعنی هر څوک چې کار کوي ګټه یې ټولو ته رسېږي او ټول

چې کار کوي ګټه یې هم پوهه تیار کیدی .

دریم اصل دی واقعیت ته اشرافه کوي چې هره پوهنه د څیړنې او

ښوونې دپاره ځانته جلا میتودولوژي لري . د کتاب په لیکلو کې باید

دهرې پوهنې دڅیړنې له اړوندو اصولو سره سم درسي متون تیار او

برابرسې د کتاب له لیکلو نه مخکې باید هغه واقعیتونو ته ارزښتونه

مفکوری ، علمی مفهومونه او جملې ښیي چې زده کوونکو ته ورښوول

کیزی تثبیت شی او له هغی ورو سته داسی موضوع عکاسی وټاکل شی چی د پورتنیو هدفونو له سرته رسو لو سره مرسته کوی .

د درسی کتاب په لیکنه کی تر کوم پخایه چی ممکنه وی باید محلی ای -
تیاوی په نظر کی وساتلی شی . په کومو هیوادو نو کی چی د پوهنی
متم مرکز سیستم منل شوی وی باید زیار وایستل شی چی دهر خای اوسیمی
ای تیاوی په درسی کتاب کی منعکسی شی . کله چی نوی درسی کتاب
لیکل کیزی باید یو غلطی پخوانی کتابونه هم په انتقادی نظر وکتل
شی . هغه موضوع عکاسی چی تعلیمی ارزښت لری او دنوی پرو گرام له
هدفونو سره سمون لری باید په نویو کتابونو کی هم راشی .

د ژبنيو مهارتونو د نصاب په باره کی پښتني يادونی :

د ژبی د فنونو په نصاب کی مونږ دا لاندی پوښتنی تر څیړنی لاندی
نیسو .:

۱- آیا د لومړنیو ښوونځیو د ژب ښوونی د تعلیمی نصاب مقصد
یوازی باسواده کول دی ، که دراتلونکو سویو دپاره چمتو کول او
یادواره ؟ هغه پوهان چی د لومړنیو ښوونځیو نصاب جوړ وی باید دغه
پوښتنه ته ځان سره حل کړی چی د لومړنیو ښوونځیو د ژب ښوونی
پرو گرام یوازی د نوعیت په لحاظ د منځنیو ښوونځیو له پرو گرام سره
توپییر لری که د درجی او سویی له مخی ؟

۲- د ژبی په نصاب کی باید دهری ژبی ځانگړی تیاوی او جوړښت په
نظر کی ونیول شی .

تر کومی اندازی چی امکان ولری د ژب ښوونی نصاب دی دهری ژبی
خصوصیاتو او ادبی عنعنی او ذخیری ته پاملرنه وکړی او له پاسیف تقلید
څخه دی ډډه وشي . د دی مطلب د توضیح دپاره به دوو ټکو ته اشاره
کفایت وکړی : په لومړی مثال کی به د پښتو او انگریزی ژبو ځانگړی -
تیاوی وگورو . په انگریزی کی بیلگه یی (نمونه یی) جملی یوتلای -
کلی گرامری نظم لری او که دغه نظم نه څوک تیری وکړی نو هغه غلطی
کتنه کیزی . په پښتو کی زیاتره آزادی لیدل کیژی خو بیا هم نظم

یومخی له نظره نه لویږی . دمثال په توگه ، د پښتو په لاندی جمله کسی مونږ کولی شود کلمو موقعیت ته تغییر ورکړی و بی له دی چی په معنا کی یی کوم خرگند توپیر ولیدل شی:

- ۱- مادرته نه وو ویلی چی زه داکار نشم کولی ؟
- ۲- مادرته ویلی نه وو چی زه داکار نشم کولی ؟
- ۳- مانه وو ډرته ویلی چی زه داکار نشم کولی ؟
- ۴- مانه وو ویلی در ته چی زه داکار نشم کولی ؟
- ۵- ما ویلی نه وو در ته چی زه داکار نشم کولی ؟
- ۶- ما در ته ویلی نه وو چی داکار زه نشم کولی ؟
- ۷- ما ویلی ډرته نه وو چی زه داکار نه شم کولی ؟
- ۸- ما ډرته ویلی نه وو چی زه داکار کولی نشم ؟

په انگریزی ژبه کی مونږ له ځینو مواردو پرته د کلمو نظم ته تغییر نه شو ور کولی . په پښتو کی داسی مثالونه ډیر پیدا کیږی چی کلمی په آزادانه توگه خپل موقعیت بدلولی شی .

یوبل مثال :

- ۱- که بیا می هلته ولیدی ...
- ۲- که هلته می بیا ولیدی ...
- ۳- هلته که می بیا ولیدی ...
- ۴- که می هلته بیا ولیدی ...
- ۵- بیامی که هلته ولیدی ...
- ۶- که می بیا هلته ولیدی ...
- ۷- بیا می هلته که ولیدی ...
- ۸- هلته می که بیا ولیدی ...
- ۹- هلته می بیا که ولیدی ...
- ۱۰- بیا که هلته می ولیدی ...

دپور تنیو جملو دویلو په وخت کی باید خچ (فشار) ته پاملر نه وشي . دمثال په ډول ، په دی فقره کی: «که بیا می هلته ولیدی ، خچ پر (بیا) باندی راشی او که په (هلته) باندی خچ راشی (شرط) تغییر کوی

او ځانته بيله (جزا) غواړي. دپور تنی فقری لسم شکل دادی: ((بیاکه هلته می ولیدی ...)) کوی او دانگریزی by the way په معنا راځي. په دی صورت کید جملی تنقیط باید دایسی وی: ((بیاکه هلته می ولیدی ...))

دپښتو ژبی یوه بله مهمه ځانګړتیا داده چی ددری ژبی په خلاف ددغی ژبی مشکلات زیاتره افقی دی نه عمودی. په بله ژبه، څوک چی د پښتو محاوروی ژبه زده کړی بـه لیکنی ژبه کی له ستونزو سره ډیر زیات نه مخامخ کیږي. په دری کی لیکنی ژبه ډیری درجی لری. ځینی کتابونه، په تیره کلا سیک آثارې ډیر مشکل دی چی یوازی دتخصص خاوندان په پوهیږی او عام خلک مفهوم نشی ځنی اخیستلی. په پښتو کی د دغسی آثارو شمیر محدود دی.

۳- د لومړی ټولګی په لوست کی باید داسی لغتو ته استعمال شی چی شپږ کلن او اووه کلن ماشومان پری وپوهیږی. داکار باید د هیواد په هر ګوټ کی دپراخی سروی په توګه وشی او تر ممکنې اندازی دی زیار - وایستل شی چی په دی توګه د کوچنیانو معیاری ژبه لاس ته راشی په دی برخه کی ښایي چی د ادبیاتو او بشری علومو د پوهنځی د ژبی له اطللس څخه هم استفاده وشی.

۴- د علمی تجربی په اساس باید دا خبره اثبات ته ورسیدي چی دتو- ریو د پیژندلو طریقه ښه نتیجه ور کوی او که د هغی پر ځای فونیمیک سیستم غوره دی. په دی وروستی سیستم کی زده کوو نکو ته دتوریو (حروفو) دنوم پر ځای دتوریو او آوازونه ور ښوول کیږی. په دی کی شک نشته چی په اروپایی ژبو کی دغه وروستی میتود معمول دی خو په پښتو او دری کی چی توری سره ګډیږی او داروپایی ژبو په شان بیل بیل نه لیکل کیږی باید په پتوسترګو دغه میتود تطبیق نشی بلکی دتجربوی میتود په واسطه دا دواړه میتودونه ته واز موږل شی.

۵- یوه بل ټکي ته تر اوسه هیڅ پام نه دی شوی او هغه دا چی که به لومړی سر کی ماشومانو ته لوست په جلا جلا تورو (حروفو) ولیکل شی او په وروستیو سویو کی سره ګډ شی نتیجه به یی څنګه وی؟ په دی برخه کی یوه علمی تجربه ضروری بریښی.

۶- دلومړی نیو ښوونځیو او سنی کتابونه په چاپي تورو خپاره شوی دی اود نښتعلیق په ځای له نسخ څخه کار اخیستل شوی دی . په دی باره کی هم غور په کاردی چی د لومړیو ټولگیو د لوست کتابونه دی په نښتعلیق یا نسخ ولیکل شی . ځینی کسان دیوه خاص لیک دود پلویان دی او هغه داسی دی چی نسخ او نښتعلیق دواړه یی سره ترکیب کړی دی .

۷- دلوست په اوسنیو کتابو کی د کلمو ترمینځ فاصله نشته . په اروپایی ژبو کی بی له فاصلی لوست ناممکن غوندی ښکاری . په پښتو کی باید د علمی تجربی په اساس داسی څیړنه وشي چی آیا زده کوونکی فاصله لرونکی متن ښه لو ستلی شی او که بی فاصلی .
(پای)

یادونه :

په دی لیکنه کی د مأخذو نومونه په متداول او متعارف سیستم سره نه دی ښوول شوی ځکه چی درسالی اصلی مقصد په هیواد کی د ژبنيو پرابلمو نو تشخیص او له هغو سره آشنایی ده . سره له دی په دی اثر کی له یو څو مأخذونو څخه زیاته استفاده شوی ده چی په لاندی توگه یی معرفی کوم :

1. Ernts R. Hilgard, Gordon H. Bower. Theories of Learning, third edition. New York. ACC, 1966
2. Nina Talyzina, The Psychology of Learning, Progress Publishers, Moscow, 1981.
3. M. Rosenthal and P. Yudin, A Dictionary of philosophy, Progress Publisher, Moscow. 1967.
4. Harold W. Bernard, Psychology of Learning and Teaching, Mc Grow-Hill Book Company, 1965

۵- نرمان ل . مان ، اصول روان شناسی ، ترجمه و اقتباس دکتړ- محمود ساعتچی ، جلد دوم ، چاپ دوم ، چاپخانه سپهر ، تهران ، ۲۵۳۵ .

فهرست

مخ	عنوان
۱	سرریزه
۵	لومری برخه - ژبه
۲۰	د ژبې ماهیت
۲۳	ژبه د ژبپو هانو په نظر کی
۲۴	ژبښوونه او ژبپوهنه
۲۷	دوهمه برخه : د زده کړې اروا پوهنه
۳۴	د زده کړې نظریې
۴۰	د تارن ډایک د زده کړې نظریه
۴۵	د پاولوف د زده کړې نظریه
۵۰	د گیشنتالت اروا پوهنه
۵۸	د زده کړې ځینی عمو مــــی پرنسیپونه
۶۶	دریمه برخه : ژبښوونه
۶۸	ماشومان او ژبه
۷۰	ژبني مهارتونه
۷۸	زمون په ټولنه کی د ژبښوونې پس منظر
۸۶	د ژبښوونې ځوانی او اوسنی میتودونه
۹۴	د ژبنيو مهارتونو نصاب په باره کی ځینی یادونی
	یادونه : (د مخ ۳۴ عنوان له پاسه «دوهمه برخه» زیاته ده حذف دی

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library